

2319
V.
Původ rodiny,
soukromého vlastnictví
a státu

Na základě badání L. H. Morgana

napsal

BEDŘICH ENGELS

Dle devátého vydání přeložil

Dr. B. ŠMERAL

V P R A Z E,

1920

Vydalo
Nakladatelství
Tiskového výboru
českoslov. sociálně demokratické
strany dělnické
Praha II.,
Hyborská 7

55888

CEYRENO ENHONNA
FILASOTCEK FAKULTY
UNIVERSITY J. E. PURKYNE
BRNO

9342-70

Úvodní slovo překladatelovo.

(K I vydání — z r. 1906.)

Dílo, kterému tímto dostává se českého vydání, jest jedním z nejslavnějších prací spoluzakladatele moderního vědeckého socialismu, Bedřicha Engelse. V něm klassickým přímo způsobem vysvětluje a dokazuje Engels stanovisko, které jest filosofickým základem socialismu: historický materialismus. Kdežto v »Komunistickém manifestu« Karel Marx společně s Engelsem rozvinuli přestě velkolepé zásady, které měly se stát mezníkem v dějinách lidského myšlení, v »Původu rodiny, soukromého vlastnictví a státu« podává nám Engels, podobně jako Marx, v »18. brumaire Ludvíka Bonaparta« historické dílo, ve kterém applikuje svou metodu na určité dějinné zjevy, aby tak na nich kontroloval a dokázal její přesnost a správnost.

Marxem a Engelsem formulovaný dějinný materialismus znamená ve společenských vědách tolik, jako v přírodovědě objevy Darwinovy. Děkujeme sice už filosofickému předchůdci Marxovu, Hegelovi, za vyslovení velmi cenné základní zásady dějin filosofie, zásady vývoje, která učí, že dějiny lidstva jsou organickým tokem a stálým pokrokem k vyšší kultuře, ale ani Hegel ještě při své ideologické, spekulativní filo-

sofii nebyl s to zjistit vlastní příčiny historického proudu, proniknout k jádru věci. To mohlo se stát pouze empirickou methodou a že této metody první použili, jest nesmrtelnou zásluhou Marxe a Engelse.

Základní myšlenkou historického materialismu, která po prvé proslovena je v »Komunistickém manifestu« a která vine se také celým přítomným dílem, jest, že hospodářská výroba, a z ní nutně vyplývající společenské rozčlenění každého dějinného období jest základem politických a kulturních dějin tohoto období. Materiální prostředky lidské existence hrají hlavní úlohu v lidských dějinách, jejich opatřování a rozmnožování, výroba jest hlavní pákou kulturního vývoje. Dějiny jsou dějinami výroby, která jest příčinou všech ostatních dějinných pokroků a změn. Stručně a jasně vyslovil zásadu dějinného materialismu sám Engels v soukromém dopise, který zaslal berlínskému jednomu akademiku, a který uveřejněn byl r. 1895 v studentském tamním listě: »Politický, právní, filosofický, náboženský, literární, umělecký atd. vývoj spočívá v hospodářském. Ale všechny reagují na sebe navzájem a na hospodářskou základnu. Není to tedy tak, že by hospodářský stav, který jest příčinou, byl jediné aktivním a vše ostatní by bylo jen passivním účinkem, nýbrž jest vzájemné působení na základě vždycky se prosazující hospodářské nutnosti. — Dějiny nejsou tedy, jak se tu a tam pohodlně říká, automatickým výsledkem hospodářského stavu, nýbrž lidé dělají si své dějiny sami, ale v prostředí, které je jim dáno, které je podmiňuje, na základě dříve už se vytvořivších, skutečných poměrů, mezi nimiž poměry hospodářské, třeba že ostatní politické a ideologické poměry mohou na ně vykonávat značný vliv, v poslední instanci přece rozhodují a tvoří červenou nit, která jediná celým vývojem se vine a přivádí nás k tomu, abychom mu po-

rozuměli. Lidé dělají své dějiny sami, ale ne společnou vůli a podle společného plánu, ani ne v určité, omezené společnosti. Jejich snahy se křížují a právě proto v každé takové společnosti vládne nutnost, která jest doplňována a na venek se projevuje náhodou. Nutnost, která se zde v každé náhodnosti prosazuje, je na konec zase hospodářskou. Zde pak objevují se nám t. zv. velcí muži. Že takový a právě tento muž v určité zemi a určité době vystoupí, jest ovšem čistou náhodou. Ale odmyslíme-li si ho, tedy jest tu poptávka po náhradě, a tato náhrada se najde, ať dobrá, ať špatná, ale najde se vždycky.»

Podle těchto zásad vykládá Engels v přítomném spise vývoj rodiny, majetku a státu, aby vysvětliv její zkontroloval a dokázal zároveň svou vlastní materialistickou methodu. Opírá se při tom o materiál, který před ním sebrali Backofen*), Mac Lennau**) a hlavně Morgan***). Backofen ve svém »Mateřském právu« shrnuje materiál, který v různých mravech a názorech o manželství, pohlavním životě, právech žen, příbuzenských poměrech atd. rozptýleně obsažen jest v mythologii a staré literatuře. Mac Lennau a Morgan zkoumali manželské a příbuzenské poměry, které panují u dnešních divokých a polodivokých národů. Zejména Morgan, který velkou část svého života prožil mezi Irokesy, kmenem to severoamerických Indiánů, podává velecenné objevy o jejich příbuzenské soustavě. Engels bohatý tento materiál zorným úhlem svého materialistického nazírání zkoumá a osvětluje.

Ku konci bud'tež tu uvedena ještě stručná data o životě Engelsově a seznamu jeho spisů. O zevním běhu svého života Engels sám napsal následující informace pro »Handwörterbuch der Staatswissenschaften«: Bedřich Engels narodil se v Barmen 28. listopadu 1820. Věnoval se stavu obchodnímu a byl od r. 1837 do 1841

činným jako kupecký učeň, nejprve v Barmen a r. 1838 v Brémách. Od r. 1841 do r. 1842 sloužil na vojně jako jednoroční dobrovolník, r. 1843 vstoupil do obchodu svého otce v Manchesteru, kde zůstal do r. 1844. Od r. 1845 do r. 1848 žil v Bruselu (s Karlem Marxem) a střídavě v Paříži. Od r. 1848 do května 1849 pracoval při »Neue Rheinische Zeitung« v Kolně. V červnu a červenci tohoto roku účastnil se jakožto adjutant dobrovolnického sboru jihoněmeckého povstání. Pak odebral se na krátký čas do Londýna, r. 1850 vstoupil znovu do otcova obchodu v Manchesteru, nejprve jako příručí, od r. 1864 jako společník; r. 1869 se trvale tohoto zaměstnání zřekl. Od leta 1870 žil v Londýně.

Tam večer 5. srpna 1895 zemřel.

Ze spisů Engelsových dlužno jmenovati následující: »Základy ke kritice národního hospodářství« (po prvé uveřejněny v »Deutsch-Französische Jahrbücher«, vydávanými Marxem a Rügem v Paříži r. 1844. S Karlem Marxem napsal »Svatá rodina anebo kritika kritické kritiky«, polemický spis proti Bruno Bauerovi (Frankfurt nad Mohanem r. 1844). »Postavení pracující třídy v Anglii« (Lipsko 1845). Společně s Marxem r. 1844 vypracoval a v Londýně anonymně vydal slavný »Komunistický manifest«. »Pád a Rýn« (Berlín 1859). »Savojsko, Nizza a Rýn« (Berlín 1860). »Pruská vojenská otázka a německá strana dělnická« (Hamburk 1865). »Německá selská válka« (Lipsko, 3. vydání, poslední 1875). »K bytové otázce« (Lipsko 1872). »Sociální z Ruska« (Lipsko 1875). »Pruská kořalka v německé říšské radě« (Lipsko 1876). »Bakunisté při práci«. Pamětní spis o povstání ve Španělsku (Lipsko 1874). »Pana Eugena Durringa převrat vědy« (Lipsko 1878). »Vývoj socialismu od utopie k vědě« (Curych 1882), »Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu« (1884). »Ludvík Feuerbach a východiště německé klasické filosofie« (Stuttgart 1886).

1

»Odpověď panu Ernstovi« 4 sloupcový článek v »Berliner Volksblattu« ze dne 5. října 1890 o taktice sociální demokracie. »Zahraniční politika ruského carismu« v »Neue Zeit« roku 1890, »O občanské válce ve Francii« tamtéž r. 1891. Vedle toho uveřejnil Engels v »Neue Zeit« ještě celou řadu článků (Brentano contra Marx, Marx a Rodbertus, Socialismus v Německu, O historickém materialismu a p.). Kromě toho opatřil velmi cennými úvody, poznámkami atd. různá vydání mnoha socialistických spisů, nejvíce Marxových.

Ze životopisů Engelsových zaznamenati jest v první řadě práce Kautského v rakouském dělnickém kalendáři (německém) pro rok 1888 vydaném v Brně nákladem »Volksfreunda«, pak nekrolog, uveřejněný Sombartem při příležitosti smrti Engelsovy r. 1895 v »Zukunft«, zejména však skvělé ocenění Engelse v Mehringových »Dějínách německé sociální demokracie« (hlavně díl I., kapitola 13., »Historický materialismus«).

B. Š.

* Josef Jakub Backofen, nar. 1815 v Basileji, kulturní a právní historik. Roku 1841—43 byl profesorem římského práva v Basileji, pak členem apelačního soudu. Zemřel roku 1887. Napsal: »Mateřské právo« (1861), »Starobylé dopisy hlavně za účelem znalosti nejstarších příbuzenských pojmů« (1881—1886, 2 svazky).

** Mac Lennan, jeden z nejznamenitějších znalců praspolečnosti a příbuzenských soustav u starých a divokých národů. Narodil se 1827 v Inverness, studoval právní vědy, vydal r. 1865 své slavné dílo: »Primitive marriage« (»Počátky manželství«) a r. 1876 knihu »Kinobip in Ancient Greece« (»Gentilní soustava ve starém Řecku«). Od r. 1872 do r. 1875 byl členem parlamentu. Zemřel 1881.

*** Levis H. Morgan, americký právník, narozen 1818. Napsal r. 1851: »The League of the Iroquois« (»Svažky Irokesů«), »The american Beaver and his Works« (»Americký bobr a jeho díla«). Roku 1871 vyšlo ve Washingtonu jeho nejznamenitější dílo: »System of Consaguinity and Affinity of the Human Family« (»Soustava pokrevního příbuzenství a švakrovství lidské rodiny«) a r. 1877 v Londýně: »Ancient Society or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery through Barbarism to Civilisation« (»Praspolečnost čili zkoumání o pokroku lidstva z divoštství barbarstvím k civilisaci«).

P ř e d m l o u v y.

I. K prvému vydání 1884.

Následující kapitoly jsou do jisté míry provedením okazu. Nebyl to nikdo menší než Karel Marx, jenž si předsezval vyličiti výsledky Morganových výzkumů v souvislosti s výsledky svého — v jistých mezích mohu říci našeho — materialistického názoru na dějiny a tím teprve celý jejich význam učiniti jasným. Vždyť přece Morgan materialistický dějinný názor, Marxem před čtyřiceti lety objevený, svým způsobem v Americe znovu objevil a srovnáváje barbarství a civilisaci, byl jím v hlavních bodech doveden k téměř výsledkům, jako Marx. A jako byl »Kapitál« v Německu od národohospodářů z povolání stejně horlivě vyplsován jako umlčován, zrovna tak chovali se mluvčí »prahistorické« vědy k Morganově »Ancient society«*) v Anglii. Má práce může býti jenom nepatrnou náhradou za to, co nebylo více popřáno vykonati zemřelému mému příteli. V jeho obšírných výpiscích z Morgana jest však mnoho kritických poznámek, které tuto, pokud to jen poněkud se hodí, uvádím. „

Podle materialistického nazírání jest v poslední instanci rozhodujícím činitelem dějin produkce a reprodukce bezprostředního života. Tato sama jest však zase dvojího druhu. Jednak výroba životních prostředků, předmětů potravy, oděvu, bytu a nástrojů k této výrobě potřebných; na druhé straně vytváření lidí samých, další pěstování druhu. Společenské řády, v nichž žijí lidé některého dějinného období a určité země, jsou podmíněny

*) Ancient Society, or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery, through Barbarism, to Civilization. By Lewis H. Morgan. London, Macmillan & Co., 1877. Kniha je tištěna v Americe a v Londýně lze ji ku podivu těžce dostati. Autor před několika lety zemřel.

oběma druhy produkce: na jedné straně stupněm rozvoje práce, na druhé straně rodiny. Čím méně ještě je práce vyvinuta, tím omezenějším jest množství jejích výrobků, tedy také bohatství společnosti, tím více jest společenský řád ovládán rodovými svazy. Za tohoto rozčlenění společnosti, založeného na rodových svazích, vyvíjí se zatím produktivnost práce více a více; s ní soukromé vlastnictví a výměna, rozdíly bohatství, možnost zhodnotiti cizí pracovní sílu a tím základ třídních rozporů: nové sociální živly, které po generace se namáhají přizpůsobiti starou společenskou ústavu novým poměrům, až konečně neshlučitelnost obou přivodí úplný převrat. Stará společnost, založená na rodových svazích, je rozražena nárazem nově se vyvíjejících společenských sil; na její místo nastupuje nová společnost, shrnutá ve státě, jejímiž podřadnými jednotkami nejsou více rodové svazky, nýbrž svazky místní společnosti, v níž rodinný řád jest úplně ovládán řádem majetkovým a ve které se konečně volně vyvíjejí ony třídní protivy a třídní zápasy, z nichž skládá se obsah dosavadních psaných dějin.

Jest velikou zásluhou Morganovou, že objevil a nakreslil hlavní rysy tohoto pradějinného základu našich psaných dějin a že v rodových svazích severo-amerických indiánů našel klíč, který nám otvírá nejdůležitější, až dosud nerozřešitelné záhady nejstarších řeckých, římských a německých dějin. Jeho spis však není dílem jednoho dne. Na čtyřicet let zápasil se svou látkou, až ji úplně ovládl. Proto ale jest také jeho kniha jednou z těch málo knih naší doby, které činí epqchu.

V následujícím líčení čtenář celkem snadno rozezná, co pochází od Morgana a co jsem já připojil. V dějinných odstavcích o Řecku a Římě neomezil jsem se na Morganovy výzkumy, nýbrž připojil jsem, co mi bylo přístupno. Odstavce o Keltech a Němcích náležejí podstatně mně; Morgan měl tu k dispozici skoro jen prameny z druhé

ruky a o německých poměrech — kromě Tacita — jen špatná liberální falsa pana Freemana. Ekonomické vývody, které dostačovaly sice u Morgana jeho účelu, pro můj účel však byly úplně nedostačitelnými, jsou ode mne znovu zpracovány. A samo sebou se konečně rozumí, že jsem zodpovědným za všechny závěry, pokud není Morgan výslovně citován.

II. Ku čtvrtému vydání 1891.

Dřívější silná vydání tohoto spisu jsou skoro od půl roku rozebrána a nakladatel už od delší doby mne žádal, abych uspořádal nové vydání. Nalehavějšími pracemi byl jsem až dosud od toho zdržen. Od té doby, co vyšlo prvé vydání, uplynulo sedm roků, ve kteréžto době vědění o původních formách rodiny učinilo znamenité pokroky. Bylo tu tedy třeba pilně přiložiti opravující a doplňující ruky, a to tím více, jelikož nynější text má být stereotypován, následkem čeho nadále ho měniti po nějakou dobu nebude možno.

Následkem toho jsem celý text pečlivě prozkoumal a přičinil k němu řadu přídatků, čímž, jak doufám, byl vzat zřetel na dnešní stav vědy. Dále v další části této předmluvy podávám stručný přehled o vývoji dějin rodiny od Bachofena až po Morgana; a sice hlavně proto, poněvadž anglická, chauvinismem ovládaná předhistorická škola ještě neustále činí vše možné, aby převrat v nazírání na dějiny, vzniklý následkem Morganových výzkumů, umlčela, při čemž však se nikterak neostýchá výsledků Morganova bádání si přivlastňovati. Také jinde nachází tento anglický příklad jen přílišného následování.

Má práce byla přeložena do různých cizích řečí. Nejprve do italštiny: *L'origine della famiglia, della proprietà, privata et dello stato, versione riveduta dall' autore, di*

Pasqualle Martignetti; Benevento 1885. Pak do rumunštiny: Origina familie, proprietatei private si a statului, traducere de Joan Nadejde, v jassyjském časopise Contemporanul, září 1885 až říjen 1886. Dále do dánštiny: Familjens, Privatejendommens og Statens Oprindelse, Dansk, af Forfatteren gennemgaaet Udgave, besørget af Gerson Trier, Kobenhavn 1888. Francouzský překlad od Henri Ravého, pořizený podle tohoto německého vydání, se právě tiskne.

Až do počátku let šedesátých nemůže býti o dějinách rodiny řeči. Historická věda byla v tomto ohledu ještě úplně pod vlivem pěti knih Mojžíšových. V nich obšírněji než kde jinde líčená patriarchální forma rodiny, byla nejen beze všeho považována za nejstarší, nýbrž — po odpadnutí mnohoženství — stotožňována též s dnešní měšťáckou rodinou, takže vlastně rodina vůbec neprodělala žádný dějinný vývoj; nanejvýš bylo přiznáváno, že v pravěku mohlo panovati období pohlavní nevázanosti. — Ovšem, vedle jednomanzelství bylo známo také východní mnohoženství a indicko-tibetské mnohomužství: ale tyto tři formy nedaly se vřaditi do historického pořadí a stály ších, tehdy blíže neprozkoumaných skupin zakázáno, a rých dějin, jakož i u některých ještě existujících divochů původ nepočítá se podle otce, nýbrž podle matky, tedy že ženská linie jest považována za jediné platnou; že u mnohých dnešních národů jest manželsví uvnitř určitých věších tehdy blíže neprozkoumaných skupin zakázáno, a že s tímto mrávm shledáváme se ve všech světa dílech, tyto skutečnosti byly síce známy a bylo pro ně sbíráno stále více dokladů, ale ještě sám E. B. Tylor ve svých »Researches into the Early History of Mankind« atd. uvádí je iako pouhé »zvláštní obyčeje« vedle zákazu, u někte-

rých dvouch stávajícího, že není dovoleno dotýkat se železným nástrojem hořícího dřeva a vedle podobných náboženských titěrností.

Dějiny rodiny datují se od r. 1861, od vydání Bachofenova »Mateřského práva«, kde pronáší spisovatel následující tvrzení: 1. Že lidé na počátku žili v nevázaném pohlavním styku, ježž nevraživým výrazem jmenuje »heterismem«; 2. že takový styk vylučuje každou jistotu otcetví, následkem čehož mohl býti počítán původ jen v ženské linii — dle mateřského práva — a že tak tomu bylo původně u všech národů starověku; 3. že následkem toho ženám jakožto matkám, jediným určitě známým rodičům mladších generací, byl prokazován vysoký stupeň úcty a vážnosti, jenž se dle Bachofenova líčení stupňoval až k úplné ženovládě (gynaikokracii); 4. že přechod k jednomanželství, kde žena náležela výlučně jednomu muži, byl ve své podstatě porušením prastarého náboženského příkázání (t. j. ve skutečnosti porušením starobylého práva ostatních mužů na tutéž ženu), porušením, které bylo nutno stíhati anebo jehož trpění musilo být vykoupeno tím, že na určitý čas byla žena vydána ostatním mužům.

Důkazy těchto zásad nachází Bachofen v nesčetných, s největší pílí sebraných spisech staroklassické literatury. Vývoj od »heterismu« k monogamii a od mateřského práva k oteckému právu jest podle něho, zejména u Řeků, následkem vývoje náboženských představ, následkem vřadění nových božstev, představitelů to nových názorů, do starobylé skupiny bohů, zastupujících staré názory, takže tyto od oněch jsou stále více a více zatlačovány do pozadí. Není to tedy rozvoj skutečných životních podmínek lidstva, jenž podle Bachofena přivodil dějinné změny ve vzájemném společenském postavení muže k ženě, nýbrž náboženský odraz těchto životních podmínek v lidských hlavách. Podle toho vykládá Bachofen Aischylovu Orestei jakožto dramatické líčení boje mezi zanikajícím mateř-

ským právem a mezi právem oteckým, které v době heron začalo vzcházet a vítězit. Klytaimnestra k vůli svému milenci Aigistovi zabila svého manžela Agamemnona, vrátilšího se z Trojské války; ale její a Agamemnonův syn Orestes pomstí otcovu vraždu tím, že matku zabije. Za to pronásledují ho Erynie, demonické ochrankyně mateřského práva, podle něhož jest vražda matky největším, neprominutelným zločinem. Ale Apollo, jenž svou věštbou Oresta k tomuto činu vyzval a Athena, jež byla povolána za soudce — oba bohové, kteří zde zastupují nový řád oteckého práva — jej ochrání; Athena vyslechne obě strany. Celá sporná otázka jest nyní krátce shrnuta v následující na to debatě mezi Orestem a Eryniemi. Orestes odvolává se na to, že Klytaimnestra dopustila se dvojího zločinu tím, že zabila svého muže a tím také jeho otce. Proč tedy pronásledují Erynie jeho a ne ji, která je daleko větší vinnicí? Odpověď je snadná:

„Ta s mužem, jehož zabila, nebyla krevně spřízněna.“

Vražda muže, jenž není pokrevním příbuzným, i když jest to sám manžel vražednice, může býti odpuštěna, Eryniím po ní nic není; jejich povinností jest jen stíhat vraždu mezi pokrevními příbuznými a tu podle mateřského práva nejtěžším a nejneodpustitelnějším zločinem jest vražda matky. Nyní vystoupí Apollo jakožto Orestův obhájce; Athena nechá areopagity — athenské porotce — hlasovat; jest rovnost hlasů pro osvobození i odsouzení; tu Athena jakožto předsedající odevzdá svůj hlas pro Oresta a osvobodí jej. Otcovské právo zvítězilo nad mateřským, „bohové mladého pokolení“, jak je Erynie samy označují, vítězí nad Eryniemi a tyto se konečně také dají přemluvit, aby převzaly nový úřad ve službách nového řádu.

Toto nové, ale rozhodně správné vysvětlení Oresteie jest jedním z nejkrásnějších a nejlepších míst celé knihy, ale dokazuje zároveň, že Bachofen věří při nejmenším

zrovna tak na Erynie, Apollu a Athenu jako své doby Alschylos; věří totiž, že tito v době řeckých heroů vykonali zázrak a mateřské právo zvrátili oteckým. Že takové nazírání, při němž náboženství jest považováno za rozhodující páku světových dějin, konečně musí dojít k čistému mysticismu, jest tedy trpkou a nikterak vždy se vyplácející prací propracovat se tlustým Bachofenovým quartantem. Než to vše neztenčuje jeho zásluhu, kterou byla ukázána nová dráha. On nejprve frásí o neznámém prastavu s nevázaným pohlavním stykem nahradil důkazem, že staroklasická literatura vykazuje množství stop, podle nichž před jednomanzelstvím skutečně u Řeků a asijských národů existoval stav, za kterého nejen jeden muž pohlavně se stýkal s více ženami, nýbrž též jedna žena s více muži, aniž by to odporovalo panujícímu mravů; že tento stav nevymizel, aniž by nezařechal slop v omezeném vydávání ženy mužům, kterým musily si ženy právo na jednomanzelství vykoupit; že následkem toho původně mohl být původ počítán jen v ženské linii, od matky k matce; že tato výlučná platnost ženské linie udržela se ještě dlouho do doby jednomanzelství s jistým, anebo aspoň uznávaným otečtvím; že toto původní postavení matek jakožto jediných jistých rodičů dětí zajišťovalo jim a tím ženám vůbec vyšší společenské postavení, jakého od té doby nikdy více nezaujímaly. Tyto zásady nevyslovil sice Bachofen tak jasně — tomu bránil jeho mystický názor, ale on je dokázal, a to roku 1861 znamenalo naprostou revoluci.

Bachofenův tlustý spis byl psán německy, t. j. řečí národa, jenž se tehdy nejméně zajímal o pradějiny dnešní rodiny. Zůstal proto neznámým. Nejbližší jeho nástupce na tomže poli vystoupil r. 1865, aniž by kdy o Bachofenovi slyšel.

Tímto nástupcem byl J. F. Mac Lennan, pravý opak svého předchůdce. Místo geniálního mystika máme tu nud-

něho právníka; místo překypující básnické fantasie pravděpodobné kombinace obhajujícího advokáta. Mac Lennan nachází u mnohých divokých, barbarských a dokonce civilisovaných národů staré a nové doby formu uzavírání manželství, při níž ženich buď sám nebo se svými přáteli musí nevěstu jejím příbuzným zdánlivě násilím uloupit. Tento obyčej musí být zbytkem dřívějšího obyčeje, podle něhož mužové jistého kmene skutečně loupili násilím ženy pro sebe odjinud, z jiného kmene. — Jak vzniklo toto »loupežné manželství«? Dokud mohli muži nalít dostatečný počet žen ve svém vlastním kmeně, nebylo k tomu naprosto žádného podnětu. Nyní však zrovna tak často shledáváme, že u nevyvinutých národů jsou jisté skupiny (které kolem r. 1865 byly ještě často stotožňovány s kmeny samými), uvnitř kterých jest sňatek zakázán, takže mužové jsou nuceni hledat své ženy a ženy zase své muže mimo tuto skupinu, kdežto jinde zase jest mrav, že mužové jisté skupiny jsou nuceni si brát ženy jedině u své vlastní skupiny. Mac Lennan imenuje první exogamními, druhé endogamními a konstatuje nyní ihned příkrou protivu mezi exogamními a endogamními »kmeny«. A ačkoliv při svém vlastním vyšetřování exogamie skoro nose m naráží na okolnost, že tato protiva v mnohých, ne-li ve většině anebo dokonce ve všech případech existuje jenom v jeho představě, tedy přece člní z ní základ veškeré své theorie. Exogamní kmeny mohou podle toho brát své ženy jedině od jiných kmenů a při ustavičném válečném stavu mezi kmenem a kmenem, jak za divoštství existuje, mohlo se to díti jedině loupeží.

Mac Lennan ptá se nyní dále: Odkud tento obyčej exogamie? Představy pokrevního příbuzenství a krve-smilstva nemohou mít s tím nic společného, to jsou věci, které se vyvinuly teprve mnohem později. Ovšem, ale obyčej u divochů rozšířený, dítky ženského pohlaví hned po porodu zabíjet. Následkem toho jest v každém

jednotlivém kmeni přespočet mužů, čehož nejjednodušším nutným důsledkem jest, že více mužů má jednu ženu dohromady — mnohomužství. Následkem toho zase jest, že se vědělo, kdo jest matkou dítěte, nikoliv však, kdo je jeho otcem, tedy: příbuzenství počítané jen v ženské linii s vyloučením mužské — mateřské právo. A druhým následkem nedostatku žen uvnitř kmene — nedostatkem, jenž jest mnohomužstvím mírněn, nikoliv však odstraněn — bylo soustavné, násilné unášení žen cizích kmenů. »Poněvadž exogamie a mnohomužství mají původ v jedné a téže příčině — v nedostatku stejného počtu obou pohlaví — musíme předpokládat, že u všech exogamních plemen panovalo původně mnohomužství... A proto musíme považovat za nepopíratelné, že mezi exogamními plemy prvním příbuzenským systémem byl ten, jenž má krevní svazky jen s mateřské strany (Mac Lennan, *Studies in Ancient History*. 1886. *Primitive Marriage* p. 124).

Jest zásluhou Mac Lennana, že poukázal na všeobecné rozšíření a velký význam toho, co nazývá exogamií. Objevení existence exogamních skupin mu přičítáno býti nemůže, že by jim rozuměl, to teprve nikoliv. K dřívějším jednotlivým poznámkám mnohých pozorovatelů — jež právě byly Mac Lennanovými prameny — nepřihlížeje, již Latham (*Descriptive Ethnology* 1859) popsal dokonale a správně tuto instituci u indických Magarů a vyslovil, že jest všeobecně rozšířena a že se s ní shledáváme ve všech světa dílech — místo, které Mac Lennan sám uvádí. A náš Morgan rovněž ji dokázal a řádně popsal už r. 1847 ve svých dopisech o Irokezech (v *American Review*) a r. 1851. v *The League of the Iroquois*, zatím co, jak budeme vidět, advokátský rozum Mac Lennanův způsobil tu mnohem větší zmatek než Bachofenova mystická fantasie na poli mateřského práva. Další Mac Lennanovou zásluhou jest,

že poznal, že mateřskoprávní určování původu jest původním, ačkoliv, jak později také dozrává, ho zde Bachofen předešel. Ale ani zde není si jasným; mluví stále o »příbuzenství jen v ženské linii« (kinship through females only) a používá tohoto výrazu hodícího se správně na dřívější stupeň také pro pozdější stupně rozvoje, kdy původ a dědictví byly sice určovány ještě jen výlučně ženskou linií, kde ale také příbuzenství s mužské strany bylo uznáno a vyjadřováno. Jest to omezenost právníka, který si utvoří pevný právní výraz a tohoto beze změny stále používá na poměry, které se mezi tím staly naprosto jinakými.

Při vší této pravděpodobnosti zdá se, nepovažoval přece Mac Lennan sám svou theorii za příliš pevně odůvodněnou. Při nejmenším jemu samému napadá, že jest »pozoruhodné, že forma (zdánlivého) loupení ženy jest nejvýraznější právě u těch národů, kde vládne mužské příbuzenství« (má státi: počítání původu v mužské linii). (Str. 110.) A rovněž tak: »Jest zvláštním, že, pokud víme, nikde není prováděno soustavné vraždění dítek, kde vedle sebe existují exogamie a nejstarší forma příbuzenství.« (Str. 146.) To obojí jsou fakta, která jsou přímo poličkem jeho vysvětlování a jímž on může čeliti jenom novými, ještě zamotanějšími hypothesami.

Přes to dozrála jeho theorie v Anglii velké pochvaly a ohlasu: Mac Lennan byl tu všeobecně považován za zakladatele dějin rodiny a za prvou autoritu v tomto oboru. Jeho protiva mezi exogamními a endogamními »kmeny«, ačkoliv byly s důrazem uváděny také jednotlivé výminky a modifikace, zůstala přece uznaným základem panujícího nazírání a stala se stínídlem znemožňujícím každý volný přehled po prozkoumaném oboru a tím každý rozhodný pokrok. Proti přeceňování Mac Lennana, které zavládlo v Anglii a po anglickém příkladě také jinde, jest povinností poukázat na fakt, že on se

svou naprosto neporozuměnou protivou mezi exogamními a endogamními »kmeny« způsobil více škody, nežli svým bádáním prospěl.

Zatím však už více a více přicházely na jevo okolnosti, které se nehodily do jeho ozdobného rámce. Mac Lennan znal jen tři formy manželství: mnohoženství, mnohomužství a jednomanzelství. Když však byla jednou pozornost na tento bod upoutána, shledalo se více a více důkazů, že u nevyvinutých národů existovaly formy manželství, při nichž určitý počet mužů měl společně určitý počet žen, a Lubbock (*The origin of Civilization* 1870) uznal tato skupinová manželství (*Communal marriage*) za dějinnou skutečnost.

Hned na to, 1871, vystoupil Morgan s novým a v mnohém ohledu rozhodujícím materiálem. Tento se předsvědčil, že zvláštní příbuzenská soustava, vládoucí u Irokésů, jest společnou všem praobyvatelům Spojených Států, tedy rozšířenou po celé pevnině, ačkoli, mezi ní a příbuzenskými stupni, které ve skutečnosti vznikají z manželské soustavy tam platné, jest přímý odpor. Pohnul tedy americkou spolkovou vládou, aby na základě dotazníků a tabell jím samým sestavených zavedla šetření o příbuzenských soustavách ostatních národů a z odpovědí seznal: 1. Že americko-indiánská příbuzenská soustava panuje také u četných kmenů v Asii a v poněkud pozměněné formě též v Africe a v Australii, 2. že tato soustava dá se úplně vysvětliti formou skupinových manželství, která se ještě nachází na Havai a jiných australských ostrovech, ale i tam ponehledu odumírá, a 3. že však vedle této formy manželství na těchže ostrovech panuje příbuzenská soustava, která se dá vysvětliti jen ještě původnější, nyní vymřelou formou skupinových manželství. Sebrané správy i se svými závěry uveřejnil na to Morgan ve svých »*Systems of Consanguinity and Affinity, 1871*«, a pře-

vedl tím debatu na obvod nekonečně obsáhlejší. Tím, že vycházeje od příbuzenských soustav konstruoval znovu odpovídající jim formy rodin, otevřel novou cestu bádání a dále pronikající pohled zpět do pradějin lidstva. Nabyla-li tato metoda platnosti, rozplynula se ladná konstrukce Mac Lennanova v páru.

Mac Lennan zastával svou theorii v novém vydání »Primitive Mariage« (Studies in Ancient History 1875). Zatím co sám nanejvýš uměle kombinuje dějiny rodiny ze samých hypothes, žádá od Lubbocka a Morgana nejen pro každé jejich tvrzení důkazy, nýbrž důkazy na prosté pevnosti, jaké jedině by připustil škotský soudní dvůr. A to činí též muž, který z úzkého poměru mezi mateřským bratrem a sesterským synem u Němců (Tacitus, Germania c. 20), z Caesarovy zprávy, že u Britů vždy deset nebo dvanáct mužů má své ženy společně dohromady a ze všech ostatních zpráv starých spisovatelů o společenství žen u barbarů bez váhání vyvozuje závěr, že u těchto národů panovalo mnohomužství! Zdá se nám, že slyšíme státního návladního, který při upravování svého případu může si vše dovoliti, jenž však od obhájce žádá pro každé slovo nejformálnější, právnícky platný důkaz.

Skupinové manželství jest pouhým výmyslem, tak tvrdí, a tím klesá daleko zpět za Bachofena. Příbuzenské soustavy u Morgana jsou prý pouhými předpisy společenské zdvořilosti, čehož důkazem jest ta okolnost, že Indiáni také cizince, bělocha, oslovují jako bratra a otce. Jest to zrovna tak, jako kdyby někdo chtěl tvrdit, že pojmy otec, matka, bratr, sestra jsou pouhými bezobsažnými formami oslovení, poněvadž katoličtí duchovní a abatyše si rovněž říkají otče a matko, mnichové a jeptišky, ba dokonce svobodní zednáři a členové anglických odborných spolků v slavnostních schůzích oslo-

vují se jako bratři a sestry. Zkrátka, Mac Lennanova obhajoba byla hanebně slabou.

Ještě však zbýval jeden bod, na němž nebyl postižen. Protiva mezi endogamními a exogamními kmeny, na níž celá jeho soustava spočívala, nejen že nebyla otřesena, nýbrž dokonce byla všeobecně uznávána za stěžejní bod všech dějin rodiny. Přiznávalo se, že Mac Lennanův pokus tuto protivu vysvětliti jest nedostatečným a odporuje skutečností, které on sám uvádí. Ale protiva sama, existence dvou navzájem se vylučujících druhů samostatných a neodvislých kmenů, z nichž jeden druh bral si ženy uvnitř kmene, kdežto druhému druhu bylo to naprosto zakázáno — to bylo považováno za nepopíratelné evangelium. Porovnejme na př. B. Giraud-Teulonovy »Origines de la Famille« (1874) a i samého Lubbocka »Origin of Civilization« (4. vydání 1882).

Na tomto bodu staví Morganovo hlavní dílo: »Ancient Society« (1877) dříve, než jest základem této práce. O čem Morgan 1871 měl ještě jen temné tušení, to jest zde rozvinuto s úplným vědomím. Endogamie a exogamie nejsou žádnou protivou; exogamní »kmeny« nebyly až dosud nikde dokázány. Ale v době, kdy panovalo ještě skupinové manželství — a toto podle vší pravděpodobnosti panovalo jednou všude — rozděloval se kmen v jistý počet skupin s mateřské strany pokrevně příbuzných, gentes, a uvnitř těchto panoval přísný zákaz manželství, tak že mužové genty směli si vybírat i pravidelně si také vybírali ženy uvnitř svého kmene; ale museli si je vybírat mimo své gens. Takže, i když gens byla přísně exogamická, kmen pojímající všechny genty byl stejně silně endogamickým. Tím byl na vždy odbyt poslední zbytek Mac Lennanova umělostkářství.

Tím se však Morgan nespokojil. Gens amerických Indiánů sloužila mu dále k tomu, aby učinil druhý roz-

hodný pokrok na poli, které zkoumal. V této na základě mateřského práva organisované gentě objevil původní formu, z níž se vyvinula pozdější gens podle oteckého práva organisovaná, gens, jak ji shledáváme u kulturních antických národů. Řecká a římská gens, hádanka pro všechny dosavadní dějepisce, byla vysvětlena z indiánské gens a tím byl nalezen nový základ pro celé pradějiny.

Toto opětne objevení původní mateřsko-právní genty jakožto předchůdkyně otecko-právní genty kulturních národů má pro pradějiny stejný význam jako Darwinova vývojová theorie pro biologii a Marxova theorie nadhodnoty pro národní hospodářství. Ona učinila Morgana způsobilým, že poprvé načrtl dějiny rodiny, jimiž jsou aspoň prozatímne zjištěny v hrubých, celkových obrysech klassické stupně vývoje, pokud to dnes známý materiál dovoluje. Že tím nastává nová epocha v posuzování pradějin, jest každému jasno. Mateřská gens stala se stěžejním bodem, kolem něhož se celá věda točí. Od jejího objevení víme, ve kterém směru a po čem jest pátrat a jak mají býti výsledky pátrání seřaďovány. A právě proto zaznamenáváme i a tomto poli zcela jiné rychlé pokroky, než před Morganovou knihou.

¹ Morganovy objevy jsou nyní všeobecně uznány, a nebo spíše přejaty od prahistoriků také v Anglii. Ale skoro u žádného z nich nenajdeme otevřené doznání, že je to Morgan, jemuž za tuto revoluci v názorech děkujeme. V Anglii jest jeho kniha pokud jen možno umlčována, on sám jest odbýván snižující chválou za své dřívější výkony; jednotlivé podrobnosti jeho líčení se pečlivě zkouší, o jeho skutečných velkých objevech se tvrdošíjně mlčí. Původní vydání *Ancient Society* je rozebráno; v Americe nemůže býti pro něco

takového počítáno nijak na vyplácející se odbyť; v Anglii. zdá se, byla kniha soustavně potlačována a jediné vydání tohoto epochálního díla, nacházející se ještě v knihkupeckém prodeji, jest německý překlad.

Odkud se běře tato zdrželivost, ve které těžko neviděti spiknutí za účelem naprostého umlčení, zejména srovnáme-li ji s četnými citáty pouze ze zdvořilosti uváděnými a s jinými důkazy osobního přátelství, jimiž se spisy našich uznaných prahistoriků hemží? Snad odtud, že Morgan jest Američanem a že angličtí prahistorikové to velmi těžce nesou, že při své nanejvyšší uznáníshodně pili ve sbírání materiálu pokud se týče všeobecných hledisk pro uspořádání a seskupení tohoto materiálu platných, zkrátka pokud se týče ideí, jsou odkázáni na dva geniální cizince, na Bachofena a Morgana? Němce mohli by si ještě dát líbit, ale Američana? Oproti Američanovi jest každý Angličan vlastencem, o tom jsem ve Spojených Státech poznal rozkošné příklady. K tomu však přistupuje ještě ta okolnost, že Mac Lennan byl takřka úředně jmenovaným zakladatelem anglické prahistorické školy, že náleželo jaksi k prahistorickému dobrému tonu mluvití jen s nejvyšší úctou o jeho vyumělkované od vraždy dětí přes mnohomužství a loupežné manželství k mateřsko-právní rodině vedoucí dějinné konstrukci, že nejmenší pochyba o existenci exogamních a endogamních »kmenů«, sebe navzájem naprosto vylučujících, byla považována za zločin kacířství; že tedy Morgan, který posvátná tato dogmata rozpustil v páru, dopustil se jakéhosi druhu rouhání. A mimo to zvrátil jej způsobem, jenž potřeboval býti jenom vysloven, aby byl ihned každému jasným, takže ctitelé Mac Lennanovi až dosud bezradně potácející se mezi exogamií a endogamií museli se skoro tlouci pěstí do hlavy a volat: Jak jsme mohli být jen takovými hlupáky a sami na to nepřijít!

A nepostačovaly-li ještě tyto zločiny k tomu, aby zakázaly oficielní škole každé jiné chování, než chlaňné odstrkování, tedy všechnu míru překročil Morgan tím, že nejen způsobem připomínajícím na Fouriera kritisoval civilisaci, společnost výroby zboží, základní formu naší dnešní společnosti, nýbrž že se vyslovuje o příští přeměně této společnosti, a sice slovy, které Karel Marx mohl říci.

Bylo tedy dobře zaslouženo, když Mac Lennan mu s rozhořčením předhazuje, že »historická methoda je mu naprosto nesympatickou« a když pan profesor Giraud-Teulon v Ženevě mu to ještě r. 1884 potvrzuje. Vždyť přece též pan Giraud-Teulon ještě 1874 (*Origines de la Famille*) bloudil bez pomoci v bludišti zahrady Mac Lennanovy exogamie, z níž ho musel teprv Morgan osvobodit!

O ostatních pokrocích, za něž pradějiny Morganovi děkují, nepotřebuji zde se šířit; co jest o nich nutno říci, bude uvedeno v mé práci. Doba čtrnácti let, která uplynula od vydání jeho hlavního díla, velmi obohatila můj materiál pro dějiny lidské spraspolečnosti; k anthropologům, cestovatelům a prahistorikům z povolání přidali se porovnávatelští právníci a přinesli z části novou látku, z části nová hlediska. Mnoho jednotlivých hypotes Morganových bylo tím ořeseno a dokonce zvráceno. Nikde ale neměl nově sebraný materiál za následek zatlačení jeho velkých hlavních hledisk jinými. Pořádek, jež on do pradějin přivedl, platí ve svých hlavních rysech ještě dnes. Ano, můžeme říci, jest stále více a více uznáván stejnou měrou, jako jméno původce velkého tohoto pokroku je zatajováno.*)

V Londýně, 16. června 1891.

Bedřich Engels.

*) Na zpáteční cestě z Nového Yorku v září 1888 setkal jsem se s bývalým poslancem za volební okres Rochesterský, jenž Levis Morgana znal. Žel však nemohl mi o něm mnoho vyprávět. Morgan žil prý v Rochestru jako soukromník, zabýval se studiemi. Jeho bratr je prý plukovníkem, přiděleným ministerstvu války ve Washingtonu. Prostřednictvím tohoto bratra dosáhl toho, že vláda se zajímala o jeho bádání a že několik jeho děl bylo vydáno veřejným nákladem. Poslanec, jenž mi to vypravoval, sám prý se v kongresu za doby svého poslancování několikrát za to zasazoval.

I. Pradějinné stupně kultury.

Morgan jest prvním, jenž s věcnou znalostí pokouší se přivést určitý pořádek do lidských pradějin; pokud značně rozšířený materiál nenutí ke změnám, zůstane asi jeho roztřídění v platnosti.

Ze tří hlavních období: divošství, barbarství, civilisace zaměstnávají ho samozřejmě jen prvá dvě a přechod ku třetímu. Každé z prvních dvou dělí v nejnižší, střední a vrchní stupeň, vždy podle pokroku výroby životních prostředků; neboť praví: »Obratnost při této výrobě jest rozhodující pro stupeň lidské převahy a lidského ovládnutí přírody; ze všech bytostí jen člověk přivedl to k neomezené skoro vládě nad výrobou potravin. Všechna velká období lidského pokroku více nebo méně přímo spadají za jedno s obdobími, v nichž vždy doznaly rozšíření prameny výživy.« — Rozvoj rodiny jde vedle toho, neposkytuje však tak určitých znaků pro dělení těchto období.

I. Divošství.

1. Nejnižší stupeň: Dětský věk lidstva, které aspoň z části žijí na stromech, čímž jedině dá se vysvětliti jeho zachování před velkými šelmovitými zvířaty, zdržuje se ještě ve svých původních sídlech, v

tropických nebo subtropických lesích. Plody, ořechy, kořeny slouží za pokrm; vytvoření článkové řeči jest hlavním výsledkem této doby. Ze všech národů, které byly známy v dějinném období, v tomto prastavu nenacházel se více ani jediný. Ačkoliv tento stav trval dlouhá tisíciletí, není ho možno dokázat přímými důkazy, avšak je-li jednou přiznáno, že člověk pochází z říše zvířat, tedy jest nezbytně nutno předpokládati též tento přechod.

2. Střední stupeň — počíná používáním ryb (k čemuž jest počítati také raky, mušle a jiná vodní zvířata) za pokrm a používáním ohně. Obé navzájem souvisí, poněvadž ryb za pokrm lze úplně používatí teprve pomocí ohně. Touto novou potravou stali se však lidé neodvislími od podnebí a místa; postupující podle proudů a pobřeží mohli se dokonce i ve stavu divokosti rozšířiti po největší části země. Hrubě pracované, nebroušené kamenné nástroje »časnějšího věku«, tak zvané palaeolithické, které zcela nebo z největší části spadají do tohoto období, jsou svým rozšířením po celé pevnině důkazy pro toto stěhování. Nově osazená pásma jakož i nepřetržitě činná touha po vynálezech přinesly člověku nové potraviny; tak úplně moučnité kořeny a hlízy, pečené v horkém popeli nebo v rozpálených jamách; tak zvěř, jež stala se příležitostným přídatkem k jídlu po vynalezení prvé zbraně, kyje a kopí. Výlučně loveckých národů, jak jsou uváděni v knihách, t. j. takových, kteří žijí jen z lovu, nikdy nebylo; k tomu jest výtěžek honby příliš nejistým. Jakožto výsledek trvalé nejistoty pramenů potravin zdá se, že na tomto stupni vzniká lidožroutství, které se i do nynějška dlouho udržuje. Australci a mnozí Polynesiané jsou ještě dnes na tomto středním stupni divoštví.

3. Vrchní stupeň počíná vynalezením luky a šípu,

čímž se zvířina stává pravidelnou potravinou, horeba pravidelným odvětvím práce. Luk, toul a šíp jsou už nástrojem velice složitým, jehož vynalezení předpokládá dlouhých, nahromaděných zkušeností a zbystřených duševních sil, tedy také současnou známost množství jiných vynálezů. Porovnáváme-li národy, kteří mají sice luk a šíp, ale ještě ne hrnčířství (od něhož datuje Morgan přechod k barbarství), tedy shledáváme u nich skutečně jakési počátky usazování se ve vesnicích, jisté ovládání výroby životních prostředků, dřevěné nádoby a nářadí, ruční tkaní (bez tkacího stavu) lýčových nití, pletené koše lýčí nebo rákosí, broušené (neolithické) kamenné nástroje. Namnoze také oheň a kamenná sekýra umožnily už stavbu člunu z jednoho kmene a místy zhotovování trámů a prken na stavbu domu. Všechny tyto pokroky shledáváme na př. v Americe u severozápadních Indiánů, kteří mají sice luk a šíp, ale ne hrnčířství. Době divoštství byl luk a šíp tím, čím je železný meč době barbarství a ohnivá roura civilisaci; rozhodující zbraní.

II. Barbarství.

1. Nejnižší stupeň. Datuje se od zavedení hrnčířství. Tofo, jak bylo dokázáno, v mnohých případech a pravděpodobně všude vzniklo tím, že pletené nebo dřevěné nádoby byly pokrývány hlínou, aby vzdorovaly ohni; při tom brzy se poznalo, že formovaná hlína také bez vnitřní nádoby koná tutéž službu.

Až dosud mohli jsme postup vývoje pozorovat zcela všeobecně, stejná pravidla platila pro určitá období u všech národů. Počátkem barbarství dosáhli jsme však stupně, na němž se uplatňují různé přírodní vlastnosti obou velikých zemských pevnin. Charakteristickým pří-

znakem doby barbarství je krocení a chování zvířat a pěstování rostlin. Na východní pevnině, to jest t. zv. starém světě byla skoro všechna ku krocení způsobilá zvířata a kromě jednoho všechny pro pěstování vhodné druhy obilí; západní pevnina, Amerika, měla však ze zkrotitelných ssavců jen lamu a to jenom v jedné části jihu a z více k pěstování se hodících obilín jen jedno, ovšem že nejlepší: rýži. Tyto různé přírodní podmínky měly za následek, že od nynějška obyvatelstvo každé polokoule běře se svou vlastní cestou a že znaky označující hranice jednotlivých stupňů jsou v každém z obou případů různé.

2. Střední stupeň. Počíná na východě krocením domácích zvířat, na západě pěstěním výživných rostlin pomocí zavodňování a používáním adob (na suchu sušených cihel) a kamene ku stavbám.

Počneme se západem, poněvadž zde tento stupeň až do dobytí země Evropany nebyl nikde překročen.

Indiáni nacházející se v nejnižší stupni barbarství (sem náleží všechny kmeny východně od Mississippi), měli v době, kdy byli objeveni, již jistě zahradní pěstování rýže a namnoze také dýní, melounů a jiných zahradních plodin, které tvořily velmi důležitou část jejich potravy; bydleli v dřevěných domech, v koli ohrazených vesnicích. Severozápadní kmeny v oblasti řeky Kolumbie nacházely se ještě na vrchním stupni divočství a neznaly ani hrnčářství ani pěstování rostlin jakéhokoliv druhu. Naproti tomu Indiáni t. zv. pueblovníci v Novém Mexiku, Mexikáři, Středoameričané a Peruané v době svého podmanění stáli na středním stupni barbarství; bydleli v opevněných domech z adob nebo kamene, pěstovali rýži a jiné, podle podnebí a území různé výživné rostliny v uměle zavodňovaných zahradách, které jim byly hlavním zdrojem potravin a do-

konce zkrátili několik zvířat — Mexičané krocaně a jiné ptáky, Peruanci lamu. Při tom znali zpracování kovů — kromě železa, následkem čehož pořád ještě nemohli postrádat kamenných zbraní a kamenných nástrojů. Když byli podmaněni od Španělů, byl snad všechnen další jejich samostatný vývoj překažen.

Na východě počal střední stupeň barbarství krocením zvířat poskytujících mléko a maso, kdežto pěstování rostlin, jak se zdá, bylo zde až hluboko do tohoto období neznámo. Krocení a chování dobytka a tvoření větších stád bylo asi podnětem k tomu, že Arijci a Semité se vyloučili z ostatní massy barbarů. Jména dobytka jsou evropským a asijským Arijcům ještě společna, jména pěstovaných rostlin však skoro vůbec nikoliv.

Tvoření stád vedlo na příhodných místech k životu pastýřskému; u Semitů v travnatých rovinách Eufratu a Tigridu, u Arijců v rovinách Indie, Oxu a Jaxartu, Donu a Dněpru. Na hranicích takových pastevních obvodů musí krocení dobytka býti provedeno nejdříve. Pozdější pokolení tak shledávají, že pasýřští národové pocházejí z krajín, které nejen že nejsou kolébkou lidského pokolení, nýbrž právě naopak, ve kterých jejich divokých předkům, ano dokonce lidem nacházejícím se na nejnižším stupni barbarství bydleti nebylo by skoro možno. Jakmile tito barbaři středního stupně zvykli si jednou na pastýřský život, nikdy jím ani nenapadlo vrátit se dobrovolně z travoplných, říčních rovin do lesů, v nichž jejich předkové byli doma. Ano, dokonce když byli tlačeni dále na sever a na západ, bylo Semitům a Arijcům nemožno stěhovat se do vestfalských a evropských lesnatých krajín dříve, dokud pěstováním obilí nedocílili toho, že mohli uživit svůj dobytek na této méně příznivé půdě a zejména že mohli přezimovat. Jest pravděpodobno, že pohnutkou k pěstování

obíli byla zde nejprve potřeba píce pro dobytek a teprve později že se stalo důležitým pro potravu lidí.

Bohaté masité a mléčné stravě Arijců a Semitů a zvláště jejímu příznivému vlivu na rozvoj dětí jest asi připsati vyšší vývoj obou těchto ras. Skutečně také mají pueblovští Indiáni v Mexiku, kteří byli odkázáni skoro úplně jen na rostlinnou stravu, menší mozek než Indiáni nejnižšího stupně barbarství, kteří jedli více maso a ryby. V každém případě mizí na tomto stupni lidožroutství a udržuje se jenom jako náboženský akt anebo, což jest tu skoro totožné, jako prostředek čarování.

3. Vrchní stupeň. Počíná tavením železné rudy a přechází do civilisace vynalezením písmenového písma a jeho použitím k literárním záznamům. Tento stupeň, který, jak řečeno, byl samostatně prodělán jen na východní polokouli, jest na pokroky výroby bohatší než všechny ostatní dohromady. Jemu patří Řekové doby heroů, italští kmenové krátce před založením Říma, Němci za Tacita, Normani za doby Wikinguů.

Především shledáváme se tu s železným, dobytkem taženým pluhem, který umožnil orbu na velkém stupni, zemědělství a tím opatřování životních prostředků pro tehdejší poměry prakticky neomezené, tím také přivoděno bylo mýcení lesa a jeho přeměna v půdu polní a luční — což zase, ve velkém rozsahu, nebylo možno bez železné sekery a železného rýče. Tím nastalo ale také rychlé rozmnožování obyvatelstva a husté seskupení obyvatelstva na malém obvodu. Před zemědělstvím musely by velice mimořádné poměry působit k tomu, aby půl milionu lidí se dalo sloučiti pod jediným ústředním řízením; pravděpodobně se tak nikdy nestalo.

S nejvyšším rozkvětem vrchního stupně barbarství setkáváme se v Homerových básních, zejména v Illiadě.

Dokonalé železné nástroje; meči; ruční mlýn; hrnčířský kruh; přípravování oleje a vína; pokročilé, do uměleckého řemesla přecházející zpracování kovů; vůz a válečný vůz; stavba lodí z trámů a prken; počátky uměleckého stavitelství: zdmi obehnaná města s věžemi a cimbuřími. Homerova epopeje a veškeré bájesloví — to jest hlavní dědictví, jež Řekové převzali z barbarství do civilisace. Srovnáme-li s tím, jak Cesar a dokonce i Tacitus popisuje Germany, kteří se nacházeli na počátku téhož kulturního stupně, z něhož homerští Řekové chystali se vyšinouti na stupeň vyšší, tedy vidíme, jak bohatý rozvoj výroby se na vrchním stupni barbarství udál.

Obraz, jež jsem tu podle Morgana načrtl o vývoji lidstva od divošství a barbarství k počátkům civilisace, jest dosti už bohatý na nové rysy a což jest důležitější, bohatý na rysy, které není možno popírati, poněvadž jsou vzaty přímo z výroby. Přes to bude se zdáti matným a slabým při srovnání s obrazem, který se nám objeví ku konci našeho putování; teprve potom bude možno do plného světla postavit přechod z barbarství do civilisace a pronikavou protivu obou. Prozatím můžeme Morganovo rozdělení všeobecně charakterisovat následovně: divošství doba převážného přivlastňování si hotových produktů přírody; umělé výrobky lidské jsou převážně pomocnými nástroji, sloužícími tomuto přivlastňování. Barbarství — doba, kdy lidstvo počalo pěstovat chov dobytka a orbu, naučilo se způsobům, jak lze zvýšit výrobu přírodních produktů lidskou prací. Civilisace — doba naučení se dalšímu zpracování přírodních plodin, vlastního průmyslu a umění.

II. Rodina.

Morgan, jenž většinu svého života strávil mezi Irokesy, ještě dnes usedlými v státu New-Yorském, a od jednoho z jejich kmenů (Seneků) byl adoptován, shledal, že mezi nimi platí příbuzenská soustava, která neodpovídala skutečným rodinným poměrům. Panovalo u nich s obou stran lehce rozlučitelné jednomanzelství, jež Morgan nazývá »párová rodina«. Potomstvo takového manželského páru bylo tedy všeobecně známo a uznáváno; nemohlo býti žádné pochyby o tom, kdo má být označován jako otec, matka, syn, dcera, bratr, sestra. Ale ve skutečnosti se těchto výrazů užívalo jinak. Irokese nazývá dětmi nejenom své vlastní, nýbrž též děti svých bratrů, synů a dcer, a oni ho nazývají otcem. Děti svých sester naproti tomu nazývá svými synovci a netěmi, a ony jeho strýcem. Naopak, žena irokesská jmenuje vedle svých vlastních též děti svých sester svými syny a dcerami, a oni ji nazývají matkou. Děti svých bratrů však nazývá svými synovci a netěmi a sama se jmenuje jejich tetou. Rovněž děti bratrů se mezi sebou nazývají bratry a sestrami, stejně jako děti sester. Naproti tomu děti ženy a děti jejího bratra nazývají se navzájem bratranci a sestřenicemi. A to nejsou jen prázdná jména, nýbrž výrazy skutečně panujících názorů o blízkosti a vzdálenosti, rovnosti a nerovnosti pokrevního příbuzenství; a tyto názory jsou základem úplně vypracované

příbuzenské soustavy, která může vyjádřiti nečetné příbuzenských poměrů jednotlivého individua. Ještě více Tato soustava nejen že plně platí u všech amerických Indiánů (až dosud nebyla nalezena žádná výminka), nýbrž skoro beze změny platí také u praobyvatelů Indie, u dravidských kmenů v Dekanu a u gaurských kmenů v Hindustanu. Jihoindičtí Tamilové a Senekové (kmen Irkesů v státě New-Yorském) mají ještě dnes souhlasné výkazy pro více než dvě stě různých příbuzenských poměrů. A také u těchto indických kmenů jako u všech amerických Indianů příbuzenská soustava neshoduje se s příbuzenskými poměry vyplývajícími z rodinné formy, která je tam skutečně v platnosti.

Čím to vysvětlit? Při důležité úloze, kterou hraje příbuzenství v společenském řádu všech divokých a barbar-
ských národů, není možno význam této tak rozšířené soustavy odstranit nějakou frází. Soustava, která jsouc v Americe všeobecnou, existuje také v Asii u národů docela jiného plemene, s jejímiž více nebo méně pozměněnými formami shledáváme se v množství případech všude v Africe a Australii, takovou soustavu jest nutno dějinně vysvětlit, nikoliv odbýt ji prázdným slovem, jak se o to na př. pokusil Mac Lennan. Pojmenování otec, dítě, bratr, sestra nejsou pouhými čestnými tituly, nýbrž jsou s nimi spojeny zcela určité, velmi vážné vzájemné povinnosti, jejichž souhrn tvoří velmi podstatnou část společenského řádu oněch národů. A vysvětlení se našlo. Na Sandvišských ostrovech (Havai) existovala ještě v první polovici tohoto století forma rodiny, která měla zrovna takové otce matky, bratry a sestry, syny a dcery, strýce a tety, jak je žádá americko-staroindická příbuzenská soustava. Ale ku podivu! Příbuzenská soustava, jež byla na Havai v platnosti, nesouhlasila zase se skutečnou tamější formou rodiny. Tam totiž jsou děti všech sourozenců bez výminky bratry a sestrami a jsou považovány za společné děti, ne-

jen za děti svých matek a jejich sester anebo svého otce a jeho bratrů, nýbrž všech sourozenců svých rodičů bez rozdílu. Předpokládá-li tedy americká příbuzenská soustava primitivnější formu rodiny, která v Americe více neexistuje, kterou však skutečně ještě nacházíme na Havai, tedy havajská příbuzenská soustava ukazuje nám na ještě starší formu rodiny, jejíž existenci nemůžeme sice už nikde dokázat, která však musela existovat, poněvadž jinak příbuzenská soustava jí odpovídající by nemohla vzniknout. »Rodina,« praví Morgan, »jest aktivním živlem; ona nikdy není trvalou, nýbrž postupuje od nižší formy k vyšší stejnou měrou, jako se společnost vyvíjí od nižšího stupně k vyššímu. Naproti tomu příbuzenské soustavy jsou pasivní. Jen v dlouhých obdobích zaznamenávají pokroky, jež rodina během doby učinila, a jen tehdy doznají radikální změny, když se rodina změnila.« — »A,« připojuje k tomu Marx, »stejně tak má se to s politickými, právními, náboženskými, filosofickými soustavami vůbec!« Zatím co rodina žije dále, příbuzenská soustava zkostnatí a zatím co tato dále trvá podle starého zvyku, rodina z ní vyrůstá. Stejně však jistě, jak Cuvier z nalezených u Parý marsupialních kostí kostry zvířete mohl soudit, že toto zvíře náleželo druhu vačic a že tam jednou žili vymřelí nyní vačice, stejně jistě můžeme z historicky zachované příbuzenské soustavy uzavírat, že existovala jí odpovídající, dnes vymřelá forma rodiny.

Právě zmíněné příbuzenské soustavy a rodinné formy liší se od dnešních tím, že každé dítě má více otců a matek. Dle americké příbuzenské soustavy, které odpovídá havajská rodina, nemohou být bratr a sestra otcem a matkou téhož dítěte; havajská příbuzenská soustava ale předpokládá rodinu, ve které naopak jest to pravidlem. Máme tu před sebou řadu rodinných forem, jež jsou v přímém odporu se všemi, které až dosud obyčejně byly považovány za jedině platné. Starý název zná jen jedno man-

želství, vedle toho mnohoženství jednoho muže a pak také mnohomužství jedné ženy, a jak se sluší na mravokárného šosáka, zamlčuje při tom, že praxe přes tyto oficiální společnosti přikázané meze mlčky, ale bez ostychu přechází. Naproti tomu studium pradějin předvádí nám poměry, kde muži žijí v mnohoženství a jejich ženy zároveň v mnohomužství a společné děti jsou proto také považovány za společné jim všem dohromady; poměry, které samy zase, než se konečně přeměnily v jednomužství, prodělaly celou řadu proměn. Tyto proměny jsou toho druhu, že kruh osob, spojených společným manželským svazkem, který původně byl velmi obsáhlý, se více a více sужuje, až konečně obepíná jen jediný pár, jak tomu jest dnes.

Sestavuje takto nazpět dějiny rodiny přichází Morgan v souhlase s většinou svých kolegů až na prapůvodní stav, kde panoval uvnitř kmene neomezený pohlavní styk, takže každá žena stejně náležela každému muži a každý muž každé ženě. O takovém prastavu bylo mluveno už od minulého století, ale jen zcela všeobecně. Teprve Bachofen — a to jest jedna z jeho největších zásluh — pojal ho vážně a začal hledat stopy tohoto stavu v dějinných a náboženských mythech. Víme, že stopy, které našel, nevedly nijak na společenský stupeň nevázaného pohlavního styku, nýbrž k formě daleko pozdější, k manželství skupinovému. Existoval-li skutečně, náleží onen primitivní stupeň společnosti období tak vzdálenému, že těžko můžeme doufat, že v sociálních fossiliích, u dnešních divochů, najdou se přímé důkazy jeho existence. Než Bachofenova zásluha záleží v tom, že postavil tuto otázku do popředí bádání.*)

*) Jak málo rozuměl Bachofen tomu, co objevil, anebo spíše ulhodl, dokazuje ta okolnost, že označil tento prastav jakožto heterismus. Heterismus u Řeků, když toto slovo zavedli, značil styk mužů neženatých nebo žijících v jednomužství s neprovdanými ženami, předpokládá vždycky jistou formu man-

V nejnovější době stalo se modou popírat tento počáteční stupeň lidského pohlavního života. Lidstvu má být uspořena tato »hanba«. A sice poukazuje se vedle nedostatku každého přímého důkazu, zvláště na příklad ostatního zvířecího světa; z tohoto sebral Letourneau (*Evolution du Mariage et de la famille* 1888) četná fakta, podle nichž i tu na jistém nízkém stupni jest naprosto nevázaný pohlavní styk pravidlem. Ze všech těchto fakt mohu ale činit jen ten závěr, že pokud se týká člověka a jeho životních poměrů v pravěku, nedokazují naprosto nic. Páření na delší dobu u obratlovců vysvětluje se dostatečně fyziologickými příčinami, na př. u ptáků tím, že samička v době sedění na vejcích potřebuje pomoci; příklady věrné monogamie nacházející se u ptáků nejsou pro člověka žádným důkazem, jednoduše z toho důvodu, poněvadž lidé od ptáků nepocházejí. A je-li monogamie vrcholem všech cností, tedy náleží palma tasemnici, která v každém ze svých 50 až 200 proglottidů čili článků těla má úplné mužské i ženské tělesné ústrojí a jenž celý svůj život stráví tím, že v každém z těchto oddílů se sama se sebou manželsky spojuje. Omezíme-li se však na ssavce, tedy tu vidíme všechny formy pohlavního života, nevázanost, příznaky skupinového manželství, mnohoženství, jednomanzelství; jenom mnohomužství schází, to mohli uskutečnit jenom lidé. Sami naši nejbližší příbuzní, čtveroručci, vykazují všechny možné rozdíly v seskupení samečků a samic; a když vytkneme ještě užší hranice a pozorujeme lidem podobné čtyři druhy opic, tedy může nám Letourneau o nich jen

žeství, mimo niž k tomuto styku dochází, a obsahuje v sobě při nejmenším již možnost prostituce. V jiném smyslu nebylo tohoto slova také nikdy používáno a v tomto smyslu používám ho já s Morganem. Bachofenovy nanejvýš významné objevy ztrácejí se všude až v neuvěřitelném mysticismu následkem toho, že on si vzal do hlavy, že dějinně vzniklé poměry muže a ženy mají svůj pramen v příslušných náboženských představách lidí, nikoli v jejich skutečných životních poměrech.

řící, že jsou brzy monogamními, brzy polygamními, kdežto Saussure u Giraud-Teulona tvrdí, že jsou monogamními. Také nová Westermarckova (*The History of Human Mariage*, London 1891) tvrzení o monogamii lidem podobných opic nejsou ještě daleko žádnými důkazy. Zkrátka, zprávy jsou takového druhu, že poctivý Letourneau přiznává: »Ostatně u ssavců není nijak přímá souvislost mezi stupněm intelektuelního rozvoje a formou pohlavního styku.« A Espinas (*Des Sociétés animales*, 1877) praví přímo: »Horda jest nejvyšší sociální skupinou, již můžeme u zvířat pozorovati. Skládá se, jak se zdá, z rodin, ale už od počátku jsou si rodina a horda protichůdny, vyvíjejí se v nepřímém poměru.«

Jak už ukazuje to, co bylo řečeno, nevíme o rodinných a jiných společenských skupinách lidem podobných opic skoro nic určitého, zprávy si navzájem přímo odporují. Není se tomu také co divit. Jak plny nesrovnalostí jsou, jak mnoho kritického zkoumání a přehlížení potřebují už zprávy, které máme o divokých kmenech lidských společností opic ale jest ještě daleko tíže pozorovati než společnosti lidské. Až na další musíme tedy naprosto odmítnouti, aby byly činěny jakékoliv závěry z takových naprosto nespolehlivých zpráv.

Naproti tomu poskytuje nám uvedená věta Espinova lepší východisko. Hordy a rodiny se u vyšších zvířat nedoplňují navzájem, nýbrž jsou si protivou. Espinas velice pěkně dovozuje, jak žárlivost samců v době říjení společenské svazky každé hordy uvolňuje a po čase ruší. »Kde panuje těsný svazek rodinný, tam hordy tvoří se jen v řídkých výminkách. Naproti tomu tam, kde vládne volný pohlavní styk anebo mnohomužství, vzniká horda skoro samo sebou. Aby mohla horda vzniknout, musejí být rodinné svazky uvolněny a individuum opět učiněno svobodným. Proto shledáváme tak zřídka organisované hordy u ptáků... U ssavců naproti tomu setkáváme se do jisté

míry s organisovanými společnostmi právě proto, že zde individuum nepozbývá v rodině své samostatnosti. Citu vzájemné pospolitosti v hordě nemůže být nikdo větším nepřítelem, než cit pospolitosti rodinné. Nezdáráhejme se to vyslovit: vyvinula-li se vyšší společenská forma než rodina; tedy se to mohlo stát jen tak, že tato forma přešla do sebe rodiny, které doznaly podstatné změny. To ale nevylučuje, že těmto rodinám právě proto bylo později možno znovu se ustavit a sice za okolností někonečně příznivějších.» (Espinas, I. c., citováno u Giraud Teulona, *Origines du Mariage et de la Famille*, 1884, strana 518—20.)

Zde jest vidět, že společnosti zvířat mají ovšem jistou cenu pro činění závěrů o společnostech lidských, ale cenu jen negativní. Vyšší obratlovec, pckud víme, zná jen dvě formy rodiny: mnohoženství nebo jednomanzelství; při obou jest přípustný jen jeden odrostlý samec, jen jeden manžel. Mužova žárlivost, jakož i svazek a meze rodiny vyvolávají protivu mezi zvířecí rodinou a hordou. Horda, vyšší forma společného obcování, jest tu učiněna nemožnou, tam uvolněna anebo v době říjení rozpuštěna, v nejlepším případě jest mužovou žárlivostí ztěžován další její rozvoj. Už to samo stačí za důkaz, že zvířecí rodina a lidská praspolečnost jsou věcmi, které není možno srovnávat, že lidé, vyšňující se ze stavu zvířeckosti, buďto neznali vůbec žádné rodiny; anebo nanejvýš takové, která u zvířat nepřichází. V nepatrném počtu případů mohlo se i tak bezbranné zvíře jako byl vznikající člověk protlouci, i když žilo osamoceně, tak že nejvyšší formou společného života bylo mu spclužití jednoho páru, podobně jako Westminsterck podle loveckých zpráv tvrdí o gorile a šimpansovi. Ale aby se člověk vyvinul ze stavu zvířecího výš, aby vykonán byl největší pokrok, jež příroda vykazuje, k tomu bylo potřebí dalšího činitele: nedostatek způsobilosti k obraně, jenž byl u jednotlivce, mused být nahrazen spojenou silou a společnou činností hordy. Za takových

poměru, v jakých dnes žijí lidem podobné opice, byl by přechod k lidskosti naprosto nevysvětlitelným; tyto opice spíše dělají dojem zbloudilých pobočných linií, které blíží se ponenáhlemu vymření a na každý způsob nacházejí se v úpadku. To samo stačí k důkazu, že činiti jakékoliv obdobné závěry z jejich rodinných forem na rodinné formy pralidí není možno. Ta okolnost, že dospělí jedinci mužského pohlaví se navzájem snášeli, že byli prosti žárlivosti, byla první podmínkou pro vznik větších a trvalých skupin, uvnitř kterých ponenáhlu mohla se vykonat proměna zvířete v člověka. A skutečně, jaká jest nejstarší nejpůvodnější forma rodiny, kterou můžeme v dějinách nezvratným způsobem dokázat a ktercu můžeme ještě dnes tu a tam studovat? Manželství skupinová, ta forma, ve které sobě navzájem patří celé skupiny mužů a celé skupiny žen a ve kterých pro žárlivost jest velice málo místa. A dále, na pozdějším stupni vývoje, setkáváme se s výmínečnou formou mnohomužství, které teprve jest v odporu se všemi pocity žárlivosti a které proto u zvířat jest neznámo. Poněvadž však známé nám formy skupinového manželství jsou provázeny tak zvlášť spletitými podmínkami, že z nich musíme nutně soudit na existenci ještě starších a jednodušších forem pohlavního styku a jelikož tak na konec přicházíme k docě nevázaného pohlavního obcování, odpovídající přechodu člověka ze stavu zvířecího do lidského, tedy poukazování na manželství zvířat přivádí nás přímo na to místo, z něhož nás mělo jednou pro vždy odvésti.

Co to asi znamená: nevázaný pohlavní styk? Znamená to tolik, že neplatily dnes anebo v některé dřívější době platné meze, uvnitř kterých bylo manželství zakázáno. Jak padly hranice žárlivosti, to jsme právě viděli. Jest jisto, že cit žárlivosti vyvinul se poměrně pozdě. Rovněž tak představa o krvesmilstvu. Nejen že bratr a sestra byly původně mužem a ženou, také pohlavní styk mezi rodiči a dětmi jest ještě dnes u mnohých národů dovolen.

Baneroft (the Native Races of the Pacific Coast of North America, 1875, vol. I) dosvědčuje to o Kaviatech při úžině Behringově, o kmeni Kadiaků u Alašky, o kmeni Tinnehů uvnitř britské Severní Ameriky; Letourneau uvádí zprávy o tomže stavu u indiánského kmene Chippewayů, u Cucusů v Chile, Karaibů, Karenů v Zadní Indii; o tom, co staří Řekové a Římané vypravují o Parthech, Peršanech, Skythech a Hunech ani nemluvě. Dříve než bylo vymyšleno krevní smilstvo (a ono jest výmyslem a sice nanejvyšší cenným), nebyl pohlavní styk mezi rodiči a dětmi o nic horší než mezi jinými osobami náležejícími různým generacím, a to přece se stává ještě dnes i v nejšosáčtějších zemích, aniž by to vzbuzovalo nějaké zděšení; dokonce i staré »panny« přes šedesát let berou si začasť, když mají dost peněz, mladé muže klem třicítky. Když ale od nejpůvodnější rodinné formy, již známe, odmyslíme si spojené s ní představy o krvesmilstvu — představy, které od našich jsou naprosto rozdílny a často pravým jejich opakem — tedy přijdeme na formu pohlavního styku, který se dá označit jenom jako nevázaný. Nevázaný proto, poněvadž omezení později mravem vytvořená tehdy ještě neexistovala. Z toho ale ještě nenásleduje, že by v každodenní praxi musela být nejpestřejší směsice. Dočasná spojení jednotlivých párů nejsou nijak vyloučena, tato dokonce tvoří nyní většinu případů ve skupinovéní manželství. A když Westermarck, jenž nejnověji popírá existenci takového prastavu, označuje za manželství každý stav, v němž oba rodiče zůstávají pohromadě až do narození dítěte, tedy jest nutno říci, že takový druh manželství jest velice dobře možným za stavu nevázaného pohlavního styku, aniž by odporoval nevázanosti, t. j. tomu, že nejsou tu žádné mravem vytvořené meze pohlavního obcování. Westermarck ovšem vychází z názoru, že »nevázanost obsahuje v sobě potlačení individuálních náklonností«, takže »nejpravější její formou jest prosti-

luce«. Mně se ale zdá naspak, že poměrům pravěku není možno porozumět, když se na ně díváme brýlemi bordelu. Při skupinovém manželství se k tomuto bodu ještě vrátíme.

Podle Morgana se z tohoto prastavu nevázaného styku pravděpodobně velice časně vyvinuly:

1. Rodina pokrevního příbuzenství, první to stupeň rodiny. Zde jsou mateřské skupiny odděleny podle geenrací: všichni dědové a báby uvnitř rodiny jsou si navzájem muži a ženami, rovněž jejich děti, tedy otcové a matky, jakožto zase jejich děti budou tvořit třetí kruh společných manželů a děti těchto, pravnuci prvních, kruh čtvrtý. Při této rodinné formě jsou tedy od manželských práv a povinností (jak bychom řekli) navzájem vyloučeni jen předkové a potomci, rodiče a děti. Bratři a sestry, bratřanci a sestřenice jsou si navzájem všichni bratry a sestrami a právě proto jsou všichni zároveň jeden druhému mužem a ženou. Poměr bratra a sestry už sám sebou na tomto stupni jest základem vzájemného pohlavního styku.*) Typický tvar takové rodiny skládal by se z potom-

*) V jednom dopise z jara r. 1882 vyslovuje se Marx nejsilnějšími výrazy o naprostém falšování pradoby v textu Wagnerových »Nibelungen«. »Kdo to kdy slyšel, že bratr sestru objímá jak nevěstu?« Těmto Wagnerovým »smilným bohům«, kteří zcela v moderním smyslu dělají své milostné plotky pikantnějšími troškou krvesmilstva, Marx odpovídá: »V pradobě byla sestra ženou a bylo to mravné.« — (Ke čtvrtému vydání.) Jeden francouzský přítel a ctitel Wagnerův není s touto poznámkou srozuměn a podotýká, že už ve starší Eddě, na níž Wagner stavěl, v Oegisdrece, Loki Freyji předhazuje: »Před bohy jsi objímala svého bratra.« Mateřství sourozenců bylo prý, tedy už tehdy stíháno potupou. Oegisdrecka jest výrazem doby, kdy víra ve staré báje úplně upadla; jest to pravá Lucinianská posměšná píseň na bohy. Když Loki jakožto Mefisto dělá sám Freyji takovou výčitku, tedy to mluví spíše proti Wagnerovi. Také o několik veršů dále praví Loki k Niördhrovi: »Se svou sestrou jsi splodil (takového) syna.« (Vidh systur þinní garða

stva jednoho páru, ve kterém zase potomci každého jednotlivého stupně Lyl: by mezi sebou bratry a sestrami a právě proto muži a ženami.

Rodina pokrevního příbuzenství jest vymřelou. Ani u nejvíce divokých národů, o nichž vypravují dějiny, není možno dokázati existenci této formy rodiny. Že ale musila existovat, to uznat nutí nás příbuzenská soustava havajská, ještě nyní platná po celé Polynesii, jež vyjadřuje stupně pokrevního příbuzenství, jak jenom za této rodinné formy mohly vzniknout; to uznat nutí nás celý další vývoj rodiny, který předpokládá onu formu jako nutný dřívější stupeň.

2. Rodina punaluů. Záležel-li první pokrok rodinné organisace v tom, že byl vyloučen pohlavní styk rodičů a dětí, náležel druhý ve vyloučení styku bratří a sester. Tento pokrok — vzhledem k větší rovnosti věku účastněných — byl daleko důležitějším, ale také nesnadnějším než prvý. Uskutečněn byl ponenáhlu; pravděpodobně počal vyloučením pohlavního styku mezi vlastními sourozenci (t. j. s mateřské strany), nejprve v jednotlivých případech, později stále pravidelněji a pravidelněji (na Havaii byly ještě v tomto století výjimky), až byl dovršen zákazem manželství dokonce i mezi kollateralními sourozenci, t. j. podle našeho pojmenování mezi dětmi, vnuky

slikan mog.) Niordhr sice není Asem, nýbrž Vanem, a praví v Inglinga Saga, že v zemi Vanů jsou manželství sourozenců obvyklými, čemuž u Asů tak není. To by bylo znamením, že Vanové byli staršími bohy než Asové. Na každý způsob žije Niordhr mezi Asy jakožto jím rovný a tak Oegisdrecka je spíše důkazem, že v době, kdy norské báje o bozích vznikly, manželství sourozenců, aspoň mezi bohy, nevzbuzovalo ještě žádnou ošklivost. Kdo by chtěl Wagnera omlouvat, udělal by snad lépe, kdyby místo Eddy si vzal ku pomoci Goethea, jenž v baladě o bohu a bajadě, když mluví o náboženském vydávání ženy všem mužům, dopouští se slepé chyby a tento akt staví velmi blízko k moderní prostituci.

a pravnučky sourozenců; vývoj tento podle Morgana jest »výborným dokladem toho, jak působí zásada přirozeného výběru«. Že kmeny, u nichž příbuzenské sňatky byly tím o pokrokem omezeny, musily se vyvíjet rychleji a dokonaleji než kmeny, u nichž zůstalo pravidlem a příkazem manželství sourozenců, o tom není sporu. A jak mocně byly po-
ciťovány účinky tohoto pokroku, to dokazuje z něho bezprostředně vzniknuvší útvar rodu (gens), jenž jest základem společenského řádu většiny, ne-li všech barbarských národů země a z něhož přecházíme v Řecku a Římě přímo do civilisace.

Každá prarodina nejpozději po několika generacích musila se rozpojit. Původní komunistické hospodaření, které vládne bez výjimky až hluboko do středního barbarství, předpokládá jistou, podle poměrů se sice měnící, ale na každém místě celkem určitou maximální velikost rodinného společenství. Jakmile vznikla představa o nepřítomnosti pohlavního styku mezi dětmi téže matky, musil se jevit její vliv na toto dělení starých a zakládání nových domácností (které prozatím nemusily být nutně totožny s rodinou skupinovou). Jedna nebo několik řad sester byly jádrem jedné, jejich vlastní bratři jádrem druhé. Tak anebo podobně vyvinula se z rodiny pokrevního příbuzenství rodinná forma, již Morgan nazývá »punaluanská«. Podle havajského mravu byl jistý počet sester vlastních anebo vzdálenějších (t. j. sestřenic prvního, druhého anebo vzdálenějšího stupně) společně ženami společných jim mužů, jimiž však nemohli být jejich bratři. Tito mužové se více nenazývali mezi sebou bratry, jimiž také nemusili býti, nýbrž punalua, t. j. důvěrní druhové. Podobně měla řada vlastních anebo vzdálenějších bratrů ve společném manželství řadu žen, nikoliv svých sester, a tyto ženy také se nazývaly mezi sebou punalua. To je klasický tvar rodinné formace, která později připouštěla různé obměny a jejímž podstatným charakteristickým ry-

sem bylo: vzájemné společenství mužů a žen uvnitř určitého rodinného kruhu, z něhož ale byli vyloučeni bratři žen, nejprve vlastní, později také vzdálenější, a naopak tedy také sestry mužů.

Tato forma rodiny poskytuje nám nyní s nejpůlnější přesností příbuzenské stupně, jak je vyjadřuje americká soustava. Děti sester mé matky jsou pořád ještě jejími dětmi, rovněž tak děti bratří mého otce jsou také jeho dětmi, a všichni ti jsou mými bratry a sestrami. Ale děti bratří mé matky jsou nyní jejími synovci a neteřemi, děti sester mého otce jeho synovci a neteřemi a všichni jsou mými bratranci a sestřenicemi. Neboť zatím co mužové sester mé matky jsou pořád ještě též jejími muži a rovněž také ženy bratří mého otce ještě též jeho ženami — právně, třeba že ne vždycky ve skutečnosti — tedy odpor, který se vyvinul ve společnosti proti pohlavnímu styku sourozenců, rozdělil děti sourozenců, které až dosud bez rozdílu byly považovány za sourozence, na dvě třídy: jedny zůstávají jako dříve v poměru k sobě (vzdálenějšími) bratry a sestrami, druhí, zde děti bratra, tam sestry, nemohou býti nadále sourozenci, nemohou mítí více společných rodičů, ani otce ani matku ani oba, a proto stává se zde po prvé nutnou třída ujců a netí, bratranců a sestřenic, která za dřívějšího rodinného řádu byla by bývala nepochopitelná. Americkou soustavu příbuzenskou, která za každé rodinné formy, spočívající na nějakém druhu jednonázveřství, zdála by se býti docela protismyslnou, punaluanská rodina až do jejích nejmenších jednotlivostí rozumně vysvětluje a přirozeně odůvodňuje. Všude, kde byla rozšířena tato příbuzenská soustava, tam všude — při nejmenším — musila existovat také punaluanská rodina nebo nějaká forma jí podobná.

Tato rodinná forma, jejíž existence byla dokázána na Havai, byla by se nám pravděpodobně dochovala z celé Polynésie, kdyby zbožní misionáři podobně jako španělští

aniž v Americe dovedli v takových nekřesťanských poměrech vidět něco více než jednoduše »ohavnost.«*) Když Cesar o Britech, kteří se tehdy nacházeli na středním stupni barbarství, nám vypravuje, že: »vždy deset nebo dvanáct mezi nimi mají své ženy dohromady společně a sice ponejvíce bratři s bratřími a rodiče s dětmi« — tedy se to dá nejlépe vysvětlit ze skupinového manželství. Barbarské matky nemají deset až dvanáct synů dosti starých, aby si mohli držet společné ženy, ale americká soustava příbuzenská, odpovídající punaluanské rodině, má mnoho bratrů, poněvadž všichni mužové blízcí a vzdálení bratranci jsou jeho bratry. Výraz »rodiče s dětmi« vznikl asi následkem nesprávného pozorování Cesarova, ačkoliv naprosto vyloučeno v této soustavě není, že by otec a syn, nebo matka a dcera mohli se nacházet v téže manželské skupině, ovšem ale ne otec a dcera nebo matka a syn. Rovněž lze touto anebo podobnou formou skupinového manželství nejsnáze vysvětliti zprávy Herodota a jiných starých spisovatelů o společenství žen u divokých a barbarských národů. To platí též o tom, co Watson a Kaye (The People of India) vypravují o Tikurech v Audhu (severně Gangu): »Žijí pohromadě (t. j. pohlavně) skoro bez rozdílu ve velkých společnostech a když dva lidé jsou považováni za osoby spojené mezi sebou svazkem manželským, tedy jest tento svazek jenom nominelním.«

Přímo z punaluanské rodiny vyšel, jak se zdá, v daleko největší části případů stav gentu (rodu). Ovšem že

*) Stopy beze všeho rozdílu vykonávaného pohlavního styku, o nichž Bachofen míní, že je nalezl a které nazývá »plozením v bahně«, souvisejí — o tom nyní nemůže býti pochybováno — se skupinovým manželstvím. »Považuje-li Bachofen tato punaluanská manželství za »bezzákonná«, tedy by muž z onoho období většinu nynějších manželství mezi blízkými a vzdálenějšími bratranci a sestřenicemi mateřské linie považoval za krvesmilstvo, t. j. za manželství pokrevních sourozenců.« (Marx)

také australská třídní soustava poskytuje pro'o východiško; Australané mají genty, ale ještě ne punaluanskou rodinu, nýbrž primitivnější formu skupinového manželství.

U všech forem skupinového manželství jest nejisto, kdo jest otcem kterého dítěte, jista však jeho matka. Třeba že nazývá všechny děti společné rodiny svými dětmi a má k nim mateřské povinnosti, přece rozeznává své vlastní děti od jiných. Jest tedy jasno, že, pokud skupinové manželství trvá, dá se dokázati původ jen s mateřské strany a proto jest jen ženská linie uznávána. Tak tomu skutečně jest u všech národů divoštství a nejnižšího stupně barbarství; a že to po prvé objevil, jest druhou zásluhou Bachofenovou. Toto výlučné uznávání původu podle matky a časem vyvinuvší se z něho dědické poměry označuje Bachofen jménem »mateřské právo«; já toto označení k vůli jeho kráskosti podržím. Není ale přesné, poněvadž o právu v právnickém slova smyslu není na tomto společenském stupni ještě řeči.

Vyjmeme-li nyní z punaluanské rodiny jednu z obou vzorných skupin, t. j. skupinu vlastních a vzdálenějších (t. i. v prvé, druhém anebo vzdálenějším stupni od vlastních sester pocházejících) sester, zároveň s jejich dětmi a s jejich vlastními nebo vzdálenějšími bratry s mateřské strany (kteří podle našeho předpokladu nejsou jejich muži, tedy máme zrovna kruh osob, které později jsou členy genty v nejpůvodnější formě této instituce. Oni všichni pocházejí od společné rodové matky a následkem tohoto původu potomci ženského pohlaví jsou si mezi sebou v každé generaci sestrami. Mužové těchto sester nemohou ale býti více jejich bratřími, nemohou pocházet od této společné matky, nepatří tedy do skupiny rodového příbuzenstva, tedy do pozdější genty; jejich děti však do této skupiny náležejí, poněvadž původ s mateřské strany jest jediné jistým, jest proto také jediné rozhodujícím. Jakmile jednou zavládl odpor proti pohlavnímu styku mezi všemi

sourozenci i mezi nejvzdálenějšími kollaterálními příbuznými mateřské linie, proměnila se skupina svrchu uvedená v gent, t. j. ustavila se jako pevný kruh pokrevně příbuzných ženské linie, kteří nesmějí mezi sebou vstupovat v manželství; od nynějška se tato skupina upevňuje více a více jinými společnými zřízeními povahy společenské a náboženské, a jimi odlišuje se od jiných gentes téhož kme-
ne. O tom obšírně později. Vidíme-li však, jak nejenom nutně, nýbrž dokonce samozřejmě vyvinula se gens z punaluanské rodiny, tedy jest na snadě, že skoro za jistou musíme považovati existenci této rodinné formy u všech národů, u kterých dají se dokázati gentilní řády, t. j. skoro u všech barbarů a národů kulturních.

Když Morgan psal svou knihu, byly naše vědomosti o skupinovém manželství ještě velmi omezeny. Vědělo se něco málo o skupinovém manželství u Australanů, organisovaných v třídy, a vedle toho už r. 1871 uveřejnil Morgan zprávy, jichž získal o punaluanské rodině na Havaji. Punaluanská soustava jednak poskytla úplné vysvětlení pro příbuzenskou soustavu panující u amerických Indiánů, což bylo pro Morgana východiskem všeho jeho badání; dále byla východiskem, z něhož se dala vyvodit mateřská gens a konečně představovala daleko vyšší stupeň vývoje, než australské třídy. Bylo tedy pochopitelným, že Morgan ji považoval za stupeň vývoje, jenž nutně předchází párovému manželství, a že tvrdil, že ona byla dříve všeobecně rozšířena. My od té doby naučili jsme se znát řadu jiných forem skupinového manželství a víme nyní, že Morgan zde šel příliš daleko. Ale přes to měl štěstí, že ve své punaluanské rodině narazil na nejvyšší klasickou formu skupinového manželství, na tu formu, z níž přechod k formě vyšší se dá vysvětliti nejjednodušším způsobem.

Za nejpodstatnější obohacení našich vědomostí o skupinovém manželství děkujeme anglickému misionáři Lorimer Fisonovi, jenž po dlouhá leta studoval tuto formu

rodiny na její klasické půdě, v Australii. Nejnižší stupeň vývoje shledal u australských Negrů při Mount Gambier v jižní Australii. Zde jest celý kmen rozdělen na dvě velké třídy: Kroki a Kumite. Pohlavní styk uvnitř z každé těchto tříd jest přísně zakázán; naproti tomu jest každý muž jedné třídy rozeným manželem každé ženy druhé třídy a tato jest jeho rozenou manželkou. Ne jednotlivci, celé skupiny jsou navzájem spojeny manželstvím, třída s třídou. A což s důrazem nutno vytknouti, není zde nikde učiněna výjimka k vůli nerovnému věku nebo určitému pokrevnímu příbuzenství, leda pokud jest výsledkem rozdělení na dvě exogamní třídy. Členy třídy Kroki právoplatnou manželkou jest každá žena třídy Kumite; poněvadž ale jeho vlastní dcera, jakožto dcera ženy kumitské, podle mateřského práva rovněž přísluší do třídy Kumite, tedy jest rozenou manželkou každého muže z třídy Kroki, tedy také svého vlastního otce. Při nejmenším třídní organisace, jak nám jest známa, tomu nebrání. Buďto tedy ta' o organisace vznikla v době, kdy při všem nejasném úsilí o omezení pohlavního styku mezi členy téhož rodu obcování rodičů a dětí nebylo považováno za nic zvlášť hrozného — a pak by třídní soustava vznikla přímo ze stavu nevázaného pohlavního styku, anebo styk mezi rodiči a dětmi v době, kdy třídy vznikly, byl už mravem zakázán a pak nynější stav poukazuje zpět na rodinu pokrevního příbuzenství a jest prvním krokem na cestě z této ven. Tato druhá domněnka jest pravděpodobnější. Pokud vím, neuvádějí se z Austrálie příklady manželského styku mezi rodiči a dětmi a také za pozdější formy, exogamie v mateřské gentě, předpokládá se pravidelně mlčky zákaz tohoto styku jakožto fakt, který při vzniku této formy již existoval.

Soustava dvou tříd jest daleko rozšířena. Vedle Mount Gambieru v jižní Australii shledáváme ji také při řece Darlingu dále na východ a v Queenslandu na severový-

chodě. Ona vylučuje manželství mezi sourozenci, mezi dětmi bratrů, mezi dětmi sester z mateřské strany, ponevadž tyto osoby náležejí téže třídě. Děti bratří mohou naproti tomu vstupovat v manželství s dětmi sester. Další krok v zamezování pohlavního styku mezi příbuznými shledáváme u Kamilarojů na řece Darlingu v Novém jižním Walesu, kde původní dvě třídy jsou rozděleny na čtyři třídy a každá z těchto čtyř tříd jest rovněž jako celek v manželském poměru k určité jiné třídě. Příslušníci prvních dvou tříd jsou si navzájem rovnými manžely. Děti jejich přísluší do třídy třetí nebo čtvrté, podle toho, zda matka náležela do první nebo druhé třídy; děti obou tříd, rovněž spojených mezi sebou svazkem manželství, přísluší zase do třídy první nebo druhé. Takže vždy jedna generace přísluší první a druhé třídě, generace po ní následující třídě třetí a čtvrté, další generace opět třídě první a druhé. Podle toho nemohou býti děti sourozenců (s mateřské strany) mužem a ženou, mohou však jimi býti vnukové sourozenců. Tento podivuhodně komplikovaný řád stává se — na každý způsob později — ještě spletitějším, ale tím nemůžeme se nyní zabývat. To jest patrné, že znovu a znovu uplatňuje se snaha po zamezení pohlavního styku mezi blízkými příbuznými, ale jenom zcela samorostle tápajíc, nemajíc jasného vědomí o svém cíli.

Skupinové manželství, které zde v Australii jest ještě manželstvím tříd, hromadným svazkem manželským celé, často po celé šíři pevniny rozptýlené třídy mužů s rovněž tak daleko rozšířenou třídou žen — toto manželství z blízka nevypadá tak strašlivě, jak si ho představuje na život v bordelích zvyklá fantasie šosáků. Naopak, trvalo to dlouhá leta, než byla jeho existence jen tašena a i v docela poslední době je tato existence zase popírána. Povrchnímu pozorovateli zdá se toto skupinové manželství býti volným manželstvím a místy mnohoženstvím s příležitostnou nevěrou. Jest k tomu zapotřebí let — jak vidíme

u Fisona a Hovitta — aby v těchto manželských poměrech, které ve své praxi obyčejnému Evropanu spíše připomínají jeho domov, objeviti řídící zákon, zákon, podle něhož cizí australský negr tisíce kilometrů od své rodné krajiny, mezi lidmi, jejichž řeči nerozumí, nezřídka v každém táboru, u každého kmene, k němuž přijde, najde ženy, které bez váhání a bez drahot jsou mu po vůli a podle něhož ten, kdo má více žen, jednu z nich postupuje na noc svému hostu. Kde Evropan vidí nemravnost a náhodnost, tam ve skutečnosti vládne přísný zákon. Ženy patří manželské třídě cizince a proto jsou jeho rozenými manželkami. Týž mravní zákon, jenž oba na sebe poukazuje, zakazuje zároveň pod trestem veřejného opovržení každý styk mimo manželské třídy sobě navzájem náležející. I tam, kde jsou ženy ulupovány, jak se často v mnohých krajích pravidelně děje, tam jest třídní zákon pečlivě zachováván.

Při ulupování žen se ostatně zde již objevuje stopa přechodu k jednomanželsství, při nejmenším ve formě manželství párového. Když mladý muž pomocí svých přátel dívku uloupil a unesl, tedy jí sice všichni po řadě použijí, ona však přece považována jest za manželku mladého muže, jenž únos zosnoval. A naopak, když uloupená žena od muže uteče a zmocní-li se jí někdo jiný, tedy stane se ženou tohoto a první muž svého práva na ni pozbyl. Ve skupinovém manželství, které všeobecně dále trvá a vedle něho tvoří se tedy výlučné poměry, svazky spojené na delší nebo kratší čas, vedle toho mnohoženství, takže i zde skupinové manželství začíná odumírat a jest jenom otázkou, kdo následkem evropského vlivu zmizí dřív z jeviště: zda skupinové manželství anebo žijící v něm australský negrové.

Manželství celých tříd, jak existuje v Australii, jest na každý způsob velmi nízkou a prapůvodní formou skupino-

vého manželství, kdežto punaluanská rodina, pokud víme, jest nejvyšším stupněm jeho rozvoje. Prvá, jak se zdá, jest formou odpovídající společenskému stavu potulujících se dívochů, druhá předpokládá už poměrně pevné usazení se komunistických společenských celků a jest bezprostředním přechodem k nejbližší vyššímu stupni vývoje. Mezi oběma jistě najdeme ještě mnoho středních stupňů; zde jest pro badání pole, které až dosud bylo jenom otevřeno, na něž však sotva bylo vstoupeno.

3. Párová rodina. K jistému spojení jednotlivých párů na kratší nebo delší čas docházelo už za skupinového manželství anebo ještě dříve; muž měl mezi mnoha ženami jednu ženu hlavní (čotva možno ještě říci ženu zvlášť oblíbenou) a pro tuto byl mezi jinými nejhlavnějším manželem. Tato okolnost nemálo přispěla k popletení misionářů, kteří považují skupinové manželství brzy za nevázané společenství žen, brzy za libovolné cizoložství. Takové, zvykem zakládané spojení párů musilo se však upevňovati více a více, čím více se vytvářela gens a čím četnějšími byly třídy »bratrů« a »sester«, mezi nimiž bylo nyní manželství nemožno. Podnět, jenž byl gentou dán k zamezování manželství mezi pokrevně příbuznými, působil ještě dále. Tak shledáváme, že u Irokézů a většiny jiných barbarů na nejnižším stupni barbarství zakázán jest manželský svazek mezi všemi příbuznými, které jejich soustava uvádí, a to jest několik set druhů. Při této stále rostoucí spletnosti záповědí manželství stávala se skupinová manželství stále více a více nemožnými, byla utlačována párovou rodinou. Na tomto stupni žije společně jeden muž s jednou ženou, při tom však mnohoženství a příležitostná nevěra zůstávají právem mužů, třeba že k prvému z hospodářských důvodů dochází zřídka. Ale od žen žádá se na tu dobu, co společný život trvá, po nejvíce nejpřísnější věrnost a cizoložství od nich spáchané se ukrutně trestá. Manželství jest však pro každou

z obou stran lehce rozlučitelným a děti potom jako dříve náleží jedině matce.

Také při tomto vylučování sňatku mezi příbuznými, které postupuje stále více, působí přirozený výběr. Morgan vyjadřuje to slovy: »Z manželství mezi gentes, které nejsou pokrevně spřízněny, vzniká rasa silnější tělesně i duševně, zde zdokonalující se kmeny se směšují a nové lebky a mozky se přirozeně rozšiřují, až obsahují schopnosti obou.« Tak musily kmeny s gentilní ústavou nabýt převahy nad těmi, které zůstaly pozadu, anebo svým příkladem přivést je k stejnému jednání..

Vývoj rodiny v pradějinách pozůstává tedy v tom, že kruh osob, v němž panuje mezi oběma pohlavími manželské společenství a jež původně obejímá celý kmen, ustavičně se sužuje. Pokračujícím vylučováním nejprve bližších, potom stále vzdálenějších osob, naposledy i jen příženěných, stane se konečně skupinové manželství jakéhokoliv způsobu prakticky nemožným a zbude jen jediný, zatím ještě jen volně spojený pár, molekula, ktercu nelze více rozložit, poněvadž to znamenalo by zrušení rodiny vůbec. Už z toho jest vidět, jak málo má dělat se vznikem jednomanželského individuálního pohybu lásky v dnešním slova smyslu. Ještě více to dokazuje praxe všech národů, stojících na tomto stupni. Zatím co za dřívějších forem rodiny muži nemusili býti nikdy na rozpacích o ženy, naopak, měli jich spíše více nežli dost, staly se nyní ženy vzácnými a hledanými. Proto s párovým manželstvím počíná loupení a kupování žen — daleko rozšířené to symptomy, ale také nic více než symptomy vyvinuvších se, mnohem hlubších změn. Z těchto symptomů, pouhých to method, jak se ženy opatřují, vybájl pedantický Skot Mac Lennan své tvrzení, že »loupežné« a »koupí založené« manželství jsou vlastními třídami rodin. Také jinak, u amerických Indiánů a jinde (na stejném stupni) není uzavírání manželství věcí sčastných, kteří

velmi často nejsou vůbec ani tázání, nýbrž jejich matek. Často jsou tedy zasnoubeny osoby, které se spolu naprosto neznají, a o uzavření smlouvy doví se teprve tehdy, když jest čas, aby se konala svatba. Před svatbou dává ženich gentilním příbuzným nevěsty (tedy jejím mateřským příbuzným, nikoliv otci a oteckému příbuzenstvu) dary, které jsou považovány za úplatu za odstoupení dívky. Manželství může býti rozloučeno podle vůle každého z obou manželů: ponenáhlu však vyvinul se u různých kmenů, na př. Irokésů ve veřejném mínění odpor proti takovým rozvodům; vzniknou-li spory, hledí gentilní příbuzní obou stran sprostředkovat, a teprve, když je to marné, nastane rozvod, při němž děti zůstanou ženě a každá strana má volnost uzavřít nové manželství.

Párová rodina sama jest příliš slabou a příliš nestálou, než aby považovala za potřebu anebo aspoň za výhodu vedení vlastní domácnosti a proto neruší komunistické hospodaření, přejaté z dřívější doby. Komunistické hospodaření ale znamená vládu ženy v domě podobně jako výlučné uznávání vlastní matky, když je nemožno s jistotou znáti skutečného otce, má za následek, že ženy, t. j. matky, jsou ve veliké vážnosti. Náзор, že žena od počátku byla mužovou otrokyní, jest jedním z nejnesmyslnějších názorů přejatých z osvícenské doby 18. století. U všech divochů a u všech barbarů nejnižšího a středního stupně, částečně ještě též vrchního stupně, má žena nejenom svobodné, nýbrž velmi vážené postavení. Čím ještě jest v párovém manželství, o tom může svědectví podat Arthur Wright, dlouholetý misionář mezi irokéským kmenem Seneků: »Co se týče jejich rodin v době, kdy obývali ještě staré dlouhé domy (komunistická hospodářství více rodin)... tedy ovládal tam vždycky jeden klan (gens), takže ženy braly si své muže z jiných klanů (gentes)... Obyčejně vládla v domě ženská část; zásoby byly společné; běda však nešťastnému manželci nebo milenci, jenž byl příliš

líným anebo nešikovným, tak že nepřispěl svou částí ke společné zásobě. Bez ohledu na to, kolik měl v domě dětí nebo kolik vlastního majetku, každé chvíle mohl dostat rozkaz, aby svázel svůj ranec a se ztratil. A nesmělo mu napadnout postavit se na odpor. Půda v domě stála se pro něho příliš horkou a nezbylo mu ničeho jiného, než aby se vrátil zpět ku svému vlastnímu klanu (gentě) anebo, což se stává nejčastěji, aby vyhledal si nové manželství v některém jiném klanu (gentě). Ženy měly v klanech (gentes) a také skoro všude jinde velkou moc. Při příležitosti nic jim nesešlo na tom, že sesadily náčelníka a degradovaly ho na obyčejného bojovníka.« — Komunistická domácnost, za které ženy z největší části anebo všechny jsou příslušnicemi jedné a téže genty, kdežto mužové pocházejí z různých gent, jest věčným podkladem nadvlády žen, v pravěku všeobecně rozšířené; také tuto objevil Bachofen a to jest jeho třetí zásluha. — Dodatkem ještě poznamenávám, že tomu, co bylo řečeno, nikterak neodporují zprávy misionářů a cestujících, jak nesmírně jsou ženy u divočů a barbarů přetíženy prací. Dělení práce mezi obě pohlaví jest výsledkem docela jiných příčin než společenské postavení ženy. Národové, u nichž ženy musejí pracovati daleko více než jim přísluší podle našich představ, mají před ženami daleko více skutečné úcty než naši Evropané. Dáma civilisace, obklopená zdánlivým holdováním a oddálená od veškeré skutečné práce, má společenské postavení daleko nižší, než těžce pracující žena barbarství, která ve svém národě byla považována za skutečnou dámu (lady, frowa, Frau, paní = panovnice) a touto také skutečně podle svého charakteru byla.

O tom, zda párové manželství zatlačilo dnes v Americe skupinové manželství úplně, musejí rozhodnouti národové severozápadní a jmenovitě jižní Ameriky, nacházející se ještě na vrchním stupni divoštství. O posledních bylo uváděno tolik rozmanitých příkladů pohlavní nevázanosti,

že sotva se dá předpokládat, že by tam bylo staré skupinové manželství překonáno. Na každý způsob všechny jeho stopy tam ještě nevymizely. Nejméně u čtyřiceti severoamerických kmenů má muž, jenž se ožení s nejstarší dcerou, právo pojetí za manželky také všechny její sestry, jakmile tyto dosáhnou příslušného věku: to jest zbytek z doby, kdy mužové byli společni celé řadě sester. A o obyvatelích poloostrova kalifornského (vrchní stupeň divošství) vykládá Bankroft, že mají jisté slavnosti, při nichž schází se více »kmenů« dohromady, aby bez rozdílu všeobecně mezi sebou pohlavně obcovali. Jsou to patrně gentes, jimž jsou tyto slavnosti temnou upomínkou na doby, kdy ženy jedné genty měly společně za manžele všechny muže jiné genty a nácpak. Tentýž mrav panuje ještě v Australii. U některých kmenů se stává, že starší mužové, náčelníci a čarodějníci-kazatelé vykořisťují společenství žen pro sebe a většinu žen pro sebe monopolisují; ale za to musejí aspoň o jistých slavnostech a velkých lidových shromážděních připustit, aby staré společenství bylo skutečněno a dovolit svým ženám, aby se bavily s mladými muži. Celou řadu příkladů takových, pravidelně se opakujících slavností Saturnalií, kdy starý nevázaný pohlavní styk nabude na krátkou dobu opět platnosti, uvádí Westermarck str. 28.—29. u Hoů, Santalů, Pandšau a Kotarů v Indii, u některých národů afrických atd. Podivuhodným způsobem Westermarck z toho vyvozuje, že tyto zjevy jsou zbytky nikoliv skupinového manželství, které on popírá, nýbrž doby říjení, která byla u pračlověka stejně jako u jiných zvířat.

Nyní přicházíme ku čtvrtému velkému objevu Bachofenovu, k objevení velmi rozšířené přechodní formy od skupinového manželství k párovému spojování. Co Bachofen líčí jakožto pokutu za porušení starých božských příkázání, jakožto pokutu, kterou si žena vykupuje své právo na cudnost, to jest ve skutečnosti jen mystickým

výrazem pro pokutu, kterou žena se vykupuje ze starého společenství mužů a nabývá práva, aby se poddávala muži jenom jedinému. Tato pokuta záleží v tom, že žena musí se dočasně propůjčiti k všeobecnému užívání: tak musely se babylonské ženy jednou do roka obětovat v chrámu Mylitty, jiní předoasijské národové posílali své dívky po několik let do chrámu Anaity, kde tyto, dříve než se mohly provdat, holdovaly volné lásce s milenci, jež si samy volily. Podobné, náboženskou rouškou zahalené zvyky jsou společné skoro všem asijským národům mezi Středozemním mořem a Gangem. Pokuta za vykoupení jest postupem času stále menší, jak už poznamenává Bachofen: Místo každoročně se opětujícího všeobecného nabízení ženského pohlaví stačí, když tento úkon proveden jest jen jedenkrát, na místo heterismu matron nastupuje heterismus dívek, místo v manželství žena obětuje se volné lásce před uzavřením sňatku a také nemusí se poddat bez rozdílu všem, nýbrž jen určitým osobám. (Mateřské právo str. XIX.) U jiných národů náboženská rouška schází; u některých — jsou to Trakové, Keltové atd. ve starověku, mnozí praobyvatelé Indie, malajští národové, národové na ostrovech jižního moře a mnozí američtí Indiáni ještě dnes — mají dívky až do svého provdání největší pohlavní svobodu. Jmenovitě jest tomu tak skoro všude v jižní Americe, což může dosvědčiti každý, kdo tam přišel poněkud do vnitra země. Tak vykládá Agassiz (A Journey in Brazil, Boston and New-York 1886, str. 206) o bohaté rodině indiánského původu; když poznal dceru této rodiny, ptal se po jejím otci, domnívaje se, že jím jest matčin manžel, jenž jako důstojník účastnil se války proti Paraguayi. Ale matka odpověděla mu s úsměvem: „nao tem pai, he filha da fortuna — mé dítě nemá otce, jest dítětem náhody.“ Takovým způsobem mluví indiánské a poloindiánské ženy vždy, aniž by se za své nemanželské děti styděly a považovaly je za něco

spatného; a to nejen že není něčím neobvyklým, nýbrž spíše opak zdá se býti výjimkou. Děti... často znají jenom matku, neboť na tu spadá všechna starost a zodpovědnost; o svém otci nevědí nic; také se zdá, že ženám ani nepadne, že by ony nebo jejich děti měly na muže nějaký nárok.« Co se zde zdá být civilisovanému člověku zvláštním, jest jednoduše pravidlem mateřského práva a skupinového manželství.

U jiných národů opět přátelé a příbuzní ženichovi anebo sami svatební hosté osobují si při svatbě starobylé právo na nevěstu a ženich přichází na řadu až poslední; tak na Balearech a u afrických Augilerů ve starověku, u Barreů v Abysínii ještě nyní. U jiných opět některá úřední osoba, přednosta kmene nebo genty, kazik, šaman, kněz, kníže anebo jak se zovou, jakožto zástupce obce vykonává na nevěstě právo prvé noci. Přes všechno novoromantické omývání existuje ještě dnes *jus primae noctis* u obyvatelů Aljašky (Bancroft, *Native Races I.*, 81), u Tahů v severním Mexiku (tamže str. 584) a jiných národů; a existovalo po celý středověk při nejmenším v zemích, které byly původně keltskými, kdež se zachovalo přímo ze skupinového manželství, na př. v Arragonii. Kdežto v Kastilii sedlák nebyl nikdy nevoľníkem, vládlo v Arragonii nevoľnictví nejhoršího druhu až do rozhodčího výroku Ferdinanda Katolického r. 1486. V tomto aktu se praví: »Od-suzujeme a prohlašujeme, že v předu uvedení pánové (*senyors, barons*) nemají také, když sedlák si bere ženu, první noc s ní spátí anebo na znamení svého panství ve svatební noci, když si lehla do postele, kolem této a kolem zmíněné ženy jíti; také nemají uvedení pánové používatí dcer nebo synů sedláků, za úplatu anebo bez ní, proti jejich vůli.« (Citováno v katalonském originále u Sagenheima, *Nevoľnictví*, Petrohrad 1861, str. 35.)

Bachofen má dále úplnou pravdu, když tvrdí, že k přechodu z toho stavu, jež on nazývá »heterismem« anebo

»plozením v bahně«, k ječnomanzelství, přispěly podstatně ženy. Čím více se vyvíjely hospodářské životní podmínky, tedy čím více podkopáváním komunismu a vzrůstající hustotou obyvatelstva pozbývaly starobylé pohlavní poměry své přirozené původní, naivní povahy, tím více byly ženy ponižovány a utlačovány, tím naléhavěji musely toužit jakožto po vysvobození po právu na cudnost, na dočasné nebo trvalé spojení s jedním mužem. Od mužů nemohl tento pokrok vyjít už proto, poněvadž těm vůbec nikdy, ještě ani dnes nenapadlo, aby se zřekli příjemnosti skutečného skupinového manželsví. Teprve když ženy způsobily přechod k párcvému manželsví, mohli mužové zavést přísnou monogamii — ovšem že jen pro ženy.

Párová rodina vznikla na hranici mezi divošstvím a barbarstvím, ponejvíce už na vrchním stupni divošství, tu a tam teprve na nejnižším stupni barbarství. Jest nejcharakterističtější rodinnou formou pro barbarství, jako je skupinové manželsví pro divošství, monogamie pro civilisaci. K tomu, aby se mohla dále vyvíjet k pevné monogamii, bylo potřebí jiných příčin, než které jsme až posud viděli účinkovat. Skupina byla vznikem párového manželsví snížena až na poslední svou jednotku, svou dvouatomovou molekuli: jednoho muže a jednu ženu. Přirčený výběr tím, že stále více vylučoval pohlavní společenství, dokončil své dílo; v tomto směru nezbývalo pro něj nic, co by měl ještě vykonat. Kdyby tedy nezačaly působit nové, společenské síly, tedy by nebylo žádného důvodu, proč by párcvá rodina měla přejít v novou rodinnou formu. Ale tyto síly působit počaly.

Opustíme nyní Ameriku, klassickou zem párové rodiny. Z něčeho nemůžeme soudit, že by se tam vyvinula vyšší forma rodiny, že by před objevením a dobytím země existovala tam někdy někde pevná monogamie. Jinak ve starém světě.

Zde krocení domácích zvířat a chování stád stalo se až

dosud netušeným pramenem bohatství a vytvořilo docela nové společenské poměry. Až do nejnižšího stupně barbarství tvořily stále bohatství skoro jen dům, oděv, hrubé šperky a nástroje k opatření a úpravě potravy: čun, zbraně, nejjednodušší domácí nářadí. Potravu bylo nutno den co den znova opatřovati. Nyní ku předu postupující pastýřští národové — Arijci v oblasti indického pětiproudí a Gangu jakož i na stepích Oxu a Jaxartu, tehdy ještě bohatých na vodu, Semité na Eufratu a Tigridu — ve stádech koňů, velbloudů, oslů, krav, ovcí, koz a vepřů získali majetek, jenž vyžadoval jen dozoru a nejjednoduššího ošetřování, aby se dále rozmnožoval v počtu stále větším a aby poskytoval velmi bohatě ku potravě mléko a maso. Všechny dřívější prostředky opatřování potravy ustoupily nyní do pozadí; honba, která byla dříve nutností, stala se nyní přepychem.

Komu ale toto nové bohatství náleželo? Není pochyby, že původně gentě. Ale už velmi časně muselo se vyvíjet soukromé vlastnictví stád. Jest těžko říci, zda podle názoru spisovatele t. zv. první knihy Mojžíšovy byl otec Abraham držitelem svých stád na základě svého vlastnického práva jakožto náčelník rodinného společenství, anebo zda jím byl jako skutečný dědičný přednosta genty. Jisto jest jen, že si ho nesmíme představovat jakožto vlastníka v moderním slova smyslu. A dále jest jisto, že na prahu písemně zaznamenávaných dějin shledáváme, že stáda jsou už skoro všude zvláštním majetkem náčelníků rodin, zcela jako umělecké výrobky barbarství, kovové nářadí, přepychové předměty a konečně lidský dobytek — otroci.

Neboť nyní bylo vyrazeeno otroctví. Pro barbary nejnižšího stupně otrok neměl ceny. Proto také američtí Indiáni zacházejí s přemoženými nepřáteli docela jinak, než jak se dělo na vyšším stupni. Mužové byli zabíjeni anebo jako bratři přijati do kmene vítězů; ženy

byly provádány anebo jinak se svými na životě zachová-
nými dětmi rovněž adoptovány. Lidská pracovní síla na
tomto stupni nepřináší ještě žádný pozoruhodný přebytek
nad náklad potřebný k jejímu udržení. Zavedením chovu
dobytka, zpracování kovů, tkaní a konečně orby nastala
změna. Jako manželky, jež bylo dříve tak snadno si
opatřiti, nyní nabyly směnné hodnoty a byly kupovány,
tak stalo se také s pracovními silami, zejména od té
doby, co vláda trvale přešla do držení rodin. Rodina
se nerozmnožovala tak rychle jako dobytek. Bylo potřebí
více lidí, aby na něj dohlíželi; k tomu dalo se použití
ve válce zajatého nepřítele, jenž vedle toho mohl být
zrovna tak dále pěstován jako dobytek sám.

Taková bohatství, jakmile se jednou stala soukro-
mým majetkem rodin a tam se rychle množila, zasadila
mocnou ránu společnosti založené na párovém manžel-
ství a mateřské gentě. Párové manželství přivedlo do
rodiny nového činitele. Vedle vlastní matky postavila
pravého vlastního otce, jehož pravost k tomu ještě byla
pravděpodobněji prokázána než pravost mnohého »otce«
drešních dětí. Podle tehdejšího rozdělení práce v rodině
bylo povinností muže opatřovat potravu a pracovní pro-
středky k tomu potřebné; jemu také tyto poslední při-
padaly vlastnictvím; on si je v případě rozvodu bral s se-
bou, tak jako si žena zase ponechávala své domácí ná-
řadí. Vedle obyčeje tehdejší společnosti byl tedy muž
také vlastníkem nového pramene potravy, dobytka, a
později nového pracovního prostředku, otrcků. Podle
obyčejů téže společnosti však nesměly po něm jeho děti
dědit, neboť v tomto ohledu měla se věc následovně:

Podle mateřského práva, tedy tak dlouho, pokud pů-
vod byl počítán jen v ženské linii, a podle původních dě-
dictkých zvyklostí v gentě dědili z počátku gentilní pří-
buzní po svém zemřelém gentilním soudruhuvi. Jmění

muselo zůstat v gentě. Při malém významu předmětů, o něž se jednalo, přecházelo asi vždy v praxi na nejbližší gentilní příbuzné, tedy na pokrevní příbuzenstvo z mateřské strany.

Avšak děti zemřelého muže neráležely k jeho gentě, nýbrž ku gentě matčině; ony dědily po matce, nejprve s ostatními jejími příbuznými, později asi v první řadě; ale po svém otci dědit nemohly, poněvadž nenáležely k jeho gentě, ve které muselo jeho jmění zůstat. Když zemřel majitel stád, přecházelo jeho stádo nejprve na jeho bratry a sestry a na děti jeho sester, anebo na potomky sester jeho matky. Vlastní jeho děti byly vydědny.

Se vzrůstem bohatství stávalo se tedy na jedné straně postavení muže v rodině důležitějším než postavení ženy, na druhé straně byli mužové lákáni k tomu, aby svého sesíleného postavení využili a převrátili starobylou dědičkou posloupcnost ve prospěch svých dětí. To však nebylo možno, pokud původ byl počítán podle mateřského práva. Tuto bylo tedy potřeba zvrátiti a tak se také stalo. Nebylo to docela tak těžké, jak se nám dnes zdá. Neboť tato revoluce — jedna z nejrozhodnějších mezi těmi, které lidé zažili — nepotřebovala se dotknouti ani jediného žijícího člena genty. Všichni její příslušníci mohli zůstat tím, čím byli dřív. Stačilo jednoduché usnesení, že pro budoucnost mají potomci mužských členů zůstat v gentě, kdežto ženští potomci mají být z genty vyloučeni a přejíti do genty svého otce. Tím bylo zvráceno počítání původu v ženské linii a mateřské právo dědičné a na místo něho zavedeno počítání původu dle mužské linie a otecké právo dědičné. Jak a kdy byla tato revoluce u kulturních národů uskutečněna, o tom nic nevíme. Spadá úplně do doby předhistorické. Že ale se udála, pro to více než dostatečným důkazem jsou bohaté stopy mateřského práva jmenovitě Bachofencem sebrané; jak

snadno byla uskutečněna, to vidíme na celé řadě indiánských kmenů, kde byla uskutečněna teprve v pozdější době a ještě nyní jest uskutečňována jednak pod vlivem vzrůstajícího bohatství a změněných životních poměrů (přesídlení z lesů do prerie), jednak pod mravními vlivy civilisace a misionářů. Z osmi kmenů na řece Missouri panuje u šesti počítání původu dědičné posloupnosti na základě mužské, u dvou však ještě na základě ženské linie. U Shavneů, Miamiů a Delavarů jest obyčej, že dětem se dává gentilní jméno genty otcovy a ony jsou tak převáděny do této genty, aby mohly po otci dědit. »Vrozený to sebeklam lidí, kteří myslí, že mění věci, když mění jejich jména. A hledají štěrbinu, aby uvnitř tradice prolomili tradici tam, kde přímý zájem byl pro to dostatečným důvodem!« (Marx.) Tím povstal nepopsatelný zmatek, kterému bylo možno jen odpomoci a částečně také bylo odpomoceno přechodem k oteckému právu. »To se zdá být vůbec přirozeným přechodem.« (Marx.) — Co mohou nám říci srovnávající právníci o způsobu, jakým se uskutečnil tento převod u kulturních národů starého světa — ovšem jsou to skoro jen hypotheses — o tom srovnej M. Kovalevsky, *Tableau des origines et de l'évolution de la famille et de la propriété*, Stockholm, 1890.

Zvrácení mateřského práva bylo světodějinnou porážkou ženského pohlaví. Muž uchvátil také v domě kormidlo, žena byla zbavena své důstojnosti, porobena, učiněna otrokyní jeho choutky a pouhým nástrojem na plození dětí. Toto ponížené postavení ženy, jak vystupuje zejména u Řeků heroického a ještě více klasičského věku, bylo pohnutím okrašlováno a zakrýváno pokrytectvím, také místy bylo zahaleno do mírnější formy, ale odstraněno nebylo nikde.

První účinky nově založené samovlády mužovy se ukazují ve vynořivší se nyní přechodní formě rodiny

patriarchální. Co tuto hlavně charakterisuje, není mnohoženství, o čemž později, nýbrž »organisace jistého počtu svobodných a nesvobodných osob v rodinu, pod oteckou mocí náčelníka rodiny. V semitské formě žije tento náčelník rodiny v mnohoženství, nesvobodní mají ženu a děti, účelem celé organisace jest opatrování stád na určitém, ohraničeném obvodu.« Nejdůležitějším jest vtělení nesvobodných do rodiny a otecká moc; proto úplným typem této formy jest římská rodina. Slovo familia znamená původně ideál dnešního šosáka složený ze sentimentality a domácích hádek; ono dokonce z počátku u Římanů nevztahuje se ani na oba manžely a jejich děti, nýbrž jedině na otroky. Famulus nazývá se domácí otrok a familia jest souhrn otroků náležejících jednemu muži. Ještě za časů Cajových byla familia, id est patrimonium (t. j. část dědictví), předmětem testamenního odkazování. Římané vynášeli tento výraz, aby jím označili nový společenský organismus, jeho náčelník měl pod sebou ženu, děti a jistý počet otroků a vykonával nad nimi římskou otcovskou moc, v které bylo obsaženo i právo života a smrti nade všemi poddanými osobami. »Toto slovo není tedy starší než železem obrněná rodinná scustava latinských kmenů, která vznikla po zavedení orby a zákonného otroctví a po odloučení se arijských Italů od Řeků.« Marx k tomu připojuje: »Moderní rodina obsahuje v sobě zárodky nejen otroctví (servitus), nýbrž též nevolnictví, poněvadž jest z předu určena pro služby zemědělství. Ona obsahuje v sobě v malém všechny protivy, které se později široce rozvíjejí ve společnosti a jejím státě.«

Taková forma rodiny jest na přechodu »párového manželství« k jednomanzelství. Aby byla zabezpečena věrnost ženy, tedy otecký původ dítěte, jest žena naprosto vydána násilí mužovu: zabije-li ji tento, tedy vykonává jenom své právo.

• S patriarchální rodinou přicházíme do oblasti psaných dějin a tím do oblasti, kde značnou pomoc může nám poskytnouti srovnávací pravověda. A skutečně nám zde tato přinesla podstatný pokrok. Maximu Kovalevskymu (*Tableau etc. de la famille et de la propriété*, Stockholm 1890, str. 60—100) děkujeme za důkaz, že patriarchální společenství, jak je shledáváme ještě dnes pod jménem zádruga anebo bratrstvo u Srbů a Bulharů, a v obměněné formě u národů východních, byla přechodní formou mezi mateřsko-právní rodinou vyvinuvší se ze skupinového manželství a mezi jednorodinou moderního světa. Alespoň u kulturních národů starého světa, Arijců a Semitů, zdá se, že je to prokázáno.

Jihoslovanská zádruga jest nejlepším ještě existujícím příkladem takového rodinného společenství. V ní sdruženo jest více generací potomků téhož otce a jejich ženy, kteří všichni obývají společně jeden dvorec, společně obdělávají svá pole, ze společné zásoby se živí a šatí a přebytek toho, co vytěží, mají ve společném vlastnictví. Nejvyšším správcem společenství jest domácí pán (domáčin), jenž zastupuje je na venek, může zcizit¹ menší předměty, spravuje pokladnu a za ni jakož i za řádný běh hospodářství jest zodpověděn. Bývá volen a nemusí být nikterak nejstarším. Ženy a jejich práce řídí domácí paní (domáčica), kterou jest obyčejně manželka domáčinova. Tato má také důležitý, často rozhodující hlas, když se jedná o volbu ženicha pro dívky. Nejvyšší moc však jest v rukou rodinné rady, shromáždění všech dorostlých členů, mužů i žen. Tomuto shromáždění skládá domácí pán účty; ono činí rozhodující usnesení, vykonává nad všemi členy soudnictví, rozhoduje o důležitějších koupích a prodeích, jmenovitě pozemků atd.

Teprve asi od 10 let jest dokázáno, že taková velká rodinná společenství existují také v Rusku; všeobecně se nyní uznává, že mají zrovna tak pevné kořeny v ru-

ských lidových obyčejích, jako obščina neboli obecní společenství. Objevují se v nejstarším ruském zákoníku, Pravdě Jaroslavově, pod týmž jménem (vervi) jako v zákonech dalmatských a také v polských a českých pramenech dějinných jest je možno prokázat.

Také u Němců podle Heusslera (*Institutionen des Rechtes*) hospodářskou jednotkou původně nebyla jednotlivá rodina v moderním smyslu, nýbrž domácí společenství (*Hausgenossenschaft*), které se skládá z více generací, po případě jednotlivých rodin a k němuž vedle toho přísluší často dosti nesvobodných osob. Také římská rodina se vykládá podle tohoto typu a necmezená moc otce a úplná bezprávnost, k níž v poměru k němu jsou všichni ostatní členové odsouzeni, se nověji následkem toho silně popírá. U Keltů měla rovněž v Irsku existovat podobná rodinná společenství. Ve Francii udržela se v Nivernais podle jménem *parçonneries* až do francouzské revoluce a ve Franche Comté ještě dnes úplně nevymřela. V krajině Louhanské (*Saone et Loire*) vidíme veliké selské domy se společným, vysokým, až ku střeše sahajícím ústředním sálem a kolem něho jízby ku spaní, do nichž se jde po schodech o šesti až osmi stupních a v nichž bydlí více generací téže rodiny.

O domácím společenství spojeném se společným vzděláváním půdy v Indii zmiňuje se už Nearchus za doby Alexandra Velkého a toto v téže krajině v Pendžabu a v celém severozápadě země existuje ještě dnes. Na Kavkazu mohl je Kovalevsky sám dokázat. V Alžíru existuje ještě u Kabyllů. Dokonce se uvádí, že existovalo i v Americe, a sice u »Calpulliů«, které popisuje Zurita ve starém Mexiku. Naproti tomu poměrně jasně dokázal Cuzow (*Ausland* 1890, čís. 42—44), že v Peru v době jeho dobytí panovala ústava jistého druhu marky (při čemž podivuhodným způsobem marka nazývala se tam

marca), ve které orná půda byla periodicky rozdělována, tak že tam bylo individuální polní hospodaření.

Na každý způsob patriarchální domácí společenství se společenským vlastnictvím a vzděláváním půdy nabývá nyní docela jiného významu než až dosud. Nemůžeme více pochybovat o důležité úloze, již hrálo u kulturních a mnohých jiných národů starého světa při přechodu od mateřských právních řádů k jednorodině. Níže vrátíme se k závěrům Kovalevským dále vyvozovaným, že toto společenství bylo též přechodním stupněm, z něhož se vyvinula také vesnická obec čili obec marky, s individuálním vzděláváním a napřed s periodickým pak trvale právoplatným dělením orné a luční půdy.

Pokud se týče rodinného života uvnitř těchto domácích společenství, jest podotknouti, že aspoň v Rusku se o otci domu říká, že silně zneužívá svého postavení oproti mladším ženám společenství, zejména oproti svým snachám a že často si z nich dělá harem. O tom poměrně mnoho mluví ruské národní písně.

Než přejdeme k monogamii, která se po pádu mateřského práva rychle vyvíjela, ještě několik slov o mnohoženství a mnohomužství. Obě tyto manželské formy mohou být jen výjimkami, tak říkáje přepychovými produkty dějin, leda že by se vyskytovaly v jedné zemi vedle sebe, čemuž jak známo, tak není. Poněvadž tedy mužové, vyloučení z mnohoženství, nemohou nalézt útěchy u žen, které následkem mnohomužství zůstaly nezadány, počet mužů u žen však bez ohledu na společenské řády až dosud zůstal poměrně stejný, jest vyloučeno samo sebou, že by ta nebo ona z těchto dvou manželských forem stala se sama všeobecně platnou. Ve skutečnosti také mnohoženství jednoho muže bylo zřejmě následkem otroctví a zůstalo omezeno na jednotlivé výjimečné případy. V semitsko-patriarchální rodině žije v mnohoženství jenom patriarcha sám a nanejvýš ještě několik jeho

synů, ostatní musí se spokojit s jednou ženou. Tak jest tomu ještě dnes na celém východě; mnohoženství jest výsadou bohatých a vznešených a slouží k němu hlavně kupované otrokyně; široké vrstvy lidu žijí v monogamii. Stejnou výjimkou jest mnoho mužství v Indii a Tibetu, jehož původ u skupinového manželství, jenž jistě nepostrádá zajímavosti, budeme ještě blíže vyšetřovati. V praxi ostatně jest toto mnoho mužství mnohem kulantnější než žárlivé hospodářství mohamedánských haremů. Aspoň u Nairů v Indii mají vždy tři, čtyři anebo více mužů společně jednu ženu, ale každý z nich vedle toho může míti s třemi nebo vždy jinými muži dohromady ještě druhou ženu a podobně třetí, čtvrtou atd. Jest skutečně div, že Mac Lennan v těchto manželských klubech, při nichž člen může být ve více klubech členem a jež on sám popisuje, neobjevil novou třídu klubového manželství. Toto hospodářství manželských klubů ostatně ani skutečným mnoho mužstvím není, naopak, jak už poznamenává Giraud-Teulon, jest to zvláštní forma skupinového manželství; mužové žijí v mnohoženství, ženy v mnoho mužství.

4. Monogamní rodina. Vzniká z párové rodiny, jak bylo ukázáno, na rozhraní mezi středním a vrchním stupněm barbarství; konečné její vítězství jest jedním ze znamení počínající civilisace. Založena jest na vládě mužově, vysloveným jejím účelem jest plození dětí nepopíratelně oteckého původu a otecký původ se vyžaduje proto, poněvadž děti mají se stát jednou dědici otcova jmění. Od párové rodiny liší se daleko větší pevností manželského svazku, který není více dle libovůle každé z obou stran rozlučitelným. Nyní pravidelně jenom muž může manželství rozloučiti a ženu zahrnati. Právo manželské nevěry zůstává mu i nyní aspoň mravem zaručeno (Code Napoléon výslovně je muži přiznává, pokud tento nepřivede souložnici do manželského domu) a s postupujícím rozvojem

společnosti se tohoto práva stále více používá; vzpomene-li si žena na starou pohlavní praxi a chce ji obnoviti, je trestána přísněji než dříve.

V celé její přikrostiti potkáváme novou formu rodiny u Řeků. Kdežto postavení bchyní v mythologii nám předvádí, jak poznamenává Marx, dřívější dobu, kdy postavení žen bylo svobodnějším, váženějším, vidíme v době heroů ženu ponížencou nadvládou muže a konkurencí otrokyň. Čteme jen v Odyseji, jak Telemachos svou matku odmítá a káže jí mlčet. Ukořistěné mladé ženy propadají u Homera smyslným chtíčům vítězů; vůdcové po řadě a důstojenství vybírají si pro sebe nejkrásnější; základem celé Illiady, jak známo, jest spor mezi Achillem a Agamemnonem o takovou otrokyni. U každého významného Homerova hrdiny činí se zmínka o dívce zajaté ve válce, která s ním sdílí stan i postel. Tyto dívky jsou také brány s sebou do vlasti a do manželského domu, jako to činí Agamemnon s Kassandrou u Aeschyla. Synům splozeným s takovými otrokyněmi dostane se malé částky oteckého dědictví a jsou považováni za přinejmenším svobodné. Teukros jest takovým nemanželským synem Telamonovým a smí nosit jméno svého otce. Od manželky se očekává, že si to všechno nechá líbit a sama že bude zachovávat přísnou cudnost a manželskou věrnost. Řecká žena doby heroů jest sice váženější než žena doby civilisace, ale konečně jest přece pro muže jen matkou jeho manželských dětí a dědiců, jeho nejvyšší správkyní domu a náčelnicí otrokyň, z nichž on podle libosti může činiti a také činí své souložnice. Existence otroctví vedle monogamie, existence mladých, krásných otrokyň, které muži náležejí se vším, co mají na sobě, to vtiskuje od počátku monogamii její zvláštní ráz, že jest totiž monogamií jen pro ženu, nikoliv též pro muže. A tento ráz má monogamie ještě dnes.

U pozdějších Řeků musíme činit rozdíl mezi Dory a Jony. U prvých, jejichž klassickým příkladem jest Sparta, byly

ve mnohém ohledu manželské poměry ještě starobylejší, než je líčí Homer. Ve Spartě vládne párové manželství, tamějším názorům státem přizpůsobené, které v mnohém upomíná ještě na skupinové manželství. Manželství bezdětná jsou rozlučována. Král Anaxandridas (kolem roku 650 před našim počítáním let) pojal ke své bezdětné manželce ještě druhou a vedl dvě domácnosti; v téže době vzal si král Ariston ke dvěma neplodným ženám třetí, ale za to jednu z prvních prepustil. Naproti tomu několik bratrů mohlo mít ženu společnou, přítel, jemuž se žena přítelova líbila, mohl se s ním o ni dělit, a bylo považováno za slušné, dát manželku k použití silnému »hřebci«, jak by se Bismark vyjádřil, i když tento nebyl občanem. Podle jednoho místa u Plutarcha, kde Sparťanka milence, jenž ji stíhal svými návrhy, odkazuje na svého manžela, se zdá — dle Schomannia — že tam vládla ještě větší volnost mravů. O skutečném cizoložství, nevěře ženy za zády muže, nebylo proto slyšet. Naproti tomu ve Spartě aspoň za lepší doby nebylo známo domácí otroctví, nevolnictvím stížení helotové bydlili odděleně na svých statcích, následkem toho bylo malé pokušení pro Sparťany, aby užívali jejich žen. Za všech těchto okolností nemohlo být jinak, než že ženy ve Spartě měly docela jinak vážené postavení než u ostatních Řeků. Ženy spartánské a elita athénských hetér jsou jedinými ženami v Řecku, o nichž staří mluví s respektem a jejichž výroky zaznamenati považovali za hodno námahy.

Docela jinak u Jonů, pro které charakteristickými jsou Atheny. Dívky učily se jen příst, tkát a šít, nanejvýše něco číst a psát. Byly tak jako ve vězení, vycházeti směly jen ve společnosti jiných žen. Ženská komnata byla oddělenou částí domu, v hořejším poschodí nebo zadním křídle, kamž mužům, jmenovitě cizincům, byl nesnadný přístup, a kam uchylovaly se při mužské návštěvě. Ženy nevycházely ven bez průvodu otrokyně; doma byly

v pravém slova smyslu střeženy. Aristo-Fanes mluví o molosských psech, které mužové měli na zastrašení cizoložníků a při nejmenším v asijských městech byli k hlídání žen chováni eunuchové (kleštěnci), kteří už za časů Herodotových byli na Chiu ve velkém vyrábění pro obchod a podle Wachsmutha nikoliv jedině pro barbary. U Euripida jest žena nazývána oikurema, věc ku obstarávání domu (řecké toto slovo jest středního rodu) a kromě nástroje na plození dětí nebyla v očích Atheňana ničím než nejvyšší domácí služkou. Muž měl svá gymnastická cvičení, svou veřejnou činnost, z čehož byla žena vyloučena; on vedle toho často měl ještě otrokyně k ukojení svých choutek a v době rozkvětu Athen široce rozvětvenou a státem podporovanou prostituci. Jedně touto prostitucí bylo umožněno, že vyvinuly se řecké charaktery žen, které nad všeobecnou úroveň antického ženství vzděláním ducha a uměleckého vkusu vynikaly stejně jako Spartanky svých charakterem. Však napřed žena musila být heterou, aby mohla být opravdu ženou, to jest nejprůběžnějším odsouzením athénské rodiny.

Postupem doby stala se tato athénská rodina vzorem, podle něhož upravili své domácí poměry nejenom ostatní Jonové, nýbrž všichni Řekové doma i v koloniích. Ale přes všechno uzavírání a hlídání našly Řekyně přece dosti často příležitost ku klamání svých mužů. Tito, kteří by se byli bývali styděli, bavili se různým miliskováním s hetérami. Ale to, že šlapali důstojnost žen, mstilo se na mužích a zbavovalo je jejich vlastní důstojnosti, až klesli k odporné lásce k chlapcům a své bohy zhanobili jako sebe sama mythem o Ganymedovi.

To byl původ monogamie, pokud ho můžeme sledovat u nejcivilisovanějšího a nejvyššího rozvoje dosáhnuvšího národa starověku. Monogamie nebyla nijak plodem individuální pohlavní lásky, s níž neměla naprosto co činit, poněvadž manželství tak jako dříve zůstala manželstvími

konvenienčními. Byla první rodinnou formou která nevznikla z přirozených, nýbrž hospodářských podmínek, totiž z vítězství soukromého vlastnictví nad původním, přirozeným společenským vlastnictvím. Vláda muže v rodině a plození dětí, které mohly být jen jeho vlastními a které byly určeny za dědice jeho bohatství — to byly jediné, výlučné, od Řeků nepokrytě přiznávané účely jednomanželsství. Jinak bylo jim toto manželství břemenem, povinností vůči bohům, státu, vlastním předkům, která právě musila být splněna. V Athenách musil být muž zákonem donucován nejen k tomu, aby se oženil, nýbrž aby též plnil minimum tak zvaných manželských povinností.

Tak jednomanželsství nevystupuje v dějinách nikterak jako smíření mezi mužem a ženou, ještě méně jako nejvyšší forma manželského života. Naopak. Přináší s sebou porobení jednoho pohlaví druhým, prohlášení dosud v celé předhistorii neznámého rozporu mezi pohlavími. Ve starém netištěném rukopise, jež r. 1846 Marx společně se mnou vypracoval, shledávám: »První dělení práce jest mezi mužem a ženou k plození dětí.« A dnes mohu připojit: První třídní protiva, jež v dějinách vystupuje, vzniká stejně se vznikem antagonismu mezi mužem a ženou v jednomanželsství a prvním třídním potlačováním jest potlačování ženského pohlaví mužským. Jednomanželsství bylo velkým dějinným pokrokem, ale zároveň zahajuje vedle otroctví a soukromého vlastnictví tu epochu až do dneška trvající, ve které každý krok ku předu jest zároveň do jisté míry krokem zpět, ve kterém blaho a rozvoj jednoho jsou umožněny bolestí a potlačením jiných. Ono jest buňkou civilisované společnosti, na které můžeme už studovati povahu protiv a rozporů v této společnosti se plně rozvíjejících.

Stará poměrná svoboda pohlavního styku vítězstvím párového manželství a dokonce jednomanželsství nikterak

nezmizela. »Stará manželská soustava, do užších mezi zpět přiváděná pohnutým vymíráním punaluanských skupin, obklopovala pořád ještě dále se vyvíjející rodinu a visela jí na šosích až do východu civilisace... a zmizela konečně v nové formě heterismu, který jako temný stín na rodině spočívající pronásleduje člověka až do civilisace.« Slovem heterismus vyrozumívá Morgan mimomanželský, vedle jednomanzelství stávající pohlavní styk mužů s neprovdanými ženami, jenž, jak známo, kvetl po celou dobu civilisace v nejrůznějších formách a stále více a více se stává nezakrytou prostitucí. Tento heterismus přímo má svůj původ ve skupinovém manželství, ve vydávání ženy za oběť všem, kterým si ženy musely vykupovat své právo na cudnost. Poddávání se za peníze bylo nejprve náboženským aktem, konalo se v chrámě bohyně lásky a peníze připadaly původně kostelnímu pokladu. Kněžky Anaity v Armenii, Afrodity v Korintě a náboženské tanečnice ustanovené při chrámech Indie, t. zv. bajadery (toto slovo jest zkomoleninou portugalského bailadeira, tanečnice), byly prvými prostitutkami. Vydávat se všem mužům bylo původně povinností každé ženy, později v zastoupení ostatních vykonávaly ji jedině tyto kněžky. U jiných národů vyvozuje se heterismus z poměrů, kdy před sňatkem byla dívkám dovolena pohlavní svoboda — tedy je tu rovněž zbytkem skupinového manželství, jen že předsedším na nás po jiné cestě. Když vznikla různost majetku, tedy už na vrchním stupni barbarství, vyvíjí se porůznu vedle práce otroků také práce námezdní a zároveň jako její nutný doplněk vedle vynuceného poddávání se otrokyň živnostenská prostituce svobodných žen. Tak dědictví, jež skupinové manželství odkázalo civilisaci, má dvě stránky, jako vše, co přináší civilisace, má dvě stránky, dva jazyky, jest v sobě rozpoltěno, stíženo vnitřním rozporem: zde monogamie, tam heteris-

mus se svou nejvýstřednější formou, prostitucí. Heterismus jest společenským zařízením jako kterékoliv jiné; jest pokračováním staré pohlavní svobody — pro muže. Jsa ve skutečnosti nejenom trpěným, nýbrž jmanovitě vládnoucími třídami vesele užívaným, ve frázi jest zatracován. Ale toto zatracování ve skutečnosti nesmiřuje nijak proti mužům při heterismu účastněným, nýbrž jedině proti ženám: ty jsou zahrnovány potupou a vyvrhovány, aby tak ještě jednou bezpodmínečná vláda mužů nad ženským pohlavím byla prohlášena za společenský základní zákon.

Tím ale vyvíjí se druhá protiva uvnitř monogamie samotné. Vedle manžela, jenž heterismem okrašluje svůj život, stojí zanedbávaná manželka. A není možno mít jednu stranu protivy bez druhé, stejně jako nemůže už v ruce držet celé jablko ten, kdo ho polovičku už snědl. A přece se zdá, že mužové mysleli, že je to možno, až je ženy poučily o jiném. S jednomanželstvím vystupují dvě stálé charakteristické postavy společenské, které dříve byly neznámými: stálý milenec ženy a muž, nosící nasazené parohy. Mužové dčbyli vítězství nad ženami, ale přemožené velkomyslně vzaly na sebe korunování. Vedle jednomanželství a heterismu stalo se nutným společenským zařízením cizoložství — zakazované, těžce trestané, ale nepotlačitelné. Jistota oteckého původu dětí jest nyní jako dříve nanejvyšší věcí mravního přesvědčení, a aby rozřešil tento nerczřešitelný odpor, dekretoval Code Napoléon v čl. 312: *L'enfant conçu pendant le mariage a pour pere le mari*; otcem dítěte počatého v době manželství jest — manžel. To je poslední výsledek třech tisíc let jednomanželství.

Tak jsme viděli v těch případech, ve kterých jednorodina zůstává věrnou svému dějinnému vzniku a které charakterisovány jsou rozporem mezi mužem a ženou, vzniklým následkem výlučného panství muže, že jedno-

rodina poskytuje zmenšený obraz těchže protiv a rozporů, v nichž od počátku civilisace polybuje se v třídy rozpolcená společnost, aniž by je mohla odstranit a překonat. Jak se samo sebou rozumí, mluví tu jenom o těch případech jednomanzelství, kdy průběh manželského života děje se skutečně dle předpisu původní povahy celého zařízení, kde ale žena se proti panství mužovu vzpírá. Že všechna manželství nemají takový průběh, to ví nejlépe německý šosák, který nedovede své panství v domě hájit lépe než ve státě a jehčž žena proto plným právem nosí kalhoty, jichž on není hoden. Za to cítí se však tento daleko povzneseným nad svým francouzským spolutrpitelem, jemuž, častěji než jemu samému, přihodí se ještě daleko horší věci.

Jednorodiča ostatně nevystupovala všude a vždy v těch klassicky příkrých formách, jež měla u Řeků. U Římanů, kteří jako příští dobyvatelé světa měli dále dostihující, třeba že daleko ne tak jemný pohled jako Řekové, byla žena volnější a váženější. Říman se domníval, že manželskou věrnost dostatečně zaručuje moc, již měl nad životem a smrtí své ženy. Také tam mohla žena podobně jako muž způsobiti dobrovolné rozloučení manželské. Ale největší pokrok ve vývoji jednomanzelství stal se rozhodně, když vystoupili na jeviště dějin Němci a sice proto, poněvadž u nich, jak se zdá, patrně následkem jejich chudoby, vývoj monogamie z párového manželství nebyl ještě úplně dovršen. Soudíme tak ze třech okolností, o nichž se zmiňuje Tacitus: Předně přes velikou posvátnost, s jakou nazíráno bylo na manželství — »spokojují se s jednou ženou, ženy jejich vynikají cudností« — žili tam vznešení a náčelníci kmenů v mnohoženství, tedy panoval tam podobný stav jako u Američanů, kteří měli párové manželství. Za druhé přechod od mateřského práva k oteckému mohl se tam stát teprve krátce před tím, neboť mateřský bratr — nejbližší

gentilní mužský příbuzný dle mateřského práva — pořad ještě by považován skoro za bližšího příbuzného než vlastní otec, zase podobně jako u amerických Indiánů, u nichž Marx, jak často říkal, našel klíč pro porozumění naší vlastní pradobě. A za třetí byly ženy u Němců velice váženy a měly vynikající vliv i na veřejné záležitosti, což jest v přímé protivě s monogamickou vládou mužů. Jsou to skoro vesměs věci, které stejně jako u Němců byly také u Sparťanu, kteří, jak jsme viděli, párové manželství rovněž ještě nepřekonalí. S nimi dostal se tedy k světovládě v tomto ohledu docela nový činitel. V nové monogamii, která se vyvinula ze smíšení národů na troskách římského světa, vzala na sebe vláda muže mírnější formy a aspoň zevně bylo poskytnuto ženě postavení daleko vážnější a svobodnější než v klasickém starověku. Tak teprve stalo se možným, že z monogamie — v ní, vedle ní a proti ní, podle okolností — mohl se vyvinouti největší mravní pokrok, za který jí děkujeme: moderní individuální pohlavní láska, jež celému dřívějšímu světu byla neznáma.

Původem tohoto pokroku ale rozhodně jest ta okolnost, že Němci žili ještě v párové rodině a že postavení ženy této rodinné formě odpovídající přirklí monogamii, a nikoli příslovečná podivuhodná mravní čistota německé povahy, na níž není nic více než to, že párové manželství nemá v sobě skutečně tak křiklavě mravní protivy jako monogamie. Naopak, Němci při svém stěhování, zejména na jihovýchod k stepním kočovným kmenům u Černého moře, byli mravně silně sešlí a přejali od těchto kromě jejich jezdeckého umění také povážlivé protipřirodní neřesti, jak to výslovně dosvědčuje Ammianus o Thaifalorech a Prokop o Herulech.

Než byla-li monogamie ze všech známých forem rodiny jedinou, v níž mohla se vyvinout moderní pohlavní láska, není tím řečeno, že se tato vyvinula vý-

lučně anebo aspoň převážně v ní, jako vzájemná láska manželů. Celá povaha pevného jednomanželsví pod nadvládou mužovou to vylučovala. U všech dějinně činných, t. j. u všech vládnoucích tříd zůstalo manželství tím, čím bylo od párového manželství, t. j. věci konvence, která byla aranžována od rodičů. A když poprvé vystoupila v dějinách pohlavní láska jakožto vášeň a sice jakožto vášeň každému člověku vlastní (při nejmenším každému příslušníku vládnoucích tříd), jakožto nejvyšší forma pohlavního pudu — což jí právě dodává zvláštní povahy — v rytířské lásce středověku, tedy to nebyla nikterak láska manželská. Naopak. Ve své klassické podobě, v Provinci, pluje plnými plachtami k cizoložství a její básníci cizoložství oslavují. Květem milostné poesie procenčalské jsou Albas, jitřní písně. V nich líčí se žhavými barvami, jak rytíř leží v posteli u své krásy — ženy jiného — zatím co venku stojí strážce, který ho má upozornit, jakmile vzejde první jitřní červánek (alba), aby mohl ještě nepozorovaně uniknouti; scéna rozloučení jest pak vyvrcholením básně. Severní Francouzové a také dobří Němci přejali rovněž tento druh básnění s odpovídajícími mu způsoby rytířské lásky a starý náš Wolfram z Eschenbachu zanechal o této váblivé átce tři podivukrásné písně, které jsou mi milější než tři jeho dlouhé hrdinské básně.

Uzavírání měšťáckých sňatků dnešních dnů jest dvojí povahy. V katolických zemích tak jako dříve zaopatřují rodiče mladému měšťáckému synovi vhodnou ženu a následkem toho ovšem jest, že protiva v jednomanželsví obsažená rozvíjí se co nejúplněji: Bujný heterismus u muže, bujné cizoložství u ženy. Katolická církev patrně také jen proto odstranila manželský rozvod, poněvadž se přesvědčila, že proti cizoložství ta kjako proti smrti není žádná medicína. V protestantských zemích jest naproti tomu měšťáckému synovi dovoleno, že z řad své

třdy může si vybrat nevěstu s větší nebo menší volností, při čemž může být jistý stupeň lásky základem uzavření manželství a k vůli slušnosti se také vždycky předpokládá, jak se dá čekat při protestantském pokrytectví. Zde muž provádí svůj heterismus ospaleji a cizoložství ženy jest méně pravidlem. Poněvadž ale v každém manželství lidé zůstanou takovými, jako byli před ním a poněvad měšťáci protestantských zemí jsou z největší části šosáci, tedy v nejlepším případě přivede to tato protestantská monogamie tam, že jest manželským společenstvím nevýslovné nudy, a tomu se pak říká rodinné štěstí. Nejlepším zrcadlem pro oba tyto druhy sňatků jest román, pro katolické manželství francouzský, pro protestantské německý. V obou dvou »je dostanou«: v německém mládí mužové dívku, ve francouzském manželé parohy; který z nich je na tom hůře, není možno vždy říci. Proto také francouzský buržoa cítí stejně hrůzu před nudností německého románu, jako německý šosák před »nemravností« francouzského. Ačkoliv v poslední době, od té doby, co »Berlín stal se světovým městem«, německý román začíná být poněkud méně úzkostlivým před heterismem a cizoložstvím, jež jsou tam ode dávna velmi dobře známy.

V obou případech však jest sňatek odvislým od třídního příslušenství účastníků a v tom ohledu jest vždycky manželství konvenienčním. Dost často v obou případech jest toto manželství nejvyloženější prostitucí — mnohdy obou stran, daleko obvyklejší ženy, která od obyčejné kurtisany liší se jenom tím, že nepro-
nají má své tělo jako námezdní dělnice k práci od kusu, nýbrž že ho jednou pro vždy prodá do otroctví. A o všech konvenienčních manželstvích platí slovo Fourierovo: »Jako v gramatice dva zápory znamenají klad, tak také v manželské morálce jsou dvě prostituce považovány za etnost«. Skutečně pravidlem při poměru

k ženě jest a může být pohlavní láska jedině u potlačených tříd, tedy dnes u proletariátu — a zde pak bez rozdílu, ať jest poměr k ženě oficiálně koncessován anebo nikoliv. Zde ale jsou odstraněny také všechny základy klassické monogamie. Není tu vlastnictví, k jehož zachování a dědění byla přece monogamie a vláda muže stvořena a není tu proto také žádný důvod, proč by nadvláda muže měla existovati. Ještě více, nejsou tu pro ni ani prostředky. Občanské právo, které nadvládu mužovu chrání, existuje jenom pro nemajetné a pro jejich styk s proletáři; předpokládá peníze a proto nemá žádné platnosti pro poměr chudého dělníka k jeho ženě. Tu rozhodují zcela jiné osobní a společenské poměry. A dokonce od té doby, co velký průmysl vyhnal ženu z rodiny na trh práce a do továrny a co z ní často dělá živitelku rodiny, pozbyl i poslední zbytek nadvlády muže v proletářském bytě svého podkladu. Tak rodina proletářova není více v přísném toho slova smyslu monogamickou, byť by v ní i vládla nejvášnivější láska a nejpevnější věrnost obou manželů a třeba že byla provázena všemožným duchovním i světským požehnáním. Proto také věční průvodci monogamie, heterismus a cizoložství, hrají tu naprosto nepatrnou úlohu; žena ve skutečnosti zase dostala právo přivoditi rozloučení manželství a když se manželé nemohou snést, jdou raději od sebe. Zkrátka, proletářské manželství jest monogamním v etymologickém, ale ne v historickém významu toho slova.

Naši právníci ovšem shledávají, že následkem pokroku zákonodárství mají ženy stále méně příčin k žalobám. V moderních soustavách zákonů u civilisovaných národů stále více a více jsou uznávány zásady, za prvé, že manželství, má-li být patné, musí být založeno smlouvou učiněnou dobrovolně od obou stran, a za druhé, že i po čas trvání manželství obě strany mají stejná práva a stejné povinnosti. A ovšem, kdyby byly

tyto oba požadavky důsledně provedeny, měly by ženy vše, co mohou žádat.

Tato čistě právnícká argumentace jest zrovna táž, jaké radikálně republikánská buržoasie tu a tam používá k uklidnění proletariátu. Také pracovní smlouvu uzavírají prý obě strany dobrovolně. Ale za dobrovolné její uzavření se považuje už to, když zákon na papíře prohlašuje rovnost obou stran. Moc, již poskytuje jedné straně její rozdílné třídní postavení, nátlak, který může tato moc na druhou stranu vykonávat — skutečné hospodářské postavení obou — to vše jsou věci, po nichž zákonu nic není. A také po dobu trvání pracovní smlouvy mají obě strany opět býti si rovny, pokud jedna nebo druhá strana se toho výslovně nezřekla. Že hospodářské postavení dělníka nutí, aby se zřekl i posledního stínu svého rovného práva, po tom zákonu zase nic není.

Pokud se týče manželství, jest i nejpokročilejší zákon naprosto uspokojen, jakmile súčasně prohlásili formálně do protokolu, že dobrovolně svolují. Co se děje za právníckými kulisami, kde se odehrává skutečný život, jak tato dobrovolnost vypadá ve skutečnosti, o to se zákon a právník nemohou starat. A přece nejjednodušší právní srovnání mě o tu vlastně právníkovi ukázat, jak se to s tou dobrovolností vlastně má. V zemích, kde jest dětem zákonně zaručen povinný díl na oteckém jmění — v Německu, v zemích francouzského práva a jinde — jsou děti při uzavírání sňatku vázány na svolení rodičů. V zemích anglického práva, kde souhlas rodičů není zákonnou náležitostí uzavření manželství, mají rodiče úplnou volnost rozhodovat o svém jmění posledním pořízením, mohou své děti dle libosti vydědit. Že přes to a právě proto v Anglii a Americe mezi třídami, kde jest co dědit, volnost při uzavírání není ve skutečnosti ani o vlas větší než ve Francii a Německu, jest přece jasno.

Ne lépe tomu jest s právní rovnoprávností muže a ženy v manželství. Právní nerovnost obou z dřívějších společenských poměrů na naši dobu přešla není příčinou, nýbrž následkem hospodářského potlačení ženy. Ve staré, komunistické domácnosti, obsahovavší mnoho manželských párů a jejich dětí, bylo vedení domácnosti, ženám svěřené, zrovna tak veřejným, společensky nutným průmyslem jako cpatřování potravy, o něž se starali muži. Se vznikem patriarchální rodiny a ještě více monogamické jednorodiny nastala změna. Vedení domácnosti pozbylo své veřejné povahy. Veřejnosti do něho nic nebylo. Stalo se s o u k r o m o u s l u ž b o u ; žena stala se první služkou, z účasti na veřejné produkci byla zatlačena. Teprve velký průmysl naší doby jí — a to jenom proletářce — znovu zase cestu k veřejné výrobě otevřel. Ale tak, že když plní své povinnosti v soukromé službě rodiny, nemůže se účastnit na veřejné výrobě a nemůže vydělávat, a účastní-li se na veřejné výrobě a chce samostatně vydělávat, není s to vykonávat své rodinné povinnosti. A jako v továrně, tak se děje se ženou ve všech odvětvích zaměstnání, až po medicínu a advokacii. Moderní rodina jest založena na veřejném anebo zakrývaném domácím otroctví ženy a moderní společnost jest massa, která se skládá ze samých jednorodin, svých to molekul. Muž, aspoň z majetných tříd, musí dnes v největší části případů na rodinu vydělávat, ji živit, a to zaručuje mu vládní postavení, které nepotřebuje být chráněno žádnými zvláštními výsadami. On jest v rodině buržoou, žena představuje proletariát. Zvláštní povaha hospodářského potlačování proletariátu vystupuje v průmyslovém světě ve své plné ostrosti teprve tehdy, když jsou odstraněny všechny zvláštní zákonné výsady třídy kapitalistické a kdy jest zavedena úplná právní rovnost obou tříd; v demokratické republice třídní protivy nemizí, nýbrž naopak, tam

teprve jest půda, na níž mohou býti vybojovány. A zrovna tak zvláštní povaha nadvlády muže nad ženou v moderní rodině a nutnost uskutečnění opravdové společenské rovnoprávnosti obou, jakož i způsob, jak se to může státi, vyniknou plně v jasném světle denním teprve tehdy, až obě pohlaví právně jsou si postavena úplně na roveň. Pak se ukáže, že přední podmínkou osvobození ženy jest, aby celý ženský rod byl znovu uveden do veřejné výroby a že toto opětně ku svému uskutečnění žádá, aby byla odstraněna jednorodina jakožto hospodářská jednotka společnosti.

Máme tedy podle toho tři hlavní formy manželství, jež celkem odpovídají třem hlavním stadiím lidského rozvoje. Pro divoštství skupinové manželství, pro barbarství párové manželství, pro civilisaci monogamii doplněnou cizoložstvím a prostitucí. Mezi párové manželství a monogamii jest na vrchním stupni barbarství vsunuto panství mužů nad otrokyněmi a mnohoženství.

Jak z našeho celého líčení vysvítá, jest pokrok, projevující se tímto pořadím, provázen tou zvláštností, že ženy jsou zbavovány více a více pohlavní svobody, již měly ve skupinovém manželství, avšak muži nikoliv. A skutečně, pro muže trvá de facto skupinové manželství až do dneška dále. Co je u ženy zločinem a stíháno těžkými zákonnými a společenskými následky, to se u muže považuje za počestné anebo v nejhorším případě jen za lehkou mravní poskvrnu, kterou lze s radostí nechat na sobě lpět. Čím více však v naší době následkem kapitalistické výroby zboží starý heterismus doznává změny a se přizpůsobuje, čím více přeměňuje se v nepokrytou prostituci, tím více znemravňujícími jsou jeho účinky. A sice on demoralisuje muže ještě více než ženy. Mezi ženami degraduje prostituce jen nešťa-

stné, které jí propadnou, a i tyto daleko ne v té míře, jak se obvykle myslí. Naproti tomu snižuje charakter celého mužského světa. Tak zejména dlouhá doba, po kterou jest muž ženichem, je v devíti případech z desíti pravou školou manželské nevěry.

Nyní jdeme vstříc společenskému převratu, při kterém dosavadní hospodářské základy monogamie zmizí zrovna tak jistě jako její doplněk, prostituce. Monogamie vznikla ze soustředění větších bohatství v jedné ruce — a sice v ruce muže — a z potřeby, aby tato bohatství dědily děti tohoto muže a ne jiného. K tomu bylo potřebí monogamie ženy, nikoliv muže, tak že tato monogamie ženy nebyla nijak překážkou veřejné nebo zatajované polygamie mužovy. Před námi se nacházející společenský převrat promění však aspoň daleko největší část trvalých bohatství, která mohou býti děděna — výrobní prostředky — ve vlastnictví společnosti a tím bude starost o dědění zredukována na nejmenší míru. Poněvadž monogamie vznikla z hospodářských příčin, vymizí, když vymizí tyto příčiny.

Mohlo by se plným právem na tuto otázku také odpovédít: Nejen že nevymizí, naopak, teprve potom bude plně uvedena ve skutek. Neboť převedením výrobních prostředků do společenského vlastnictví zmizí též námezdní práce, proletariát, nebude na dále jistý počet žen — jež lze statisticky vypočítati — nucen poddávat se za peníze. Vymizí prostituce, monogamie, místo aby zanikla, stane se teprve skutečností — také pro muže.

Postavení muže na každý způsob dozná velké změny. Ale změněno bude také postavení žen, v š e c h žen. Převedením výrobních prostředků do společenského vlastnictví přestane jednorodina býti hospodářskou jednotkou společnosti. Soukromé hospodaření promění se ve veřejný průmysl. Ošetřování a výchova dětí budou veřejnou záležitostí; společnost stará se rovnoměrně o všechny

děti, ať jsou manželské anebo nemanželské. Tím odpadne starost před následky, která jest dnes nejpodstatnějším společenským — mravním i hospodářským — činitelem, jenž brání, aby dívka beze všech ohledů neodadala se muži, jejž miluje. Nebude to dostatečnou příčinou, aby ponenáhlu nevyvíjel se méně ostýchavý pohlavní styk a aby nevytvořilo se laxnější veřejné mínění o panenské cti a ženské hanbě? A konečně, což pak jsme neviděli, že v moderním světě monogamie a prostituce jsou sice protivami, ale protivami, které od sebe nelze odloučiti, které jsou póly jednoho a téhož společenského stavu? Může prostituce zmizet, aniž by také monogamii strhla s sebou do propasti?

Zde vystupuje do popředí nový činitel, činitel, který v době, kdy monogamie se vytvářela, existoval nanevýš v zárodku: individuální pohlavní láska.

Před středověkem nemůže o individuální pohlavní lásce býti řeči. Rozumí se samo sebou, že osobní krása, důvěrný styk, stejné náklonnosti a pod. probouzely u lidí různého pohlaví touhu po pohlavním styku, že mužům stejně jako ženám nebylo naprosto lhostejno, s kým měli nejdůvěrnější poměr. Ale odtud až k naší pohlavní lásce jest ještě nekonečně daleko. V celém starověku uzavírali sňatky na místě účastněných jejich rodiče a oni se s tím klidně spokojili. Ta trocha manželské lásky, již starověk zná, není snad subjektivní náklonností, nýbrž objektivní povinností, ne příčinou, nýbrž důsledkem uzavření manželství. S milostnými poměry v moderním slova smyslu setkáváme se ve starověku jen mimo kruhy oficiální společnosti. Pastýři, jejichž lásky slasti a strasti opěvují Theokrit a Moschus, Longovi Dafnis a Chloe jsou vesměs otroci, nemající prážádné účasti na státní správě, která byla životním ovzduším svobodného občana. Kromě otroků pak vidíme milostné pletky jen v době úpadku starého světa jakožto produkty jeho rozkladu

a to se ženami, které rovněž stojí mimo řád oficiální společnosti, s heterami, tedy s cizinkami nebo propuštěnými otrokyněmi: v Athenách v předvečer jejich úpadku, v Římě v době císařství. Došlo-li skutečně k milostným poměrům mezi svobodnými občany a občankami, tedy to bylo jen za účelem cizoložství. A klassickému básníku starověké lásky, starému Anakreontovi, byla pohlavní láska v našem smyslu tak velice lhostejnou, že mu ani na tom nezáleželo, jakého pohlaví byla milovaná bytost.

Naše pohlavní láska se podstatně liší od jednoduché pohlavní žádostivosti, eros, starých. Za prvé předpokládá u milované bytosti protilásku; žena jest v tomto ohledu muži rovna, kdežto při antickém eros nebyla vždycky tážána. Za druhé pohlavní láska jest určitého stupně intensity a trvání, takže oběma stranám se zdá, že by byly stíženy vysokým, ne-li nejvyšším neštěstím, kdyby se neměly a musely se rozloučiti; aby se navzájem mohli mít, odvažují se velkých věcí, až i život dávají do sázky, což ve starověku se přihodilo nanejvýš při cizoložství. A konečně vzniká nové mravní měřítko pro posuzování pohlavního styku; neptáme se více jenom: byl manželským nebo nemanželským, nýbrž také: vznikl z lásky a protilásky nebo ne? Rozumí se samo sebou, že v měšťácké nebo feudální praxi nedaří se tomuto novému měřítku jinak než všem ostatním pravidlům mravnosti — přechází se přes něj k dennímu pořádku. Ale nedaří se mu také hůře. Je rovněž tak uznáváno jako ostatní mravní pravidla — v theorii, na papíře. A více prozatím nemůže žádat.

Kde starověk se svými zárodky pohlavní lásky přestál, tam středověk zase počíná: u cizoložství. Líčili jsme už rytířskou lásku, jež vymyslíla jitřní písně. Od této lásky, která chce manželství rozrušit, až k lásce, která ho má založit, je ještě daleká cesta, na jejíž konec ry-

tříství nikdy nedojde. Dokonce i když obrátíme se oú frivolních Románů k ctnostným Němcům, vidíme v písni o Nibelungách, že Krimhilda sice potajmu je zamilována do Siegfrieda neméně než on do ní. Avšak, když jí Gunther řekne, že přísahal jí dát jinému rytíři, její nejmenuje, tedy jednoduše odpoví: »Nepotřebujete mne prosit; jak poručíte, tak učiním, a koho, pane, určíte mi za muže, s tím chci se ráda zasnoubit.« Ani jí nepřipadne na mysl, že by zde vůbec mohl být brán zřetel na její lásku. Gunther uchází se o Brünhildu, Etzel o Kriemhildu, aniž by je kdy viděli; rovněž tak v Gutruně Siegebant Irský o porskou Utu, Hetel z Hegelingen o Hildu Irskou, konečně Siegfried z Morlandu, Hartmut z Ormanie a Herwig ze Seelandu o Gutrunu; v tomto případě vidíme poprvé, že Gutrun se dobrovolně rozhodne pro druhého ze svých nápadníků. Pravidelně vybírají manželku mladému knížeti jeho rodiče, jsou-li ještě na živu, jinak činí to on sám, ale podle rady svých velkých vasalů, jejichž slovo jest v takovém případě vždy velmi důležité. Nemůže také být jinak. Zasnoubení u rytíře nebo barona jakož i u zeměpána samého jest politickým aktem, příležitostí k rozšíření moci novým spojenectvím; zájem d o m u má při něm rozhodovat, ne záliba jednotlivce. Jak pak je tu potom možno, aby láska měla poslední slovo o uzavření manželství?

Nejiné jsou poměry cechovního měšťana středověkých měst. Právě výsady na jeho ochranu vydané, klauzulemi vyhrazené cechovní řády, umělé meze, které po zákonu oddělují ho jednak od jiných cechů, jednak od příslušníků vlastního cechu, jednak od jeho tovaryšů a učňů, zúžují už velice kruh osob, mezi nimiž by si mohl vyhledati vhodnou manželku. A i o tom, která žena uvnitř tohoto kruhu by se pro něj nejlépe hodila, nerozhoduje bezpodmínečně za této spletité soustavy jeho individuální záliba, nýbrž rodinné zájmy.

Tal. tedy ve většině případů zůstalo uzavírání manželství až ku konci středověku tak, jako bylo od počátku, věci, o niž neřozhodovaly osoby při ní účastněné. Původně přicházeli lidé na svět už ženatí — ženatí s celou skupinou osob druhého pohlaví. Za pozdějších forem skupinového manželství byl pravděpodobně podobný poměr, jen že skupina se stále více zužovala. Za párového manželství jest pravidlem, že matky umlouvají manželství svých dětí; také zde rozhodují ohledy na nové příbuzenské svazky, jimiž má být mladému páru zjednáno pevnější postavení v gentě a kmenu. A když s převahou soukromého vlastnictví nad obecným a se zájmem o dědictví dostaly se k vládě otecké právo a monogamie, tu stalo se uzavření manželství teprve zcela odvislým od hospodářských ohledů. F o r m a manželství koupí uzavíraného mizí, ale věc sama jest prováděna v míře stále větší, tak že nejen žena, nýbrž i muž dostane svou cenu — a to ne podle svých osobních vlastností, nýbrž podle svého majetku. Že by vzájemná náklonnost účastněných měla býti jediným, všechny ostatní ohledy převažujícím důvodem k uzavření manželství, to bylo od počátku a zůstalo v praxi vládnoucích tříd něčím neslýchaným; něco podobného může být nanejvýš v romantice anebo — u potlačených tříd, s kterými se nepočítá.

S takovým stavem shledala se kapitalistická výroba, když od doby geografických objevů světovým obchodem a manufakturou připravovala se k světovládě. Zdálo by se, že tento způsob uzavírání manželství se pro ni velmi dobře hodil, a tak tomu také bylo. A přece — bezmezná jest ironie dějin — musela v něm kapitalistická výroba způsobit rozhodující trhlinu. Tím, že všechny věci proměnila ve zboží, zrušila všechny přejaté, starobylé poměry a na místo zděděných mravů, historického práva, postavila koupí a prodej, »svobodnou« smlouvu; jest

známo, jak anglický právník H. S. Maine o sobě myslel, že učinil neslýchaný objev, když řekl, že podstata celého našeho pokroku oproti dřívějším epochám spočívá v tom, že jsme přešli from status to contract, od poměrů přejatých dědictvím k poměrům zakládaným, dobrovolnou úmluvou, což ovšem, pokud jest to správné, stálo už v komunistickém manifestě.

K uzavírání smluv však jest zapotřebí lidí, kteří mohou rozhodovat volně o své osobě, o svém jednání a majetku a kteří ve vzájemném poměru k sobě jsou si rovnoprávní. Opatřit tyto »svobodné« a »rovné« lidi bylo právě jednou z hlavních úloh kapitalistické výroby. Třeba že z počátku ještě dělo se to jen polovědomě, pod náboženskou rouškou, přece byla od dob lutherské a kalvínské reformace zjednána pevná platnost zásadě, že člověk jest za své jednání plně zodpověden jen tehdy, když je vykonal za úplné svobody vůle a že jest mravní povinností stavět se na odpor proti každému domucování k nemravnému činu. Jak se to shodovalo s dosavadní praxí uzavírání manželství? Podle měšťáckého názoru bylo manželství smlouvou, právním jednáním, a sice nejdůležitějším ze všech, poněvadž při něm se rozhodovalo o těle a duchu dvou lidí na dobu celého jejich života. Formálně bylo sice tehdy manželství uzavíráno dobrovolně; neřekli-li oba účastníci »ano«, nebylo možným. Ale každý věděl příliš dobře, jak bylo této kladné odpovědi docíleno a kdo vlastně ve skutečnosti manželství uzavíral. Když ale pro všechny ostatní smlouvy se žádá skutečná svoboda vůle, proč ne pro tuto? Což dva mladí lidé, již mají být kuplířsky prodáni, nemají právo svobodně rozhodovat o sobě samu, o svém těle a jeho orgánech? Což se pohlavní láska nedostala rytířstvím do módy a což naproti cizoložné lásce rytířů nebyla manželská láska její řádnou měšťáckou formou? Je-li ale povinností manželů, aby se milo-

vali, nebylo zrovna tak povinností milujících se, aby spolu vstoupili v manželství a s nikým jiným? Nebylo toto právo milenců vyšším než právo rodičů, příbuzných a jiných uznávaných manželských dohazovačů a kupců? Jestli právo na osobní zkoumání bez ostychu vniklo do církve a náboženství, proč by se mělo zastavit před starší generací, osobující si nesnesitelný nárok rozhodovati o životě, duši, majetku, štěstí a neštěstí generace mladší?

Tyto otázky musely vzniknout v době, která uvolňovala všechny staré svazky společnosti a podhrabala základy všech zděděných představ. Svět téměř jednou ranou stal se skoro desetkrát větším. Místo jednoho quadrantu jedné polokoule ležela nyní celá koule zemská před zraky Západoevropanů, kteří chvatně pracovali, aby zmocnili se držení ostatních sedmi quadrantů. A jako mizely staré, úzké hranice rodné země, tak také mizely tisícileté hranice ve středověku předepsaného způsobu myšlení. Zevnímu i vnitřnímu zraku člověka otevřel se nekonečně široký obzor. Co záleželo mladému muži na tom, jak se soudí o jeho počestnosti, co záleželo mu na ctihodných cechovních výsadách, od pokolení zděděných, když jej lákalo bohatství Indie, zlaté a stříbrné doly Mexika a Potosí? Byla to přechodná doba měšťáckého rytířstva; také ona měla svou romantiku a své milostné horování, ale na měšťáckém podkladě a v poslední instanci s měšťáckými cíly.

Tím se stalo, že jmenovitě v zemích protestantských, kde nejvíce bylo vrtáno na stávajících řádech, vyvíjel se měšťáctvo více a více uznávalo svobodu uzavírání smlouvy i pro manželství a provedlo ji způsobem svrchu vylíčeným. Manželství zůstalo třídním manželstvím, ale uvnitř třídy byl účastněným přiznán jistý stupeň svobody volby. A na papíře v mravní theorii i básnických líčeních nebylo nic jistějšího, než že nemravným jest

každé manželství, jehož základem není vzájemná pohlavní láska a skutečně svobodný souhlas manželů. Zkrátka manželství z lásky bylo prohlášeno za lidské právo a sice nejen za droit de l'homme, nýbrž výjimečně též za droit de la femme.

V jednom chledu se však toto lidské právo lišilo ode všech ostatních t. zv. lidských práv. Kdežto tato v praxi zůstávala omezena na třídu vládnoucí, buržoasii, a potlačené třídy proletariátu byla přímo nebo nepřímo ztrpčována, projevuje se zde zase opětně ironie dějin. Panující třída zůstává pod vládou známých hospodářských zákonů a proto manželství svobodně uzavřená jsou v ní jen výjimkou, kdežto u vládnoucí třídy, jak jsme viděli, jsou pravidlem.

Úplná volnost uzavírání manželství může býti tedy provedena jenom tehdy, když odstraněna bude kapitalistická výroba a na ní spočívající řády vlastnické a když tím odstraněny budou všechny vedlejší, hospodářské ohledy, které dnes vykonávají ještě tak mocný vliv na manželskou volbu. Pak prostě nezbude žádný jiný motiv, než vzájemná náklonnost.

Poněvadž pak pohlavní láska podle své povahy jest výlučnou — ačkoliv tato výlučnost dnes uskutečňuje se toliko u ženy — tedy také manželství na pohlavní lásce založené jest podle své povahy jednomanželským. Viděli jsme, jak dříve měl Bachofen, když považoval pokrok ze skupinového manželství k jednomanželskému převážně za dílo žen; jen další postup z párového manželství k monogamii připadá na účet mužů a tento ve své podstatě historicky znamenal zhoršení postavení žen a ulehčení mužské nevěry. Odpadnou-li ještě hospodářské ohledy, k vůli nimž si ženy tuto obvyklou nevěru dávají líbit — starost o jejich vlastní existenci a ještě více o budoucnost dětí, — tedy rovné postavení, jehož tím žena dosáhne, bude podle vši dosavadní zkušenosti nekonečně

více působiti k tomu, aby mužové stali se skutečně monogamními, než aby ženy oddaly se polygamií.

Zcela určitě pobude však monogamie těch rysů své povahy, které jsou jí dnes vtisknuty tím, že vzniká z majetkových poměrů. Jsou to: v první řadě nadvláda mužova a za druhé nerozlučitelnost. Nadvláda mužova v manželství jest jednoduše následkem jeho hospodářské nadvlády a odpadne s touto sama sebou. Nerozlučitelnost manželství jest jednak následkem poměrů, za kterých monogamie vznikla, jednak následkem tradice z doby, kdy nebylo ještě dosti rozuměno souvislosti těchto hospodářských poměrů s monogamií a kdy proto bylo porozumění nahražováno náboženským výkladem. Toto stanovisko dnes jest již tisíckrát překonáno. Je-li mravným jen manželství založené na lásce, tedy jest mravným také jen to, ve kterém láska nadále trvá. Doba trvání individuální pohlavní lásky jest ale u jednotlivců velice rozdílna, jmenovitě u mužů, a je-li jisto, že náklonnost pozitivně přestala anebo že byla zatlačena novou vášnivou láskou, pak jest rozvod dobrodiním jak pro obě strany, tak pro společnost. Ušetří se těm lidem jenom, že se nemusí brodit neúčinnou špinou procesu a rozvod.

Co tedy můžeme dnes předpokládat o úpravě pohlavních poměrů po blížícím se odstranění kapitalistické výroby, to jest většinou negativní povahy, omezuje se nejvíce na to, co odpadne. Co ale přijde? To se rozhodne teprve tehdy, až vyroste nové pokolení: pokolení mužů, kteří ve svém životě nikdy nedostali se k tomu, aby za peníze nebo jiné sociální prostředky moci koupili si povolnost ženy, a žen, které nikdy nedostaly se k tomu, aby se poddaly muži z jiných příčin, než ze skutečné lásky anebo aby odepřely milenci povolnost ze strachu před hospodářskými následky. Až tu budou tito lidé, pak se budou čerta starat o to, co by měli podle dnešních názorů činit; vytvoří si sami svou vlastní praxi a této od-

povídající veřejné mínění o praxi každého jednotlivce — a dost.

Než vraťme se zpět k Morganovi, od něhož jsme se značně oddálili. Dějinné porovnání společenských řádů vyvíjejících se za období civilisace vybočuje z rámce jeho knihy. Proto o osudech monogamie v této době pojednává jen velmi krátce. Také on vidí v dalším vytvoření monogamie pokrok, přiblížení se k plné rovnoprávnosti obou pohlaví, aniž by byl toho názoru, že tohoto cíle jest už dosaženo. Ale praví: »Uznáme-li fakt, že rodina prodělala po sobě čtyry formy a že prodělává nyní pátou, tedy jest otázka, zda tato forma může býti trvalou pro celou budoucnost. Jedině možnou odpovědí jest, že tato forma rodiny musí pokračovat jako pokračuje společnost, musí se měnit, jako společnost se mění, zcela tak, jako se dalo dosud. Ona jest výtvorem společenské soustavy a bude odrážet stupeň jejího vzdělání. Vzhledem k tomu, jak se zlepšila monogamní rodina od počátku civilisace a velmi znatelně v moderní době, můžeme při nejmenším předpokládat, že je schopna dalšího zdokonalování až bude dosaženo rovnosti obou pohlaví. Kdyby ve vzdálené budoucnosti neměla býti způsobila splnit nároky společnosti, tedy není možno prorokovat, jaké povahy bude její nástupkyně«

III. Gens Irokessů.

Přicházíme nyní k jinému Morganově objevu, jenž jest při nejmenším zrovna tak důležitým, jako rekonstrukce původní formy rodiny z příbuzenských soustav. Důkaz, že Thiermanem označené svazky rodové uvnitř jednoho kmene amerických Indiánů jsou v podstatě totéž, co byla genea u Řeků, gentes u Římanů; že americká forma je původní, řecko-římská pozdější, odvozenou; že poměry věrně obdobné celé společenské organizaci Řeků a Římanů v pravěku, již tvořily gens, fratricie a kmen, nachází se u amerických Indiánů, že gens jest útvarem společným všem barbarům až do jejich vstupu do civilisace a často ještě i potom (pokud sáhalí až doposud naše prameny) — tento důkaz jedním rázem objasnil nejobtížnější partie nejstarších řeckých a římských dějin a způsobem netušeným objasnil nám zároveň základní rysy společenské organizace v pravěku — před zřízením státu. Jakkoli věc, jakmile ji jedncu známe, zdá se býti velmi jednoduchou, objevil ji přece Morgan teprve v poslední době; ve svém dřívějším spise, vydaném roku 1871, nevypátral ještě toto tajemství, jehož objevení od té doby angličtí prahistorikové, jinak tak spolehliví, na jistý čas úplně umlčeli.

Latinské slovo gens, jehož Morgan všeobecně používá pro tento pohlavní svaz, podobně jako řecké slovo stejného významu genos, pochází od všeobecně arijského

kořene gan (v němčině, která pravidelně místo arijského g klade k, kan), jež znamená ploditi. Gens, genos, v sanskritu dschanas, gothsky (dle hořeného pravidla) kuni, staronorsky a anglosasky kyn, anglicky kin, středohornoněmecky künne, znamenají vesměs rod, původ. Latinského slova gan nebo řeckého genos, užívá se však speciálně pro označení takového pohlavního svazu, jenž honosí se společným původem (zde od společného kmenového otce) a jenž zvláštními společenskými a náboženskými zařízeními jest spojen ve zvláštní společenství, jehož vznik a povaha přes všechny naše dějepisce až dosud nebyly vyjasněny.

Již svrchu u punaluanské rodiny jsme viděli, jaké bylo složení gentis v její původní formě. Příslušníky jejími byly všechny osoby, které na základě punaluanského manželství a podle názorů v tomto nutně vládnoucích tvořily uznané potomstvo jediné, uznané matky kmene, zakladatelky genty. Poněvadž u této rodinné formy jest otcetví nejisto, platí jen ženská linie. Poněvadž bratři nasmějí se ženiti se svými sestrami, nýbrž jen se ženami jiného kmene, vystupují podle mateřského práva z kmene a rovněž tak jejich děti, s cizími ženami zplozené. Zbývají tedy potomci dcer každé generace uvnitř rodového svazu; potomci synů přecházejí do genty svých matek. Co se stane z této skupiny pokrevního příbuzenství, jakmile se ustavila jakožto zvláštní skupina, oddělená od podobných skupin uvnitř téhož kmene?

Za klassickou formu této původní genty prohlašuje Morgan gens Irokesů, speciálně kmene Seneků. U tohoto kmene jest osm gentes, nazvaných podle zvířat. 1. vlk, 2. medvěd, 3. želva, 4. bobr, 5. jelen, 6. sluka, 7. volavka, 8. sokol. V každé gentě vládne následující obyčej:

1. Volí svého sachema (náčelníka v míru) a vůdce (válečného velitele). Sachem musí býti volen z příslušníků genty a jeho úřad, pokud musil býti při uprázdňení ihned

obsazen znovu, byl v gentě dědičný; za válečného velitele mohla býti vclena i osoba, nejsoucí členem genty a nebylo-li potřeba, nemusil býti tento úřad vůbec obsazen. Za sachema nesměl být zvolen nikdy syn předěšlého, poněvadž u Irokesů vládlo mateřské právo a syn následkem toho náležel k jiné gentě; mohl však za něj býti zvolen, a to se stávalo také často, bratr aneb syn sestřin. Při volbě všichni hlasovali, muži i ženy. Vclbu musilo však napřed potvrdit ostatních sedm gentes a teprve potom byl zvolený slavnostně uveden ve svůj úřad, a sice společnou radou celého svazu Irokesů. O významu tohoto bude řeč později. Uvnitř genty byla moc sachema oteckou, povahy čistě morální; donucovacích prostředků neměl. Při tom byl ze své úřední moci členem kmenové rady Seneků a spolkové rady celého národa Irokesů. Válečnému veliteli příslušelo velení jen na válečných výpravách.

2. Každá gens může sachema a válečného velitele podle své vůle sesaditi. O tom opět rozhodují společně mužové i ženy. Sesazení jsou potom obyčejnými válečníky jako ostatní, soukromými osobami. Také kmenová rada může ostatně sachema sesadit, dokonce i proti vůli genty.

3. Žádný člen nesmí vstoupit v manželství uvnitř genty. To jest základní pravidlo gent, páskou, která je drží pohromadě. Jest to negativní výraz velmi pozitivního příbuzenství, které právě z individuí k němu náležejících tvoří gens. Objeviv tuto jednoduchou skutečnost, Morgan po prvé osvětlil povahu genty. Jak málo bylo až dosud gentě rozuměno, to dokazují dřívější zprávy o divoších a barbarech, v nichž házeny byly do jednoho pytle nejrozumnější korporace, z nichž gentilní řád jest složen; tyto, aniž by jim bylo rozuměno a aniž by bylo činěno mezi nimi rozdílu, byly označovány jakožto kmen, klan, thum atd. a jenom to bylo o nich někdy řečeno, že manželství uvnitř takové korporace je zakázáno. To mělo za následek, že

panoval stav naprosté zmatenosti, ve kterém mohl pan Mac Lennan jako Napoleon vystoupit a zjednat pořádek mocným výrokem: »Všechny kmeny dělí se v takové, uvnitř kterých jest manželství zakázáno (exogamní) a takové, v nichž je dovoleno (endogamní). A když takto věc teprvé pořádně spletl, mohl se pustit do hlubokého bá-dání, která z obou nechutných tříd jest starší: exogamie nebo endogamie. S objevením genty, založené na pokrev-ním příbuzenství, které mělo za následek nemožnost man-želství mezi členy téže genty, padl tento nesmysl sám sebou. — Rozumí se samo sebou, že na stupni, na němž nacházíme Irokesy, jest tento zákaz manželství uvnitř genty přísně zachováván.

4. Jmění zesnulého připadlo ostatním členům genty, mu-silo zůstat v gentě. Při nepatrnosti předmětů, které mohl Irokes po sobě zanechat, dělili se o dědictví nejbližší gen-tilní příbuzní; zemřel-li muž, jeho vlastní bratři a sestry a bratři jeho matky; zemřela-li žena, tedy její děti a vlast-ní sestry, nikolik však její bratři. Ze stejného důvodu ne-mohli po sobě dědit muž a žena, nebo děti po otci.

5. Členové genty byli povinni poskytovat si mezi sebou pomoc, ochranu a zejména pomáhat při vykonávání po-msty proti cizinci porušivšímu právo. Jednotlivec, pokud se týkalo jeho bezpečnosti, spoléhal se na ochranu gentis a také mohl tak učinit; kdo urazil jeho, urazil celou gens. Z pokrevních svazků genty vznikla povinnost ku krevní mstě, kterou Irokesové bezpodmínečně uznávali. Zabil-li cizinec člena genty, byla celá gens povinna za zabitého vykonat krevní pomstu. Nejprve byl činěn pokus o spro-šředkování. Gens pachatele konala radu a nabídla radě genty zabitého smírné návrhy, ponejvíce projev polito-vání a značné dary. Byly-li tyto přijaty, byla věc vyří-zena. Nestalo-li se tak, jmenovala gens ve svém právu poškozená jednoho nebo několik mstitelů, a ti byli povinni

pachatele stíhat a zabit. Byl-li proveden tento úkol, neměla gens zabitého právo k stížnosti; případ byl vyrovnán.

6. Gens má určité jméno nebo řadu jmen, jichž v celém kmene smí jen ona užívat, takže jméno každého jednotlivce hned zároveň praví, ku které gentě patří. S gentilním jménem už od počátku jsou spojena gentilní práva.

7. Gens může adoptovat cizince a tím přijímat je za členy celého kmene. Váleční zajatci, kteří nebyli zabiti, stali se tak adoptí v některé gentě členy kmene Seneků a nabývali plných gentilních a kmenových práv. Adoptce se stala na návrh jednotlivých členů genty, kteří cizince přijímali za svého bratra, případně sestru, žen, které ho přijímaly za své dítě, slavnostního přijetí v gens bylo potřeba jen jakožto potvrzení. Často byly tak jednotlivé gentes, u nichž počet členů mimořádným způsobem náhle klesl, znovu sesilovány hromadnou adoptí příslušníků jiné genty, ovšem když tato dala k tomu svolení. Slavnostní přijetí v gens konalo se u Irokesů ve veřejném sezení kmenové rady, což bylo vlastně náboženským obřadem.

8. Těžce se dá dokázat, že by u indiánských gentes existovaly zvláštní náboženské slavnosti, ale náboženské obřady Indiánů s gentes více nebo méně souvisí. Při šesti výročních náboženských svátcích u Irokesů byli sachemové a váleční velitelé jednotlivých gentes na základě úřední své moci připočítávání k »ochrancům víry« a měli kněžské funkce.

9. Gens má společné pohřebiště. U Irokesů bydlících mezi bělochy ve státě new-yorském toto nyní zmizelo, ale dříve existovalo. U jiných Indiánů existuje ještě nyní; tak Tuskaroroyé, příbuzní Irokesů, ačkoliv jsou křesťany, mají na hřbitově pro každou gens určitou řadu, tak že matka jest vždy pochována v téže řadě jako děti, nikoliv však otec. A také u Irokesů jde celá gens zemřelému svému členu na pohřeb, obstará mu hrob, pohřební řeči atd.

10. Gens má radu, demokratické shromáždění všech

mužských a ženských příslušníků, všech se stejným právem hlasovacím. Tato rada volila sachemy a válečné náčelníky a sesazovala je; podobně též ostatní »ochránce víry«; činil usnesení o pokutách (Wergeld) nebo krevní mstě za zavražděné členy genty; adoptovala cizince do gentilního svazku. Zkrátka, ona byla v gentě svrchovanou mocí.

To jest pravomoc typické indiánské genty. »Všichni její členové jsou svobodnými lidmi, zavázanými jeden chránit svobodu druhého; rovni mezi sebou co do osobních práv — ani sachemové ani váleční velitelé nečinili nárok na nějaké přední postavení. Tvoří bratrství spojené pokrevním svazkem. Svoboda, rovnost, bratrství, ač nikdy nebyly formulovány, byly základními zásadami genty a tato zase byla jednotkou celé společenské soustavy, základem organisované indiánské společnosti. Tím se vysvětluje nesklonný smysl pro neodvislost a osobní důstojnost ve vystupování, jež každý u Indiánů uznává.

V době objevení byli Indiáni celé Severní Ameriky organisováni v gentes podle mateřského práva. Jen u některých kmenů, jako u Dakotů, byly gentes v úpadku a u jiných, Ojibvů, Omalů byly organisovány na základě oteckého práva.

U velmi mnohých indiánských kmenů, které mají více než pět nebo šest gentes, vidíme, že tři, čtyři anebo více gentes jsou spojeny ve zvláštní skupinu, již Morgan věrným překladem indiánského pojmenování do řečtiny označil jménem fratrie (bratrstva). Tak Senekové mají bratrstva dvě; první tvoří 1.—4., druhé 5.—8. gens. Bližší šetření dokazuje, že tyto fratrie představují ponejvíce původní gentes, ve které se kmen na počátku dělil; neboť při zákazu manželství uvnitř genty musil každý kmen, aby mohl samostatně existovat, nezbytně mít aspoň dvě gentes. Se vzrůstem kmene rozdělila se každá gens ve dvě anebo více, a tyto části jsou nyní samostatnými gen-

těs, kdežto původní gentes žije dále jako fratrie. U seneků a většiny cstatních Indiánů jsou gentes náležející téže fratrii bratrskými, kde to původní v poměru k nim jsou bratraneckými — označení to, která, jak jsme viděli, mají vzhledem k americké příbuzenské soustavě velmi reelní a výrazný smysl. Dříve nesměl žádný Seneka uzavřít manželství ani uvnitř své fratrie, to pravidlo ale vyšlo dávno z obyčeje a zůstalo omezeno na gens. Podle tradice Seneků byly původními gentes medvěd a jelen, z nichž se vyvinuly ostatní. Když nové řády zapustily jednou kořeny, byly podle potřeby upravovány, vyměly-li gentes některé fratrie, byly začasť k vůli vyrovnání přesazovány do ní celé gentes z jiných fratrií. Proto shledáváme, že u různých kmenů jsou gentes stejného jména různě seskupené ve fratrie.

Funkce fratrie u Irokesů jsou z části společenské, z části náboženské. 1. Fratrie hrají proti sobě hru míčem; každá vysílá své nejlepší hráče, ostatní se dívají — každá fratrie jest ustavena zvlášť — a činí navzájem sázky, že jejich členové vyhrají. — 2. V kmenové radě zasedají pohromadě sachemové a váleční vůdcové všech fratrií, každá skupina odděleně, každý řečník mluví k zástupcům každé fratrie jakožto k zvláštní korporaci. — 3. Stala-li se v kmeni vražda, při které vrah a zabitý nejsou členy téže fratrie, apelovala často gens postižená na své bratrské gentes; tyto konaly radu fratrie a obrátily se na ostatní fratrie jakožto celek, aby k urovnání záležitosti byla svolána společná rada. Zde vystupuje tedy zase fratrie jakožto původní gens a s větší nadějí na výsledek než slabší jednotlivé gentes, její dcery. — 4. Při smrti vynikajících lidí převzala na sebe povinnost vypravit pohřeb a uspořádat pohřební slavnosti druhá fratrie, kdežto fratrie, k níž zemřelý náležel, účastnila se jenom jeho pohřbu jakožto truchlící pozůstalý. Zemřeli sachem, hlásila druhá fratrie spolkové radě Irokesů, že úřad jest uprázdněn. — 5. Také

při volbě sachema padla rada fratrie na váhu. Že bratrské gentes zvoleného potvrdí, to bylo považováno skoro za samozřejmé, ale gentes jiné fratrie mohly oponovat. V takovém případě sestoupila se rada této fratrie a když ta opoziční stanovisko schválila, byla volba bezúčinnou. — 6. Dříve měli Irokešové zvláštní náboženské mystérie, od bělochů »medicine lodges« zvané. Prováděním těchto mystérií byla u Seneků pověřena dvě náboženská společenstva, jejíž noví členové musili být řádně zasvěceni; na každou fratrii připadlo jedno z těchto společenstev. — 7. Byly-li, jak jest skoro jisto, čtyřmi fratriemi čtyři linages (rody), kteří v době objevení obývali čtyři Tlascalá, tedy jest tím dokázáno, že fratrie stejně jako u Řeků a jako též podobné rodové svazy u Němců tvořily také vojenskou jednotu; tyto čtyři linages táhly do boje každá ve zvláštní tiupě, s vlastní uniformou, s vlastním praporem, pod vlastním vůdcem.

Jako více gentes tvořilo fratrii, tak v klassické formě více fratrií tvořilo kmen; u kmenů silně zeslábených střední člen fratrie v mnohých případech chybí. Co pak charakterisuje indiánský kmen v Americe?

1. Vlastní území a vlastní jméno. Každý kmen vedle místa, na němž byl skutečně usazen, měl ještě značné území k honbě a rybolovu. Za tímto územím ležel další neutrální pruh země, který sahál až k území nejbližšího kmene a u kmenů jazykově příbuzných byl menším, u jiných větším. Jest to totéž jako pohraniční les u Němců, pustina, kterou kolem svého území tvoří Cesarovi Suevové, isarnhold (dánský jarnved, limes Danicus) mezi Dány a Němci, saský les a branibor (slovansky = ochranný les), od něhož má své jméno Braniborsko, mezi Němci a Slovany. Tento obvod nejistými hranicemi ohraničený byl společným územím kmene, od sousedních kmenů uznávaným, od domácího kmene hájeným. Nejistota hranic stává se prakticky neprospěšnou teprve tehdy, když se obyva-

telstvo silně rozmnožilo. — Kmenová jména vznikla, jak se zdá, ponejvíce náhodou, nikoliv úmyslnou volbou; často se stávalo, že sousední kmeny dávaly některému kmenu jiné jméno, než kterého on sám užíval; podobně Němci své prvé dějinné celkové jméno — Germani — dostali od Keltů.

2. Zvláštní, jenom u tohoto kmene se vyskytující nářečí. Ve skutečnosti spadají kmen a nářečí věcně v jedno. Až do nedávné doby tvořily se v Americe dělení nové kmeny a nářečí a také nyní sotva to zcela přestalo. Kde dva zeslabené kmeny sloučily se v jeden, tam výminečně v jednom a tomže kmenu mluví se dvěma různými nářečími. Průměrně mají americké kmeny méně než 2000 členů; Čerokesové však mají 26.000 členů, což jest největší počet Indiánů ve Spojených Státech, kteří mluví tímže nářečím.

3. Právo slavnostně dosazovat sachemy a válečné vůdce v gentech zvolené.

4. Právo je opět sesazovat, i proti vůli jejich genty. Práva, jež má kmen na tyto sachemy a válečné vůdce, vysvětlují se sama sebou z té okolnosti, že oni jsou členy kmenové rady. Kde se vytvořil svaz kmenů a kde všechny kmeny jsou zastupovány svazovou radou, tam přešla na tuto svrchu uvedená práva.

5. Společné náboženské představy a řády bohoslužby. Indiáni byli podle svého barbarského způsobu náboženským národem. Jejich mythologie není ještě kriticky prozkoumána; ztělesnění svých náboženských představ — duchy všeho druhu — představovali si v lidské podobě, ale dolnímu stupni barbarství, v němž se nacházeli, není ještě známo obrazné jejich znázorňování, t. zv. modly. Jest to ctění přírody a živlů vyvíjející se v mnohoženství. Různí kmenové měli své pravidelné svátky s určitými formami bohoslužby, jmenovitě tancem a hrami; zvláště tanec

byl podstatnou částí všech náboženských slavností; každý kmen slavil své svátky zvláště.

6. Kmenová rada pro společné záležitosti. Skládala se ze všech sachemů a válečných vůdců jednotlivých gent, kteří byli jejich skutečnými zástupci, poněvadž byli vždy vesaditelní. Porady své konala kmenová rada veřejně, jsouc obklopena od ostatních členů kmene, kteří směli se účastnit jejích debat a přednášet svůj názor; rada rozhodovala. Pravidelně každý z přítomných, když o to žádal, byl slyšen, také ženy mohly dát přednést své názory, řečníkem, jehož si zvolily. U Irokesů vyžadovala se ku platnosti konečného usnesení jednoglasnost, podobně jako bylo jednoglasnosti potřebí pro některá usnesení německých markových obcí. Kmenová rada upravovala zejména poměr k cizím kmenům; přijímala a vysílala vyslanectva, prohlašovala válku a uzavírala mír. Došlo-li k válce, vedli ji nejvíce dobrovolníci. Zásadně panoval válečný stav mezi všemi kmeny, které výslovně neučinily mezi sebou smlouvu o mír. Válečné tažení proti takovým kmenům organizovali ponejvíce jednotliví vynikající válečníci; zahájili válečný tanec a kdo tančil spolu, prohlásil, tím, že se výpravy účastní. Hned byl utvořen vojenský sbor a vydal se na pochod. Také když bylo území kmene napadeno, hájili ho ponejvíce dobrovolníci. Odchod a návrat vojenských sborů byly vždy podnětem k veřejným slavnostem. Schválení spolkové rady k takovým výpravám nebylo potřeba a také o ně nebylo žádáno, ani nebylo udláno. Jest to zcela totéž jako soukromé válečné výpravy německých družin, jak je nám líčí Tacitus, jen že u Němců staly se družiny stálejšími, tvořily pevné jádro, které už v míru bylo organizováno a kolem něhož v době války kupili se ostatní dobrovolníci. Zřídka byly takové válečné sbory četny; nejvýznačnějších výprav Indiánů, i když byly konány na velké vzdálenosti, účastnil se nepatrný počet zápasníků. Sestoupilo-li se několik takových družin za účelem prove-

dení velkého podniku, poslouchala každá jenom svého vlastního vůdce; jednotu válečného plánu zajišťovala dobře nebo špatně rada těchto vůdců. Jest to metoda, s jakou válčili ve čtvrtém století Alemani na horním Rýnu, jak nám ji líčí Ammianus Marcellinus.

7. U některých kmenů vidíme vrchního náčelníka, jehož pravomoc však jest velice malou. Jest jedním ze sachemů a má v případech, kdy jest potřebí rychlého jednání, učiniti prozatímní opatření až do doby, kdy se může sejíti rada a definitivně rozhodnouti. Jest to slabý náběh k úředníku s výkonnou mocí, avšak náběh, jehož další vývoj zůstal ponejvíce neplodným. Úředník s výkonnou mocí se vyvinul, jak budeme vidět, v největší části případů, ne-li všude, z nejvyššího vojenského velitele.

K vyšší hodnotě než ku kmenu velká většina amerických Indiánů nedošla. Méně četní kmenové, oddělení od sebe širokými pohraničními pásmy, oslabovaní věčnými válkami, měly při malém počtu lidí ohromné území. Z okamžité nouze vznikaly tu a tam spolky příbuzných kmenů a s ní zase zanikaly. Ale v jednotlivých krajinách semkly se zase původně příbuzné kmeny ze své roztříštěnosti v trvalé svazky a tak byl učiněn prvý krok k utvoření národů. Ve Spojených Státech u Irokesů nacházíme nejvyvinutější formu takového svazu. Vystěhovavše se ze svých sídel západně od Missisipi, kde pravděpodobně tvořili větev Dakotů, usadili se Irokesové po dlouhém putování v dnešním státě new-yorském a zde dělili se na pět kmenů: Senekové, Cayugové, Onondagové, Oneidové a Mohavkové. Jejich výživou byla ryba, zvěř a hrubé zahradnictví, bydleli ve vesnicích, obyčejně ploty chráněných. Nikdy nebyli silnější než 20.000 hlav, ve všech kmenech společně měli jistý počet gentes, mluvili blízce příbuznými nářečími téže řeči a měli obsazeno souvislé území, které bylo rozděleno mezi pět kmenů. Poněvadž toto území bylo nově dobyté, bylo přirozené, že tito kmenové drželi pohromadě

proti cizím kmenům, kteří je chtěli zatlačit a tato jejich solidarita vyvinula se, nejpozději do počátku 15. století, ve formální »věčný svaz«, přísežné společenství, které také ihned, jakmile uvědomilo si svou smlou, dalo se na cestu výbojů a na vrcholu své moci, kolem r. 1675, podrobilo si kolem dokola velké obvody země a jejich obyvatelé částečně zahnavo, částečně přinutilo k placení poplatků. Svaz Irokesů jest nepokročilejší společenskou organizací, k níž Indiáni, pokud nepřekročili nejnižší stupeň barbarství (tedy vyjímaje Mexikány, Novomexikány a Peruánce) dospěli. Základní zásady, na nichž svaz byl zřízen, byly následující:

1. Věčný svaz pokrevně příbuzných kmenů na základě naprosté rovnosti a samostatnosti ve všech vnitřních kmenových záležitostech. Toto pokrevní příbuzenství bylo prvním základem svazu. U pěti kmenů nazývaly se tři otcovými kmeny a byly sobě navzájem bratry; druhé dva nazývaly se synovskými kmeny a v poměru k sobě byly rovněž bratry. Tři gentes — nejstarší — byly ještě živě zastoupeny ve všech pěti kmenech, jiné tři ve třech kmenech; členové každé této genty nazývali se bratry ve všech pěti kmenech. Společná řeč, jenom nářečím rozdílná, byla znamením a důkazem společného původu.

2. Orgánem svazu byla svazová rada, skládající se z 50 sachemů, kteří všichni byli stejného důstojenství a stejné vážnosti; tato rada rozhodovala právoplatně o všech záležitostech svazu.

3. Těchto 50 sachemů bylo při založení svazu rozděleno na kmeny a gentes a nositelé nových úřadů byli výslovně zřízeni proto, aby sloužili svazovým účelům. Vždycky, když se úřad sachema uprázdnil, volila nového příslušná gens a ta mohla také voleného každé chvíli sesadit; právo dosazovati sachema v úřad příslušelo však svazové radě.

4. Tito svazoví sachemové byli zároveň sachemy ve svých kmenech a měli členství a hlas v kmenové radě,

5. Ke všem usnesením svazové rady bylo potřebí jednohlasnosti.

6. Hlasovalo se podle kmenů, tak že aby bylo docíleno právoplatné usnesení, musil s ním souhlasit každý kmen a v každém kmenu všichni členové rady.

7. Každá z pěti kmenových rad mohla svazovou radu svolati, svazová rada však nemohla se sama svolati k zasedání.

8. Sezení konala se před shromážděným národem; každý Irokes mohl se ujati slova; rozhodovala však jedině rada.

9. Svaz neměl osobního náčelníka, šéfa výkonné moci.

10. Za to měl dva nejvyšší válečné velitele se stejnými právy a stejnou mocí (dva »králové« ve Spartě, dva konsulové v Římě).

To byla celá veřejná ústava, ve které žili Irokesové přes 400 let a ve které žijí dosud. Líčil jsem ji podle Morgana obšírněji, poněvadž zde mám příležitost studovat organizaci společnosti, která nezná ještě státu. Stát předpokládá zvláštní veřejnou moc od souhrnu osob v něm účastněných neodvislou, a Mauerer byl veden správným instinktem, když poznal, že německé markové řády byly institucí podstatně jinou než jest stát, že byly samy o sobě institucí čistě společenskou, třeba že později z největší části byly základem státu — Mauerer proto ve všech svých spisech vyšetřuje, jak veřejná moc ponenáhlu vznikala z původních a vedle původních forem markových, vesnic, dvorů a měst. U severoamerických Indiánů vidíme, jak kmen původně jednotný rozšiřuje se ponenáhlu po rozsáhlém území, jak kmeny dělením proměňují se v národy, celé skupiny kmenů, jak řeči dozrávají změny, až nejen že osoby původně stejnou řečí mluvící si nerozumí, nýbrž že dokonce vymizí skoro každá stopa jednoty. Dále vidíme, jak uvnitř kmenů jednotlivé gentes stále se dělí na více gent, jak staré mateřské genty udržují se jakožto fratrie a jak přece

zůstávají stejnými jména těchto nejstarších gent i u kmenů daleko od sebe vzdálených a dávno od sebe odloučených — vlk a medvěd jsou gentilními jmény ještě u většiny všech indiánských kmenů. A na ně všechny hodí se v podstatě ústava svrchu vyličená — jen že mnozí nevyvinuli se až ku svazu příbuzných kmenů.

Vidíme však také zároveň — když už jednou gens jako společenská jednotka existuje — že celá ústava gent, fratrií a kmene s nevyhnutelnou skoro nutností — poněvadž přirozeně — vyvíjí se k této jednotě. Všechny tyto tři útvary jsou skupinami různých stupňů pokrevního příbuzenství, každá tvoří pro sebe celek a upravuje své vnitřní záležitosti, každá ale též jest doplňkem ostatních. A záležitosti, pro jejichž vyřizování jsou tyto společenské skupiny příslušnými, to jsou všechny veřejné záležitosti barbarů na nejnižším stupni. Když tedy seznáme, že u některého národa jest gens společenskou jednotkou, budeme tam moci pátrati také po organizaci kmene, podobné organizační právě vyličené. Kde jest dostatečně pramenů, jako u Řeků a Římanů, tam nejenom že ji najdeme, nýbrž přesvědčíme se, že když nám prameny neposkytnou vysvětlení, že porovnání s americkou společenskou ústavou objasní nám nejobtížnější pochyby a záhady.

A věru jest obdivuhodnou tato gentilní ústava při vši své dětskosti a jednoduchosti! Bez vojáků, četníků a policajtů, bez šlechty, králů, místodržitelů, prefektů nebo soudců, bez vězení, bez procesů, vše jde svým řádným chodem. Všechny sváry a spory rozhodují společně všichni, kdož jsou jimi dotčeni, gens nebo kmen a nebo jednotlivé gentes mezi sebou — jen jakožto nejkrajnější, zřídka užívaný prostředek hrozí krevní msta, která také dnes ještě nevymizela ze společenských řádů »kulturních« národů, poněvadž náš trest smrti jest jen její civilizovanou formou, spojenou se všemi přednostmi i se všemi stínnými stránkami civilisace. Ačkoliv společných záležitostí jest mnohem více než

nyní — domácnost vedl vždy určitý počet rodin společně a komunisticky, půda byla ve vlastnictví kmene, jen zahrádky byly prozatím přiděleny jednotlivým domácnostem — přece není potřeba ani zdaleka tak rozáhlého a spletitého správního aparátu jako je náš. Účastněné osoby rozhodují a v největší části případů bylo už vše upraveno staletým obyčejem. Chudoba a nouze jest vyloučena — komunistické domácnosti a genty mají své povinnosti k starým, nemocným a zmrzačeným ve válce. Všichni jsou rovní a svobodní — také ženy. Pro otroky není ještě místo, pravidelně také ještě ne pro podmanění cizích kmenů. Když r. 1651 přemohli Irokesové Erie a »neutrální národ«, nabídl jim, aby jakožto rovně oprávnění členové vstoupili do jejich svazu; teprve když to přemožení odmítli, byli vyhnáni ze svého území. A jaké muže a ženy plodí taková společnost, pro to nejlepším důkazem jest, jak všichni Evropané, kteří přišli z nezkaženými Indiány do styku, divili se osobní důstojnosti, přímosti, charakternosti a statečnosti těchto barbarů.

V nejposlednější době zažili jsme příklady statečnosti v Africe. Před několika lety Zulufrové a před několika měsíci Nubiové — oba to kmeny, u nichž gentilní řády ještě **nevymřely** — vykonaly činy, které žádné evropské vojsko nedovede. Jen oštěpy a kopími ozbrojeni, bez střelné zbraně, deštěm kulí zadovek anglické infanterie — která se všeobecně uznává za nejlepší na světě pro boj v uzavřené řadě — postoupili až na bodáky a nejednou, přivedli anglické vojsko ve zmatek a dokonce i k útěku, ač jejich zbraně byly tak nesmírně nerovné a přes to, že nemají žádnou služební dobu a nevědí, co je to execírka, co vydrží a dovedou, to dokazuje žaloba Angličanů, že Kafer za 24 hodin urazí delší kus cesty a rychleji než kůň — nejmenší sval vyskočí, tvrdý a ocelový, jako šňůra z biče, praví jeden anglický malíř.

Tak vypadali lidé a lidská společnost, než bylo zavedeno

rozdělení v různé třídy. A porovnáme-li jejich postavení s postavením ohromné většiny dnešních civilisovaných lidí, tedy jest nesmírný rozdíl mezi dnešním proletářem a maloroľníkem a mezi starým, svobodným členem genty.

To jest jedna stránka. Nezapomeňte však, že tato organizace byla odsouzena k zániku. Výše než ku kmeni se nevyvinula. Svaz kmenů jest už počátkem jejího úpadku, jak se ukáže a jak se už ukázalo při pokusech Irokesů o výboje. Co jest mimo kmene, jest mimo práva. Kde nebylo výslovné smlouvy k míru, tam panovala válka kmene s kmenem a válka byla vedena s ukrutností, již člověk vyniká nad ostatní zvířata a již teprve později mírní zájem. Gentilní ústava ve svém rozkvětu, jak jsme ji viděli v Americe, předpokládala nanejvýš nevyvinutou výrobu, tedy nanejvýš malý počet obyvatelstva na rozsáhlém území; předpokládala tedy skoro úplně ovládnání člověka vnější přírodou, která cize proti němu stála, které on nerozuměl a jejíž moc odrážela se v jeho dětských náboženských představách. Kmen zůstal hranicí pro člověka, hranicí, již nesměl překročit cizinec, ale také ne příslušník kmene sám; kmen, gens a její řády byly svatými a nedotknutelnými, byly od přírody danou vyšší moci, které se jednotlivec ve svém cítění, myšlení a konání musel naprosto podrobit. Imposantními zdají se nám být lidé této epochy, ale jeden od druhého se ani v nejmenším neliší, oni, jak praví Marx, visí ještě na pupeční šňůře samorostlého společenského útvaru. Tato moc samorostlého společenského útvaru musela být zlomena — a byla zlomena. Ale byla zlomena vlivy, které už předem jeví se nám býti degradací, hříšným pádem s jednoduché mravní výše staré gentilní společnosti. Nejnižší zájmy — sprostá chamtivost, brutální požívačnost, špinavá lakota, sobecké loupění obecného majetku — zasvěcují novou, civilisovanou, třídní společnost; nejobpornější prostředky — krádež, znásilňování, úskočnost, zrada podřývají starou gentilní společnost,

v níž nebylo tříd, a přivádějí ji k pádu. A nová společnost sama za celého půlčtvrta tisíce let, co existuje, nikdy nebyla ničím jiným než vývojem malé menšiny na útraty velké většiny vykořisťovaných a potlačovaných a tím jest dnes ještě více než kdy dříve.

IV. Řecká gens.

Společenská organizace Řeků podobně jako Pelasgů a jiných příbuzných národů jest už od předhistorické doby upravena dle téže organické řady jako organizace Američanů: gens, fratrie, kmen, svaz kmenů. Fratrie mohla scházet jako u Doriů, svaz kmenů nemusel být ještě všude vytvořen, ale ve všech případech byla gens jednotkou. V čase, kdy Řekové vstupují do období dějin, nacházejí se na prahu civilisace; mezi nimi a americkými kmeny, o nichž byla řeč, leží skoro celá dvě velká období vývoje, o něž jsou Irokesové za Řeky doby heroů pozadu. Řecká gens proto není daleko tak starobylou jako gens Irokesů, počet skupinového manželství počíná z ní značně mizet. Mateřské právo ustoupilo právu oteckému; tím vytváří se soukromé bohatství a činí první trhlinu v gentilní ústavě. Druhá trhlinu byla přirozeným následkem prvé: poněvadž po zavedení oteckého práva jmění bohaté dědičky přešlo sňatkem na jejího muže, tedy do cizí genty, byl protržen základ starého gentiálního práva a nejen že bylo v tomto případě dovoleno, nýbrž bylo přímo přikázáno, že se dívka musí provdat uvnitř své genty, aby jí tak bylo její jmění zachováno.

Podle Grote-ových řeckých dějin bylo pojitkem speciálně athenské genty:

1. Společně náboženské slavnosti a výlučné právo na úřad kněžský zřízený na počest určitého boha, domnělého

otce genty, jenž pro tuto svou vlastnost byl označován zvláštním příjmením;

2. Společné pohřebiště (srv. Demosthenes: Eubulides).

3. Právo vzájemného pohřbívání.

4. Povinnost ku vzájemné pomoci, ochraně a podpoře proti znásilňování.

5. Vzájemné právo a povinnost uzavřítí v jistých případech, zejména kde se jednalo o osiřelé dcery nebo o dědičky, manželství uvnitř genty;

6. V některých případech společné vlastnictví se zvláštním archonem (náčelníkem) a pokladníkem.

Více gent jest dále spojeno ve fratrii, ale toto spojení není tak těsné; přece však i tuto shledáváme podobně vzájemná práva a povinnosti, zejména určité společné náboženské úkony a právo stíhat pachatele, když byl frator zabit. Všem fratriím jednoho kmene byly pak zase společny pravidelně se opakující svaté slavnosti, konané za předsednictví phylobasilea (náčelníka kmene), voleného ze šlechty (eupatridů).

Potud Grote. A Marx k tomu připojuje: »Z řecké genty dívá se na nás divoch (na př. Irokes) a říká tak, že ho musíme poznati.« Bude ještě poznatelnějším, jakmile pátráme o něco dále.

V řecké gentě totiž panuje dále:

7. Počítání původu dle oteckého práva.

8. Zákaz sňatku v gentě s výminkou případu dědiček. Tato výminka, která jest vyslovena ve formě příkazu, dokazuje, že platí staré pravidlo. To vyplývá také z všeobecně platného předpisu, že žena sňatkem zřiká se náboženských obřadů své genty a přistupuje k obřadům svého muže, a že jest také zapsána do mužovy fratrie. Podle toho a podle slavného místa Dikäarchova bylo pravidlem uzavírat manželství mimo gens a Becker v Charikleovi přímo předpokládá, že uvnitř své genty nikdo nesmí vstoupit do manželského svazku.

9. Právo adoptovat za členy genty; uskutečňováno bylo tím, že cizinec byl adoptován některou rodinou, ale se zachovaním veřejných formalit a jen výmínečně.

10. Právo volit a sesazovat náčelníky. Víme, že každá gens měla svého archona; nikde se nepraví, že by tento úřad býval dědičným v určitých rodinách. Až do konce barbarství jest vždycky domněnka proti přímé dědičnosti, která se nedá nijak srovnat s poměry, za nichž bohatí i chudí měli v gentě úplně stejná práva.

Nejen Grote, nýbrž též Niebuhr, Mommsen a všichni ostatní dějepisci klasického starověku nemohli u genty z místa. Vytkli sice správně mnohé její znaky, avšak viděli v ní pořád skupinu rodin, následkem čehož nemohli porozumět povaze a původu genty. Rodina nebyla za gentilní ústavy nikdy organizační jednotkou a nemohla jí býti, poněvadž muž a žena nutně náleželi dvěma různým gentám. Gens přešla celá ve fratrii, fratrie v kmen; rodina přešla z polovice do genty mužovy, z polovice do genty ženiny. Také stát ve veřejném právu rodinu neuznává; ta až do dneška existuje jen pro soukromé právo. A přece celé naše došavadní dějepisectví vychází od nesmyslné domněnky, která zejména v 18. století prohlášena byla za nedotknutelnou, že monogamní rodina, jež sotva jest starší než civilisace, jest krystalovým jádrem, kolem něhož se ponenáhlu usadily společnost a stát.

»Panu Groteovi mám dále připomenouti,« podotýká Marx, »že ačkoliv Řekové odvozují původ svých gent z mythologie, jsou tyto genty starší než řecká mythologie s jejími bohy a polobohy, jež si Řekové sami stvořili.«

Morgan cituje Grotea se zálibou, jakožto váženého a přece zcela spolehlivého svědka. Grote vykládá dále, že každá athenská gens měla své jméno, které odvozovala od svého domnělého otce, že před Solonem vždycky a ještě po Solonovi v tom připadá, když nebylo testamentu, dědili po zemřelém členové jeho genty (gennêtes) a že

byl-li někdo zabit, měli v první řadě jeho příbuzní, pak gentilové a konečně fratoři právo a povinnost pachatele soudně stíhat: »Vše, co se dovídáme o nejstarších athenských zákonech, předpokládá rozdělení v genty a fratérie.«

Původ gent od společného prapředka působil »učeným šosákům« (Marx) těžké bolení hlavy. Poněvadž, jak se samo sebou rozumí, považovali tento původ za čistě mythický, nemohli si vysvětlit, jak mohla jen tak snadno vzniknout gens z rodin vedle sebe stojících původně ani ne vzdáleně příbuzných. a přece to museli dovést, jen aby nějak existenci genty vysvětlili. Pomáhají si tedy přívalem slov, jenž se točí pořád dokola a nedostává se dále než k větě: rodokmen jest sice báhorkou, ale gens je skutečností; a konečně u Groteho — s vložkami Marxovými — lze čísti: »Slyšíme o tom rodokmenu jen zřídka, poněvadž veřejně se o něm mluví jen při jistých, zvláště slavnostních příležitostech. Ale menší gentes měly své společné náboženské úkony [to je zvláštní, Mr. Grote!] a společného nadlidského praotce kmene a rodokmen zcela jako gentes slavnější [jak je to zvláštní, pane Grote, u menších gent!]; základní plán a ideální základ [nikoliv ideální, ctěný pane, nýbrž karnalní, tělesný] byly u všech tytéž.«

Odpověď, již na tato tvrzení dává Morgan, shrnuje Marx následovně: »Soustava pokrevního příbuzenství, odpovídající nejpůvodnější formě genty — a u Řeků byla jednou gens této soustavy stejně jako u ostatních smrtelníků — měla za následek, že u všech členů genty zachovávalo se vědomí vzájemné příbuznosti. Už od dětství učila je praxe této okolnosti, pro ně velmi důležité. S monogamní rodinou upadlo vědomí vzájemné příbuznosti v zapomenutí. Gentilní jméno tvořilo rodokmen, vedle něhož jednorodina zdála se býti nepatrnou. Toto jméno mělo nyní uchovávat vědomí společného původu těch, kdož ho nosili; ale rodokmen genty sahal tak daleko zpět, že členové její nemohli dokázat skutečné své vzájemné příbuzenství, leda jen v

omezeném počtu případů u osob, které měly novější, společné předky. Jméno samo bylo důkazem společného původu a sice, nepřihlížeje k případům adopce, důkazem rozhodujícím. Proto když někdo tvrdí, že mezi členy gentu není žádného příbuzenství, jako to činí Grote a Niebuhr, kteří z genty udělali čistě vymyšlený a vybájený útvar, tedy jest to stanovisko hodně »ideálních«, t. j. jen za pecí vyválených učenců. Poněvadž doba, kdy pokolení byla sloučena, zejména po vzniku monogamie byla vzdálenou a poněvadž minulá skutečnost odráží se v mythologických představách fantase, činili a činí z toho bodří šosáci závěry, že fantasií vymyšlený rodokmen stvořil skutečné gentes!«

Fratrií jako u Američanů byla mateřská gens, jež se rozdělila na několik gent a tyto pak v sobě spojovala. Často odvozovala ještě původ všech od společného předka. Tak podle Grotea byl »všem současným členům fratrie Hekateovy jeden a týž bůh praotcem v šestnáctém koleně«; všechny gentes této fratrie byly tedy v doslovném smyslu bratrské gentes. O fratrii mluví se ještě u Homera jakožto o vojenské jednotě, na slavném místě, kde Hektor radí Agamemnonovi: Seřad' muže podle kmenů a fratrií, aby fratrie pomáhala fratrii, kmen kmenu. Jinak má fratrie právo a povinnost stíhat vraždu spáchanou na fratorovi, tedy za dřívější doby také povinnost ku krevní mstě. Ona má dále společné svaté řády, věci a svátky, jako vůbec vytvořila se všechna řecká mythologie ze staroarijského kultu přírody na podkladě a uvnitř gent a fratrií. Dále měla fratrie náčelníka (phratriarchos) a jak uvádí de Coulanges také schůze a závazná usnesení, soudnictví a správu. I sám pozdější stát, který gens ignoroval, fratrii ponechal jistě veřejné úřady.

Více příbuzných fratrií tvoří kmen. V Attice byly čtyři kmeny, každý o třech fratriích, z nichž každá měla

třicet gentes. Takové zaokrouhlení skupin předpokládá vědomé, plánovité zasažení do samorostle vzniklého pořádku. Jak, kdy a proč se to stalo, o tom mlčí řecké dějiny, z nichž Řekové sami zachovali si upomínky až do doby heroů.

Jazykové úchylky byly u Řeků stlačených na území poměrně malé méně vyvinuty než v rozsáhlých amerických lesích; než i zde shledáváme, že kmenové, příslušící k témuž hlavnímu nářečí, jsou spojeni ve větší celek a že dokonce i v malé Attice jest nářečí zvláštní, které později ovládlo a stalo se všeobecnou spisovnou řečí prosy.

V homerských básních vidíme řecké kmeny ponejvíce sdruženy už v malé národnosti, ve kterých však gentes, fratricie a kmeny zachovávaly ještě úplně svou samostatnost. Řekové bydlili tehdy v městech opevněných zdmi; počet obyvatelstva se množil se vzrůstem stád, orby a počátků řemesla; tím rostly rozdíly bohatství a s nimi ve staré, samorostlé demokracii rostl aristokratický živel. Jednotlivé národuky vedly nepřetržitě války o nejlepší pruhy země a také patrně k vůli kořisti; dělati z válečných zajatců otroky bylo uznaným zařízením.

Ústava těchto kmenů a národuků byla následující:

1. Stálým úřadem byla rada, bulē, původně asi složená z náčelníků gent, později, když počet těchto byl příliš velikým, z »vybraných«, čímž byla dána příležitost k vytvoření a posílení aristokratického živlu. Podle Dyonisia dokonce zasedali v době heroů v radě jen vznešení (kratistoi). Rada rozhodovala právoplatně v důležitých záležitostech; tak činí u Aeschyla thebská rada usnesení, které za daných poměrů bylo rozhodující důležitostí, aby Eteokles byl čestně pochován a mrtvola Polyneikova aby byla vyvržena na kořist psům. Když byl zřízen stát, vyvinul se z této rady pozdější senát.

2. Shromáždění lidu (agora). U Irokesů jsme viděli, jak lid, muži a ženy, stojí kolem schůze rady, jak dle určitého pořádku účastní se debat a tak vykonává na usnesení rady vliv. U Řeků se z této »okolo-stojíčnosti« (Umstand), abychom použili staroněmeckého soudního výrazu, vyvinulo úplné shromáždění lidu, jak tomu bylo také v pravěku u Němců. Shromáždění lidu bylo svoláváno radou, aby rozhodovalo o důležitých záležitostech; každý muž mohl se ujati slova. Rozhodování konalo se zdvižením ruky (Aeschylos v »Prosebnících«), nebo výkřikem. Shromáždění bylo v nejvyšší instanci svrchovaným, neboť praví Schomann (»Řecké staro-žitnosti«), »jedná-li se o věc, k jejímuž provedení jest potřeba spoluúčasti lidu, tedy neprozrazuje nám Homer žádné prostředky, jimiž by lid proti své vůli mohl býti k tomu donucen«. V té době, když každý dorostlý mužský člen kmene byl bojovníkem, nebylo totiž ještě žádné od lidu odloučené veřejné moci, které by bylo mohlo býti proti lidu použito. Samorostlá demokracie byla ještě v plném rozkvětu a s tohoto stanoviska musíme posuzovati moc a postavení jak rady, tak basilea.

3. Vojenský vůdce (basileus). K tomu poznamenává Marx: Evropeští učenci, z největší části rození posluhové knížat, dělají z basilea monarchu v moderním smyslu. Proti tomu se yankeejský republikán Morgan ohrazuje. Praví o Gladstonovi a jeho »Juventus Mundi« velmi ironicky, ale pravdivě: Pan Gladstone představuje nám řecké náčelníky doby heroů jakožto krále a knížata, připojuje o nich ještě, že jsou také gentlemen; sám musí však přiznat: »celkem se zdá, že obyčej anebo zákon o poslušnosti podle prvorozenství jest vysloven sice dostatečně, ale ne příliš ostře.« Snad i pan Gladstone sám uzná, že poslušnost na základě prvorozenství, vyjádřená »dostatečně, ale ne příliš určitě«, má zrovna takovou cenu jako žádnou.

Jak se měla věc s dědičností náčelnických úřadů u Irokesů a jiných Indiánů, jsme viděli. Všechny úřady byly tam volebními úřady většinou uvnitř jedné genty a potud byly v této gentě dědičnými. Když se úřad uprázdnil, byla ponenáhlu dávána přednost nejbližšímu gentilnímu příbuznému — bratrovi anebo synu sestry — ovšem. nebylo-li důvodu k jeho pomnutí. Přecházel-li tedy u Řeků za vlády oteckého práva úřad basilea pravidelně na syna anebo jednoho ze synů, tedy jest to jen důkazem, že synové pravděpodobně budou lidem za nástupce zvoleni, nikoliv ale, že by měli právo na nástupnictví neodvisle od volby. Ovšem jest tento zjev u Irokesů a Řeků prvním podnětem k tvoření se zvláštních šlechtických rodin v gentě a u Řeků vedle toho ještě prvním zárodkem příštího dědičného vůdcovství čili monarchie. Jest se tedy domnívati, že basileus u Řeků byl buďto volen lidem anebo aspoň potvrzován uznanými orgány lidu — radou nebo agorou, — jak to platilo také pro římského »krále« (rex).

V Illiadě vládce mužů Agamemnon není nejvyšším králem Řeků, nýbrž nejvyšším velitelem spolkového vojska před obleženým městem. A na tuto jeho vlastnost poukazuje Odysseus, když vypukl spor mezi Řeky, na pověstném místě: není dobrým poručníkováním mnohých, jeden budiž velitelem atd. (při čemž ještě oblibený verš se žezlem jest pozdějším přidavkem). »Odysseus nekoná zde přednášku o vládní formě, nýbrž žádá poslušnost k nejvyššímu vojevůdci ve válce. Pro Řeky, kteří se objevují před Trojí jako vojsko, jest agora dosti demokratickou. Achilles, když mluví o darech, t. j. o rozdělení kořisti, nesvěřuje dělení ani Agamemnonovi, ani jinému basileovi, nýbrž »synům achajským«, t. j. lidu. Přívlastky: Diem zplozený, Diem živený nic nedokazují, poněvadž každá gens pochází od některého boha, gens, k níž patří náčelník kmene, pochází také od boha

»vznešenějšího« — zde od Dia. Dokonce i osoby osobně nesvobodné, jako pastýř vepřů Eumäus a j. jsou »božští« (dioi a theoi) a to v Odyssei, tedy v době mnohem pozdější než je Illias; rovněž v Odyssei nazývá se ještě heroem hlasatel Múlios stejně jako slepý pěvec Demodokos. Zkrátka, slovo basileia, jehož řečtí spisovatelé užívají pro homerské t. zv. království (poněvadž velení ve válce jest jeho hlavním znakem), vedle něhož existuje rada a shromáždění lidu, znamená jen — vojenskou demokracii.« (Marx.)

Vedle vojenské pravomoci měl basileus ještě také úřední pravomoc kněžskou a soudcovskou; tato nebyla blíže určena, ona příslušela mu jakožto nejvyššímu zástupci kmene anebo svazu kmenů. O občanské, správní jeho pravomoci není nikde řeči; zdá se však, že s jeho úřadem bylo spojeno členství v radě. Překládat basileus slovem král (Konig) je tedy etymologicky zcela správně, poněvadž slovo král (Kuning) pochází od kmene kuni, kunne a znamená náčelníka genty. Ale dnešnímu významu slova král starořecké basileus nijak neodpovídá. Thukydides dává staré basileia výslovně přívlastek patriké, t. j. odvozená od genty a praví, že její pravomoc byla přesně vytčená, tedy omezená. A Aristoteles praví, že basileia v době heroů byla vůdcovstvím nad svobodnými a basileus že byl vojenským vůdcem, soudcem a vrchním knězem. Vládní moci v pozdějším smyslu tedy neměl. *)

*) Jako řecký basileus, tak také vojenský náčelník Aztéků byl prohlašován za moderního knížete. Morgan zprávy Španělů, s počátku vzniklé v přehánění a nepochopení, později přímo vylhané, podrobuje po prvé historické kritice a dokazuje, že Mexikáni se nacházeli na středním stupni barbarství, avšak výše než novomexikánští Indiáni kmene Pueblos, a že jejich ústava, pokud ji můžeme poznati ze zkomolených zpráv, odpovídá tomuto stupni vývoje: svaz tří kmenů, který si podmanil řadu jiných kmenů k poplatnosti a ve kterém vládla spolková rada a spolkový vojenský vůdce, z něhož Španělé udělali »císaře«.

Ve staré řecké ústavě z doby heroů vidíme tedy starou gentilní ústavu ještě v živé síle, ale také už v počátcích jejího úpadku: vládne v ní otecké právo, při němž jmění přechází dědictvím na děti; tím podporuje se hromadění bohatství v rodině a z rodiny stává se moc proti gentě; rozdíly v bohatství působí zase zpět na ústavu a tvoří první zárodky dědičné šlechty a království; vzniká otroctví, prozatím vztahující se ještě jen na válečné zajatce, ale už připravující možnost zotročení příslušníků vlastního kmene a dokonce vlastní genty; ze staré války kmene proti kmeni stává se soustavné lupičství na zemi i na moři, které majíc za účel uchvátiti dobytek, otroky, poklady, provozováno jest jako pravidelné zaměstnání; zkrátka bohatství je slaveno a váženo jakožto nejvyšší dobro a starých gentilních řádů je zneužíváno k tomu, aby násilné loupění bohatství bylo ospravedlněno. Scházelo ještě jedno: zařízení, které by nejen bohatství jednotlivci nově nabytá zabezpečilo proti komunistickým tradicím gentilního řádu, které by nejenom soukromé vlastnictví dříve tak málo ceněné prohlásilo za posvátné a tuto posvátnost prohlásilo za nejvyšší účel každého lidského společenství, nýbrž které by zjednálo také pečeti společenského uznání postupně se vyvíjejícím novým formám nabývání vlastnictví, tedy stále rychlejšímu rozmnožování bohatství; zařízení, které by nejenom zvětčilo vznikající rozpoltění společnosti na třídy, nýbrž také právo majetné třídy na vykořisťování třídy nemajetné a tím vládu oné nad touto.

A toto zařízení přišlo. Byl vynalezen s t á t.

V. Vznik athenského státu.

Vývoj státu, který se dál tím, že orgány gentilní ústavy byly z části přetvořovány, z části že byly zatlačovány jinými orgány na jejich místo vsunutými, až konečně skutečné státní úřady nastoupily na jejich místo, zatím co na místě skutečného »národa ve zbrani«, který v gentech, fratriích a kmenech sám sebe chránil, nastoupila ozbrojená »veřejná moc«, která stále byla k službám státním úřadům a které tedy mohlo býti použito také proti národu — tento vývoj alespoň v první jeho části nemůžeme stopovati nikde lépe než ve starých Athenách. Přeměny forem jsou v podstatě líčeny Morganem, hospodářský obsah, který je vytvořil, musím z největší části připojit sám.

V době heroů obývaly čtyři kmeny Atheňanů v Attice ještě oddělená území; dokonce se zdá, že i dvanáct fratrií, z nichž se tyto kmeny skládaly, bydlili ještě odděleně každá v jednom z dvanácti měst Kekropových. Ústava doby heroů byla: shromáždění lidu, národní rada, basileus. Pokud sahají psané dějiny, byly pozemky a půda už rozděleny a v soukromém vlastnictví, jak je to přiměřeno výrobě zboží, která se počíná na konci vrchního stupně barbarství pomalu vyvíjet, a spojenému s ní obchodu. Vedle žita byly pěstovány víno a olej: námořní obchod na Egejském moři byl více a více odnímán Feničanům a z největší části dostal se do attických rukou. Kupováním a prodáváním pozemků, postupující dělbou práce mezi rolnictvím a řemeslem, obchodem a plavbou musili se příslušníci gent, fratrií a kme-

nů velmi brzy pojmíchat, v obvodu fratrie a kmenu musí bydlet lidé, kteří sice byli rodáky, ale k skupině nenáleželi a proto byli ve svém vlastním bydlíšti cizinci. Neboť za klidných časů spravovaly každá fratrie a každý kmen své záležitosti samy, aniž by posílaly do Athen k národní radě nebo basileovi. Kdo však v obvodu fratrie nebo kmene bydlil, aniž by byl jejich členem, neměl přirozeně na této správě žádného podílu.

V pravidelné činnosti orgánů gentilní ústavy byl tím způsobem zmatek, jenž už v době heroů potřeboval odpomoci. Byla zavedena ústava připisovaná Theseovi. Změna záležela především v tom, že v Athenách byla zřízena ústřední správa, t. j. že část záležitostí až dosud jednotlivými kmeny samostatně spravovaných byla prohlášena za společnou a předána v Athenách zasedající společné radě. Tím postoupili Atheňané ve vývoji o krok dále, kam nedošel nikdy žádný z amerických domorodých národů: na místo pouhého svazu kmenů vedle sebe bydlících nastoupilo jejich sloučení v jediný národ. Tím vzniklo zároveň obecné athenské národní právo, které mělo vyšší platnost než právní obyčeje kmenů a gent; athenskému občanu jakožto takovému byla zaručena určitá práva a nová právní ochrana i na území, obývaném cizím kmenem. Tím však byl učiněn první krok k podkopání gentilní ústavy; neboť to byl první krok k pozdějšímu připuštění občanů, kteří byli v poměru ke kmenům celé Attiky cizinci, kteří byli a zůstali úplně mimo athenskou gentilní ústavu. Druhým, Theseovi připisovaným zařízením bylo rozdělení celého národa bez ohledu na gens, fratrii nebo kmen ve tři třídy: eupatridy čili šlechtice, geomory čili rolníky a demiurgy čili řemeslníky, přičemž šlechticům bylo poskytnuto výlučné právo obsazovat úřady. Toto rozdělení, až na to, že úřady byly osazovány šlechtici, nemělo sice žádných dalších účinků, poněvadž mezi jednotlivými třídami nebyly nijaké právní rozdíly. Ale přes to je důležitým, poněvadž nám předvádí nové spo-

lečenske činitele, kteří se mezitím potichu vyvinuli. Ono ukazuje, že z toho, že gentilní úřady byly obsazovány příslušníky jistých rodin, vyvinul se málo popíraný právní nárok těchto rodin na ty úřady, že tyto rodiny, mocné beztak bohatstvím, počaly vedle svých gent sdružovat se ve vlastní, privilegovanou třídu a že teprve klíčíci stát to uznal a schválil. Ono ukazuje dále, že dělba práce mezi sedláky a řemeslníky zatím už dosti pokročila, aby mohla co do svého společenského významu zápasit o přednost se starým rozdělením na gentes a kmeny. Ono prohlašuje konečně nepřekonatelnou protivu mezi gentilní společností a státem; prvním pokusem o utvoření státu jest pokus roztrhnouti gentes, z nichž v každé mají být její členové rozděleni na privilegované a odstrkované, a tito zase na dvě výrobní třídy, a tak má býti mezi nimi vytvořen vzájemný rozpor.

Další politické dějiny Athen až do doby Solonovy jsou jen nedokonale známy. Úřad basilea zanikl; v čelo státu byli postaveni ze šlechty volení archontové. Panství šlechty rostlo více a více, až kolem r. 600 před naším letopočtem stalo se nesnesitelným. A sice hlavními prostředky k potlačování obecné svobody byly — peníze a lichva. Hlavním sídlem šlechty byly Atheny a jejich okolí, kdež námořní obchod a vedle něho pořád ještě při příležitosti provozované námořní lupičství zjednávaly jí bohatství a soustřeďovaly spousty peněz v jejích rukou. Odtud pronikalo vyvíjející se peněžní hospodářství do venkovských obcí, založených na starobylém způsobu naturálního hospodaření a působilo tam svým rozkladným vlivem. Gentilní ústava s peněžním hospodářstvím nedá se naprosto srovnat, uvolnění starých gentilních svazků bylo zároveň zkázou drobných attických sedláků, kteří jimi byli až dosud obemknuti a chráněni. Dluhopis a zastavování statků (neboť i hypotheku Atheňané už vynášeli) neměly účtu před gentou ani před fratrií. A stará gentilní ústava ne-

znala peněz, neznala zálohy, neznala peněžního dluhu! Proto stále bujněji se rozšiřující penězovláda šlechty vytvořila také nové obyčejové právo k zajištění věřitele proti dlužníkovi, čímž bylo zasvěceno vykořisťování malých sedláků majiteli peněz. Ze všech pozemků Attiky vyčnívaly zástavní sloupy, na nichž bylo poznamenáno, že tento pozemek jest tomu a tomu zastaven za tolik a tolik peněz. Pole, která takto nebyla označena, byla z největší části právě prodána, poněvadž hypoteka nebo úroky propadly, a přešly ve vlastnictví šlechtického lichváře; sedlák mohl býti rád, když mu bylo dovoleno, aby zůstal u svého pole jako pachtýř a aby žil ze šestiny výtěžku své práce, zatím co pět šestin musel platit novému pánu jakožto nájemné. A ještě více. Když cena stržená za prodaný pozemek nestačila ku krytí dluhu, anebo když tento dluh byl uzavřen bez pojištění zástavou, musel dlužník prodat své děti do ciziny do otroctví, aby uspokojil věřitele. Děti prodávány otcem — to bylo první ovoce oteckého práva a monogamie! A když upír ještě nebyl uspokojen, tedy mohl dlužníka samého prodat za otroka! To byly příjemné jitřní červánky civilisace u athenského lidu.

Dříve, když životní poměry lidu byly ještě v souhlasu s gentilní ústavou, nebyl takový převrat možný; a zde přišel, aniž kdo věděl jak. Vraťme se na okamžik zpět k našim Irokesům. Tam byl nemyslitelným stav, jenž se vnutil Atheňanům takřka bez jejich přičinění a jistě proti jejich vůli. Tam věčně stejný způsob výroby životních prostředků nemohl nikdy zplodit takové konflikty, které se zdály jako by z venčí vnuceny, nemohl nikdy zplodit protivu mezi bohatým a chudým, vykořisťovatelem a vykořisťovaným. Irokesové byli ještě daleko vzdáleni toho, aby ovládali přírodu, ale v přirozených, pro ně platných mezích ovládali svou vlastní produkci. Nepřihlížejte k špatné úrodě v jejich zahrádkách k vyčerpání zásob ryb v

jejich jezerech a řekách, zvěře v jejich lesích, věděli, jakých při obvyklém svém způsobu opatrování výživy docílí výsledků. Musili docílit toho, co je potřeba k udržení života, ať už výsledky jejich práce byly skrovnější nebo bohatší; nikdy ale nemohly z jejich činnosti vzniknout nezamýšlené společenské převraty, roztržení gentilních svazků, rozpoltění členů genty a kmene na protivné, navzájem se potírající třídy. Výroba pohybovala se v nejúžších mezích; ale — výrobci ovládali svůj vlastní výrobek. To byla ohromná přednost barbarské výroby, která zanikla se vznikem civilisace a které znovu dobýti, ale na základě nyní dosaženého mocného ovládání přírody člověkem a na základě nyní možné volné asociace, jest úlohou nejbližší příštích generací.

Jinak u Řeků. Vyvinuvší se soukromé vlastnictví stád a přepychového nářadí vedlo k výměně mezi jednotlivci, k přeměně výrobků ve zboží. A zde jest kořen celého následujícího na to převratu. Jakmile výrobcové nespotořebovali více přímo sami svůj výrobek, nýbrž dávali ho výměnou z ruky, ztratili nad ním vládu. Nevěděli více, co se s ním stane, a byla tu možnost, že bude jednou použito výrobku proti vyrabiteli, k jeho vykořisťování a potlačování. Proto žádná společnost, která neodstraní výměnu mezi jednotlivci, nemůže trvale uchovat vládu nad svou vlastní výrobou a kontrolu nad společenskými účinky svého výrobního procesu.

Avšak jak rychle po vzniku výměny mezi jednotlivci a po přeměnění výrobku ve zboží uplatňuje výrobek své panství nad vyrabitelem, o tom měli Atheňané nabýti zkušeností. S výrobou zboží přišlo vzdělávání půdy jednotlivcem na jeho vlastní účet a s tím vlastnictví půdy v rukou jednotlivců. Přišly dále peníze, všeobecné zboží, za které všechna ostatní zboží mohou býti vyměňována; ale když vynalézali peníze, neměli lidé ani tušení, že tvoří tím zase novou společenskou moc, jednu všeobecnou moc,

před níž se celá společnost musela sklonit. A tato nová moc, která vystoupila náhle bez vědomí a vůle svých vlastních ploditelů, dala v celé brutalitě své mladistvosti cítit Atheňanům svou vládu.

Co bylo dělat? Stará gentilní ústava nejen že se ukázala býti neschopnou proti vítěznému tažení peněz, nýbrž byla též naprosto neschopnou k tomu, aby ve svém rámci sama našla jen místa pro podobné zjevy jako jsou peníze, věřitelé a dlužníci, nucené vymáhání dluhů. Ale nová společenská moc tu jednou byla a zbožná přání, touha po návratu dobrých starých časů nemohly peníze a úrokovou lichvu zase sprovodit se světa. A vedle toho byla už v trhlíně ještě řada jiných, podřízenějších trhlín. Promíchání členů genty a fratorů po celém území attickém, zejména v městě Athenách samých, každým pokolením se většilo, přes to, že také ještě nyní směl sice Atheňan prodat své pozemky ze své genty, ale nikoliv svůj obytný dům. S pokroky průmyslu a dopravy stále dokonaleji vyvínovala se dělba práce mezi jednotlivými odvětvími výroby: rolnictvím, řemeslem, v řemesle opět mezi nesčetnými jeho druhy, mezi obchodem, plavbou atd.; obyvatelstvo podle svého zaměstnání dělilo se nyní v poměrně pevné skupiny, z nichž každá měla řadu nových, společných zájmů, pro jejichž uplatnění v gentě nebylo místa, k jejichž obstarání bylo třeba nových úřadů. Počet otroků se značně rozmnožil a už tehdy musel být daleko větší než počet svobodných Atheňanů; gentilní ústava původně otroctví vůbec neznala a proto neznala také prostředky, jak tyto massy nesvobodných držet na uzdě. A konečně přivedl obchod do Athen množství cizinců, kteří, peněvadž tam bylo možno lehce vydělávat peníze, se tam usadili; tito byli podle staré ústavy bez práva a bez ochrany a přes to, že byli trpění, zůstali v národě rušícím, cizím živlem.

Zkrátka, s gentilní ústavou to šlo s kopce. Společnost

každý den z ní více vyrůstala; ani nejhorší zla vznikající před jejíma očima, nemohla zadržeti nebo odvrátiti. Ale mezi tím vyvinul se potichu stát. Nové skupiny vzniknuvší následkem dělby práce nejprve mezi městem a venkovem, potom mezi jednotlivými odvětvími městské výroby vytvořily nové orgány na ochranu svých zájmů; byly zřízeny úřady všeho druhu. A pak potřeboval mladý stát především vlastní moci, kterou u Athéňanů, provozujících námořní plavbu, mohla být v počátku jen námořní moc, určená k vedení jednotlivých malých válek a k ochraně obchodních lodí. Byly zřízeny, neznámo kdy, ale před Solonem, naukratie, malé vrchnostenské obvody, dvanáct v každém kmeni. Každá naukratie musela zříditi, vyzbrojit a mužstvem opatřit jednu válečnou loď a vedle toho postavit ještě dva jezdce. Toto zařízení ve dvojím směru zasáhlo do gentilní ústavy. Za prvé tím, že utvořilo veřejnou moc, která nadále nebyla už beze všeho totožnou s celkem ozbrojeného národa; a za druhé tím, že poprvé rozdělen byl lid k veřejným účelům n koliv podle příbuzenských skupin, nýbrž teritoriálně podle místa bydlení. Co to mělo znamenat, budeme vidět.

Nemohla-li gentilní ústava přinést vyssávanému lidu pomoci, tedy zbýval jen vznikající stát. A tento přinesl jí ústavou Solonovou, když se byl zároveň opětovně na útraty staré ústavy posilnil. Solon — po tom, jak byla jeho reforma r. 594 před naším letopočtem prosazena, nám tu nic není — zahájil řadu t. zv. politických revolucí a sice tím, že sáhl na vlastnictví. Všechny dosavadní revoluce byly ochranou jistého druhu vlastnictví proti jinému druhu vlastnictví. Nemohou chránit jedno, aniž by nepoškozovali druhé. Ve velké francouzské revoluci bylo obětováno feudální vlastnictví, aby bylo zachráněno měšťácké; v Solonově revoluci muselo být dotčeno vlastnictví věřitelů ve prospěch vlastnictví dlužníků. Dluhy byly jednoduše

prohlášeny za neplatny. Podrobnosti nejsou nám sice známy, ale Solon se chlubí ve svých básních, že odstranil zástavní sloupy ze zadlužených pozemků a že občany pro dluhy do ciziny prodané a uprchlé přivedl zpět. To bylo možno jen zřejmým porušením vlastnictví. A skutečně od prvé až do poslední tak zvané politické revoluce byly všechny pořádky za účelem ochrany vlastnictví — je d n o h o druhu a provedeny byly konfiskacemi, zvanými také krádeží vlastnictví — j i n é h o druhu. Tak jest pravdou, že od půlčtvrtá tisíciletí mohlo se soukromé vlastnictví udržet jen porušováním vlastnictví.

Nyní se ale jednalo o to, aby podobné zotročování svobodných Atheňanů nemohlo se znovu opakovat. To staio se nejprve všeobecnými opatřeními, na př. zákazem dlužních smluv, při nichž byla dána osoba dlužníkova do zástavy. Dále byla určena nejvyšší míra pozemkového vlastnictví, jež jest pro jednotlivce přípustným, aby tak byly položeny jisté meze chamtivosti šlechty po pozemcích sedláků. Pak ale přišly změny ústavy; pro nás jsou z nich důležitější následující:

Počet členů rady byl zvýšen na čtyři sta; sto z každého kmene; zde byl tedy ještě kmen základem. To však bylo také jediné, čím se stará ústava v novém státním tělese projevovala. Neboť jinak rozdělil Solon občany na čtyři třídy, podle jejich nemovitého majetku a jeho výnosu; 400, 300 a 150 medimnů žita (1 medimnus = asi 41 litrů) byly minimální výnosy pro prvé tři třídy; kdo měl méně anebo žádný nemovitý majetek, připadal do třídy čtvrté. Všechny úřady mohly býti obsazovány jenom z nejvyšších tří tříd, nejvyšší úřady jen z prvé třídy; čtvrtá třída měla pouze právo účastnit se rokování a hlasovat v lidových hromadách, ale zde byli voleni všichni úředníci, zde skládali účty, zde byly usnášeny všechny zákony, a zde měla čtvrtá třída většinu. Aristokratické výsady byly částečně obnoveny ve formě výsad bohatství, ale rozhodu-

Již moc byla v rukou lidu. Dále byly uvedené čtyři třídy základem nové vojenské organizace. Z prvních dvou tříd sestavovala se jízda, třetí třída sloužila jako těžká pěchota, čtvrtá jako lehké pěší mužstvo neopatřené brněním a nebena loď; v tomto případě dostávali pravděpodobně vojenskou službu konající příslušníci čtvrté třídy také plat.

Zde uveden jest tedy do ústavy docela nový živel: soukromé vlastnictví. Práva a povinnosti občanů řídí se dle velikosti jejich nemovitého vlastnictví a kde nabudou vlivu majetkové třídy, tam zatlačována jsou stará tělesa pokrevního příbuzenství; gentilní ústava utrpěla novou porážku.

Závislost politických práv na majetku nebyla však zařízením, jehož by stát nemohl postrádati. Ačkoliv hrála v ústavních dějinách veliké úlohy, bylo přece velmi mnoho států, a právě států nejvyvinutějších, již této závislosti nepotřebovaly. Také v Athenách hrála úlohu jen přechodnou; od doby Aristidovy byly všechny úřady přístupny každému občanu.

Průběhem následujících 80 let dostala se athenská společnost poněkud na tu cestu, po níž se dále vyvíjela v následujících stoletích. Pozemkové lichvě, bující v době před Solonem, byly položeny meze, podobně též bezmezná koncentrací pozemkového majetku. Obchod, dále řemeslo a umělecké řemeslo, které pomocí otroků byly provozovány stále více ve velkém, staly se hlavními odvětvími výroby. Lidé stali se osvícenější. Místo aby jako na počátku brutálním způsobem vykořisťovali své vlastní občany, vykořisťovali nyní hlavně otroky a mimoathenské své zákazníky. Movitý majetek, bohatství peněz a bohatství otroků a loď, stále více rostl, ale nyní nebyly více jedině prostředkem k nabývání nemovitostí, jako v dřívější omezené době, nýbrž staly se samy sobě účelem,

Tím jednak v nové třídě průmyslových a obchodních boháčů vzrostla vítězná konkurence proti moci staré

šlechty, jednak ale byla též zbytkům staré gentilní ústavy odňata poslední půda. Gentes, fratricie a kmeny, jejichž členové bydleli nyní rozptýleně po celé Attice a byly úplně mezi sebou pomíšeny, pozbyly úplně způsobilosti, aby tvořily politické korporace; mnoho athenských občanů nenáleželo vůbec žádné gentě; byli to přistěhovalci, kterým bylo sice poskytnuto občanské právo, ale kteří nebyli přijati do starých rodových svazů. Vedle nich pak byl ještě stále vzrůstající počet cizích přistěhovalců, kteří byli pouze chráněnci státu.

Mezi tím byly sváděny prudké boje stran. Šlechta pokoušela se zase dobýt svých dřívějších výsad a na okamžik nabyla také převahy, až byla revolucí Kleisthenovu (509 před naším letopočtem) úplně poražena; s ní však byl poražen také poslední zbytek gentilní ústavy.

Kleisthenes ve své nové ústavě ignoroval čtyři staré kmeny založené na gentách a fratriích. Na místo nich nastoupila docela nová organizace, provedená na základě rozdělení občanů podle jejich pouhého místa pobytu, jak o to byly činěny pokusy už dříve v naukratiích. Nerczhodovala více příslušnost k rodovým svazům, nýbrž jediné bydliště; nikoliv lid, nýbrž territorium bylo rozděleno, obyvatelé stali se politicky pouhým příslušenstvím území.

Celá Attika byla rozdělena na sto obecních okresů, deme zvaných, z nichž každý se sám spravoval. Občané v každé deme usedlí (demotí) volili si svého představeného (demarcha) a pokladníka, jakož i třicet soudců, kteří měli soudní pravomoc v menších sporných věcech. Každá deme měla též svůj vlastní chrám a svého ochranného boha čili heroa, jehož kněze ustanovovala volbou. Nejvyšší mocí v demech byla hromada demotů. Jak Morgan správně podotýká, jest deme praobrazem samosprávné americké městské obce. S toužé jednotkou, s kterou mo-

derní stát ve svém nejvyšším stupni vývoje končí, vznikající stát v Athenách začíná.

Deset těchto jednotek tvořilo kmen, který se všude na rozdíl od starých rodových kmenů nazývá kmenem místním. Místní kmen byl nejen samosprávnou politickou, nýbrž též vojenskou korporací; volil fylarcha neboli náčelníka kmene, jenž měl velení nad jízdou, taxiarcha, jenž velel pěchotě, a stratega, jenž měl velení nad veškerým mužstvem kmenového území. Místní kmen dále vypravoval pět válečných lodí s mužstvem a velitelem a byl mu přidělen za ochranného světce attický heros, podle něhož měl své jméno. Konečně volil padesát členů do athenské rady.

Nejvyšším útvarem byl athenský stát, ve kterém vládla rada skládající se z pěti set členů volených jednotlivými kmeny, a v nejvyšší instanci shromáždění lidu, jehož se mohl každý athenský občan účastnit a v něm hlasovat. Vedle toho různá odvětví správy a soudnictví byla svěřena archontům a jiným úředníkům. Nejvyššího úředníka s výkonnou mocí Atheny neměly.

Touto novou ústavou a připuštěním velmi velkého počtu chráněnců, jimiž byli z části přistěhovalci, z části propuštění otroci, byly orgány rodové ústavy vytlačeny z veřejných záležitostí; klesly na stupeň soukromých spolků a náboženských společenstev. Ale mravní vliv, starobylé názory a způsob myšlení staré gentilní doby dlouho ještě se čedily dále a teprve ponenáhlu vymíraly. To se ukázalo při jednom z dalších státních zařízení.

Viděli jsme, že podstatným znakem státu jest veřejná moc rozdílná od masy lidu. Atheny měly tehdy teprve lidové vojsko a loďstvo, které bylo bezprostředně lidem vypravováno; tato armáda chránila Atheny proti zahraničnímu nepříteli a držela na uzdě otroky, kteří už tehdy tvořili velkou většinu obyvatelstva. Veřejnou mocí naproti občanům byla původně jen policie, která jest tak starou

jako stát. pročež naivní Francouzové 18. století nemluvili také o civilisovaných národech, nýbrž o »policovaných« (nations policées). Atheňané tedy zároveň se svým státem zřídili také policii, právě četnictvo lukostřelců pěších i na koni — zemské myslivce, jak se říká v jižním Německu a ve Švýcarsku. Toto četnictvo bylo ale utvořeno — z otroků. Za tak nedůstojnou považoval svobodný Atheňan tuto pochopskou službu, že se raději dal zatknout ozbrojeným otrokem, než aby sám se snížil k takovému potupnému činu. To bylo ještě staré gentilní smýšlení. Stát nemohl bez policie existovat, ale byl ještě příliš mladý a neměl ještě dosti mravního respektu, aby zjednal vážnosti řemeslu, které členům starých gent nutně zdálo se haněbným.

Že stát nyní v hlavních svých rysech hotový byl novým společenským poměrům Atheňanů velice přiměřeným, to se jevílo v rychlém rozkvětu bohatství, obchodu a průmyslu. Společenské a politické řády nespočívaly více na třídním rozporu mezi šlechtou a obecným lidem, nýbrž mezi otroky a svobodnými, chráněnci a občany. V době největšího rozkvětu bylo svobodných athenských občanů, všech dechmady, i se ženami a dětmi asi 90.000, vedle nich bylo 365.000 otroků obojího pohlaví a 45.000 chráněnců — cizinců a propuštěnců. Na každého dospělého mužského občana připadalo tedy nejméně 18 otroků a více než 2 chráněnci. Velký počet otroků vysvětluje se tím, že mnozí z nich pracovali společně v manufakturách, velkých pracovních místnostech, pod dohledem dozorců.

S rozvojem obchodu a průmyslu postupovala však akumulace a koncentrace bohatství v malém počtu rukou, massa svobodných občanů byla ochuzována a těmto pak nezbyla jiná volba, než aby vlastní řemeslnou prací dělali konkurenci práci otroků, což bylo považováno za nečestné, potupné — anebo aby úplně spustili. V největší části případů — za určitých okolností nutně — docházelo k této

druhé eventualitě, a poněvadž tito lidé pak tvořili massy obyvatelstva, přivedl tím do záhuby celý athenský stát. Nikoliv demokracie zahubila Atheny, jak tvrdí evropští, před knížaty se plazící školometi, nýbrž otroctví, které považovalo za potupu práci svobodného občana.

Vznik státu u Atheňanů jest typickým vzorem pro tvoření se států vůbec, poněvadž jednak dál se zcela čistě, bez vnějších anebo vnitřních násilných vlivů — krátké trvání Pisistratovy usurpace nezanechalo po sobě žádných stop — jednak poněvadž v Athenách bezprostředně z gentilní společnosti vznikl ihned stát velmi vysoké formální dokonalosti, demokratická republika, a konečně poněvadž jsou nám známy všechny podstatné jednotlivosti tohoto vývoje.

VI. *Gens* a stát v Římě.

Z pověsti o založení Říma vysvítá, že nejprve usadil se tam jistý počet (podle pověsti sto) latinských gent, které byly sdruženy v kmen; k nim připojil se brzy kmen Sabellů, rovněž prý sto gentes čítající, a konečně třetí kmen, složený z různých žvlů, jak se udává, opět o stu gentes.

Celé toto vypravování na prvý pohled ukazuje, že kromě gentes bylo zde už velmi málo co samostatného a že gentes samy v mnohých případech byly jen výhonnkem mateřské genty, která dále žila ve staré domovině. Kmeny měly na svém čele znak umělého složení, ale přece z největší části byly složeny z příbuzných žvlů a podle vzorů starých vyrostlých, nikoliv udělaných kmenů, při čemž není vyloučeno, že jádro každého ze tří kmenů mohl tvořit skutečný, starý kmen. Střední člen, *fratres*, skládal se z desíti gent a byl nazýván *kurií*; *kurií* bylo tedy třicet.

Že římská gens byla toutéž institucí jako řecká, se všeobecně uznává. Je-li řecká gens pokračováním oné společenské jednotky, jejíž původní formu nacházíme u amerických rudokožců, platí totéž beze všeho také pro římskou gens. Můžeme tedy zde býti stručnějšími.

Římská gens aspoň v nejstarší době města měla následující ústavu:

1. Vzájemné dědičné právo členů genty; jmění zůstávalo v gentě. Poněvadž v římské gentě podobně jako v řecké panovalo už otecké právo, byli potomci ženské linie vyloučení. Podle zákona dvanácti tabulí, nejstaršího nám známého psaného římského práva, dědili nejprve děti jakožto vlastní dědicové; nebylo-li dětí, agnati (příbuzní v mužské linii); nebylo-li ani těch, členové genty. Ve všech případech zůstalo jmění v gentě. Vidíme tu, jak následkem rozmnožení bohatství a následkem monogamie vznikají ponenáhlu do obyčejné genty nová právní ustanovení: původně rovné právo dědičné všech členů genty jest v praxi — snad už dříve, než svrchu uvedeno — omezo-
váváno nejprve jen na agnaty, konečně jen na děti a jejich potomky v mužské linii; v zákonech dvanácti tabulí považuje se tato zásada v obráceném pořádku za samozřejmou.

2. Společné pohřebiště. Když patricijská gens Klaudia vystěhovala se z Regilli do Říma, byl jí vykázan kus země a vedle toho v městě společné pohřebiště. Ještě za Augusta byla do Říma přinesena hlava Varra, padlého v lese teutoburském, pochována na tumulus gentillitius; gens (Quintilia) měla tedy ještě zvláštní pahorek ku pochovávání svých členů.

3. Společné náboženské slavnosti. Tyto, sacra gentilitia, jsou známy.

4. Povinnost nevstupovat v manželství s členem genty. Tato povinnost, jak se zdá, nebyla v Římě prohlášena nikdy psaným zákonem, ale jakožto mrav zůstala v platnosti. Zachovala se nám jména velikého množství římských manželských párů a ani v jediném případě nemají muž a žena stejné gentilní jméno. Žena ztrácí sňatkem svá agnátská práva, vystupuje ze své genty, ani ona, ani její děti nemohou dědit po jejím otci nebo jeho bratrých, poněvadž jinak byl by dědický podíl pro oteckou gens ztracen. To má smysl jenom tehdy, když žena se nemůže provdat za člena své genty.

5. Společné vlastnictví pozemků. Toto vyskytl se v pradobě všude, kde byl učiněn počátek s dělením kmenné půdy. U latinských kmenů jest půda částečně v držení kmene, částečně genty, částečně domácností, které tehdy s tíží byly jednorodinami. Romulus prý po prvé provedl dělení půdy mezi jednotlivce, a sice tak, že na každého připadl až jeden hektar (dvě jugera). Ale přes to ještě později shledáváme, že gentes mají své pozemky — o státních pozemcích ani nemluvě — a že kolem těchto točí se celé vnitřní dějiny republiky.

6. Členové genty mají povinnost poskytovat si navzájem ochranu a pomoc. Psané dějiny zachovaly nám již jen trosky této povinnosti; římský stát vystoupil hned od počátku s takovou přemocí, že právo ochrany proti bezpráví přešlo na něho. Když byl Appius Klaudius zatčen, zachovávala celá jeho gens smutek, dokonce i jeho osobní nepřátelé. Za druhé války punské spojily se genty k vykoupení svých, ve válce zajatých členů; senát jim to zapověděl.

7. Právo nositi společné jméno. Toto právo bylo zachováno až do doby císařské. Propuštěncům bývalo dovolováno, aby přijali gentilní jméno bývalého pána, ale bez gentilních práv.

8. Právo adoptovat cizince do genty. To se dělo adoptací do rodiny (jako u Indiánů), ve které bylo přijetí do geníj už obsaženo.

9. O právu volit a sesazovat náčelníka nečiní se nikde zmínka. Poněvadž však v prvních dobách Říma byly všechny úřady od voleného krále dolů obsazovány volbou nebo jmenováním a poněvadž i kuriátní kněží byli kuriemi voleni, můžeme totéž předpokládati i o náčelnících gent (principes) — třeba že mohl být principes volen už pravidelně v gentě z určité rodiny.

To byla pravomoc římské genty. Až na to, že v římské gentě jest právě dokonán přechod k oteckému právu, jest

její pravomoc věrným obrazem práv a povinností genty u Irokesů.

Jaký zmatek i u našich nejuznanějších dějepisců panuje ještě dnes o římských gentilních řádech, pro to jen příklad. V Mommsenově pojednání o římských vlastních jménech z doby republiky a Augustovy (*Römische Forschungen*, Berlin 1864, I. svazek) se praví: »Kromě všem mužským členům rodu, samo sebou se rozumí, že nepočítaje otroky, ale počítaje spojence a chráněnce, přísluší také rodové jméno ženám . . . Kmen (jak zde Mommsen *gens* překládá) jest . . . společenský svazek společného — ať skutečného nebo domnělého, nebo také fingovaného — původu, spojený společenstvím svátků, pohřebiště a dědictví, k němuž mohou a musejí býti počítáni všichni jednotlivci osobně svobodní, tedy také ženy. Obtíže však působí určití rodové jméno provdaných žen. Tato obtíž ovšem odpadá, pokud ženy nesměly vstoupiti v manželství s nikým jiným, než s členem své genty; a jak je dokázáno, bylo dlouhou dobu pro ženy mnohem obtížnějším provdati se mimo rod než v rodu samém; ještě v šestém století bylo toto právo, *gentis enuptio*, poskytováno za odměnu jakžto osobní výsada . . . Kde však byla uzavírána taková manželství s členy cizích kmenů, musí žena v nejstarší době přestoupiti sňatkem do kmene muže. Nic není jistějšího, než že ve starém náboženském manželství žena úplně vchází v právní a základní společenství mužovo a ze svého vystupuje. Komu pak není známo, že provdaná žena ztrácí aktivně i passivně dědičné právo vůči členům své genty, za to však že vstupuje do dědičného svazku se svým mužem, svými dětmi a vůbec s členy jejich genty? A je-li v poměru k svému muži považována za jeho dítě a za člena jeho rodiny, jak by mohla nebýt členem jeho rodu?« (Str. 9—11.)

Mommsen tedy tvrdí, že římské ženy, příslušící k jisté gentě, směly se původně provdávati jen uvnitř své

genty, že tedy římská gens byla endogamní, nikoliv exogamní. Tento názor, odporující všem zkušenostem, na-
bytým u ostatních národů, opírá se hlavně, ne-li výlučně,
o jediné velmi sporné místo Livia (Kniha XXXIX., c. 19.),
dle něhož r. 568 po založení města (186 před naším leto-
počtem) senát učinil usnesení, uti Feceniae Hispallae datio,
deminutio, gentis enuptio, tutoris optio item esset, quasi
ei vir testamento dedisset; utique ei ingenuo nubere liceret,
neu quid ei, qui eam duxisset, ob id fraudi ignominiaeve
esset — že Fecenia Hispalla má mít právo učinit o svém
jmění poslední pořízení, je zmenšit, provdat se mimo gens
a zvolit si poručníka, zcela jako kdyby (zemřelý) její muž
byl toto právo testamentem na ni přenesl; že se může pro-
vdat za muže plně svobodného a že tomu, kdo si ji vezme,
nemá býti tento sňatek počítán za špatné jednání nebo za
hanbu.

Není tedy pochyby o tom, že se zde Fecenii, propuštěné
otrokyni, uděluje právo, aby se provdala mimo gens. A
rovněž tak jistě podle tohoto místa byl manžel oprávněn
testamentem poskytnout své ženě právo, aby po jeho smrti
se vdala mimo gens. Ale mimo k t e r o u gens?

Musila-li žena vstoupiti v manželství uvnitř své genty,
jak myslí Mommsen, pak zůstala v této gentě i po svatbě.
Ale za první, právě tato tvrzená endogamie genty má býti
dokázána. A za druhé, musila-li žena vstoupiti v manžel-
ství uvnitř genty, pak přirozeně také muž, který by jinak
žádné ženy nedostal. Pak přicházíme k tomu, že muž mohl
testamentem odkázat své ženě právo, jehož sám a pro se-
be sama neměl; to jest ovšem věc právně protismyslná.
Mommsen to také cítí a proto vyslovuje domněnku, že »aby
provdaní mimo rod bylo právně možno, jest k němu asi
potřebí nejenom zvolení majitele moci, nýbrž všech členů
genty«. (Str. 10, poznámka.) Tato domněnka jest za první
velice odvážnou a za druhé odporuje jasnému doslovnému
znění uvedeného místa; senát dává Fecenii toto právo n a

místě muže, dává jí výslovně nic více a nic méně, než by jí býval mohl její muž dát; ale to, co jí dává, jest právo absolutní, nezávislé na žádném jiném obmezení; takže když ona toho práva použije, nemá být proto ani její nový muž poškozen; senát dokonce ukládá nynějším a příštím konsulům a pretorům, aby pečovali o to, aby tím nebyly její zájmy nějak poškozeny. Mommsenova domněnka jeví se tedy být naprosto nesprávnou.

Anebo: Žena provdala se za muže z jiné genty, zůstala však sama ve své rodné gentě. Pak by dle hořejšího místa měl muž právo dovoliti ženě, aby provdala se nímto svou vlastní gens. To znamená, on by měl právo rozhodovat o záležitostech genty, k níž vůbec nepatřil. Protismyslnost této domněnky je tak jasná, že by bylo zbytečno ztráceti o ní dalšího slova.

Zbývá tedy jenom domněnka, že žena v prvním manželství provdala se za muže z jiné genty a že manželstvím beze všeho přestoupila v gens mužovu, jak to Mommsen pro takové případy také skutečně přiznává. Pak se ihned celá souvislost vysvětluje. Žena, byvši sňatkem vytržena ze své staré genty a přijata do nového gentilního svazku mužova, má v tomto postavení docela zvláštní. Je sice členkou genty, ale nikoliv pokrevně příbuznou. Způsob jejího přijetí už předem vylučuje, že by pro ni platil zákaz manželství uvnitř genty, do které přece právě manželstvím přišla; ona jest dále přijata do manželského svazku genty, dědí při smrti svého muže část jeho jmění, tedy jmění člena genty. Což jest přirozenějším, než že toto jmění má zůstat v gentě a že tedy ona má být povinna provdat se za člena genty svého muže a ne za někoho jiného? A má-li být učiněna výjimka, kdo jest kompetentnějším, aby ji k tomu splnomocnil, než ten, kdo jí toto jmění odkázal, její první muž? Ve chvíli, kdy on jí toto jmění odkazuje a kdy jí zároveň dovoluje, aby tuto část majetku sňatkem anebo následkem sňatku přinesla do cizí genty, patří toto jmění

ještě jemu, on tedy v doslovném smyslu disponuje jenom svým vlastním vlastnictvím. On svobodným aktem své vůle — sňatkem — přivedl ženu do své genty; je tedy také zcela přirozeno, že on jest nejvhodnější osobou, která ji může zmocniti, aby druhým sňatkem z této genty vystoupila. Zkrátka, věc jeví se býti jednoduchou a samozřejmou, jakmile pustíme podivnou představu o endogamii římské genty z mysli a jakmile podobně jako Morgan přidržíme se názoru o její původní exogamnosti.

Konečně jest ještě poslední domněnka, která také našla zástupce, a snad nejčtetnější: Dotyčné místo praví pouze, »že propuštěné otrokyně (libertae) nesměly bez zvláštního povolení e gente enubere (provdati se mimo gens) anebo vykonati jiný akt, který je spojen s capitis deminutio minima a který by měl za následek vystoupení liberty z gentilního svazku« (Lange, *Römische Alterthümer*, Berlin 1856, I., str. 195). Je-li tato domněnka správnou, tedy uvedené místo teprve nic nedokazuje o poměrech plně svobodných Římanek a pak o tom, že by tyto musily uzavírat manželství uvnitř genty, teprve nemůže býti řeči.

Výraz enuptio gentis přichází jedině na tomto jediném místě a více ne v celé římské literatuře; slovo enubere (vyvdati se ven) přichází jen třikrát, rovněž u Livia, a tam, kde přichází, nevztahuje se na gens. Představa, že Římanky měly vstupovat v manželství jen uvnitř své genty, děkuje za svou existenci jen tomuto jedinému místu. Není však naprosto možno při ní setrvat. Neboť buďto týká se toto místo zvláštních omezení platných pro propuštěné otrokyně a potom nedokazuje nic o ženách plně svobodných (ingenuae); anebo platí také pro plně svobodné, a v tom případě jest spíše důkazem pro to, že žena pravidelně uzavírala manželství mimo svou gens, že však sňatkem přestupovala do genty mužovy; tedy proti Mommsenovi a pro Morgana. —

Ještě tři sta let po založení Říma byly gentilní svazky

tak silné, že patricijská gens Fabiů mohla s povolením senátu podniknouti sama na vlastní pěst válečné tažení proti sousednímu městu Veji. 306 Fabiovců prý účastnilo se výpravy, při níž měli býti zaskočeni a všichni pobiti; jen jediný hoch, jenž zůstal na živu, umožnil, že gens nevymřela.

Deset gentes, jak řečeno, tvořilo fratрии, která se zde nazývala kurii a měla důležitější veřejná práva než fratric v Řecku. Každá kurie měla své vlastní náboženské obřady, posvátné předměty a kněze. Všichni kněži dohromady tvořili své doby římské kněžské kollegium. Deset kurií tvořilo kmen, jemuž podobně jako u ostatních latinských kmenů stál původně v čele zvolený náčelník — vojenský vůdce a vrchní kněz. Všechny tři kmeny dohromady tvořily římský národ, populus Romanus.

K římskému národu mohl tedy patřit jenom kdo byl členem některé genty a s ní členem některé kurie a některého kmene. Prvá ústava tohoto národa byla následující: Veřejné záležitosti řídil nejprve senát, který, jak Niebuhr první správně zjistil, skládal se z náčelníků tří set gentí; právě proto, že byli nejstaršími z gentí, nazývali se členové tohoto sboru otcové, patres, a sbor sám, jež tvořili, senát (radu nejstarších, od senex, starý). Obyčej volit zástupce, jehož každá gens vysílala do senátu, vždycky z téže rodiny, vyvolal také zde v život první kmenovou šlechtu: tyto rodiny nazývaly se patriciové a osobovaly si pak výlučně právo na členství v senátu a na jiné úřady. Lid nechal si průběhem doby tento nárok líbit, následkem čehož se on proměnil ve skutečné právo; tento fakt vyjadřuje pověst, když praví, že Romulus dal prvním senátorům a jejich dědicům patriciát s jeho výsadami. Senát, jako athenská bulé rozhodoval o mnohých záležitostech, o jiných, důležitějších, a zejména o nových zákonech, konal předběžné porady. O těchto rozhodovalo shromáždění lidu, comitia curiata (hromada kurií) zvané. Scházel se

k němu lid seskupený podle kurií, v každé kurií pravděpodobně podle gentes; při hlasování měla vždy každá se třiceti kurií jeden hlas. Hromada kurií přijímala nebo zavrhovala všechny zákony, v ní byli voleni všichni vyšší úředníci i rex (tak zvaný král), ona prohlašovala válku (ale mír uzavíral senát) a rozhodovala jakožto nejvyšší soud o odvolání účastníků ve všech případech, kde měl být římský občan odsouzen k smrti. — Konečně vedle senátu a shromáždění lidu byl rex, jenž měl podobné postavení jako řecký basileus a jenž daleko nebyl skoro absolutním králem, za něhož nám ho Montesquieu vydává.*) Také on byl vojevůdcem, vrchním knězem a předsedou jistých soudů. Civilní pravomoc anebo moc nad životem, svobodou anebo vlastnictvím občanů naprosto neměl, pokud tato oprávnění nebyla důsledkem disciplinární moci vojenského velitele anebo rozsudek provádějící moci soudního předsedy. Úřad, který rex zastával, nebyl dědičným; naopak, rex byl, pravděpodobně na návrh svého předchůdce, nejprve volen ve shromáždění kurií a pak v druhé schůzi na úřad slavnostně dosazován. Že byl také sesaditelným, to dokazuje osud Tarquinia Superba.

Jako Řekové v době heroů, tak také Římané v době tak zvaných králů žili ve vojenské demokracii, která

Latinské slovo rex jest totožné s keltsko-irským rígh (přednost a kmene) a s gotským reiks; má stejný význam jako německé slovo Fürst (t. j. jako anglické slovo first, dánské forste, první, česky kníže). Že tato slova znamenala původně přednostu genti nebo kmene, vychází na jevo z té okolnosti, že pro pozdějšího krále, vojevůdce všeho lidu, měli Gothové již ve čtvrtém století zvláštní slovo: thiudans. V Ulfílově překladu bible nejsou Artaxerxes a Herodes nikdy nazýváni reiks, nýbrž thiudans, a říše císaře Tiberia nikdy reiki, nýbrž thiudinassus. Oba názvy spojují se v jedno ve jménu gotského Thiudana, anebo jak my nesprávně překládáme, krále Thiudareika, Theodoricha.

byla založena na gentích, fratrích a kmenech a která se z nich vyvinula. Třebaže kurie a kmeny byly umělymi útvary, byly utvořeny podle pravých, samorostlých prapůvodů společností, ze kterých vyšly a která je ještě na všech stranách obklopovala. Třeba že samorostlá patricijská šlechta začala nabývat půdy, třeba že rexes pokoušeli se ponenáhlu rozšiřovat svou pravomoc — na původní základní povaze ústavy to nic neměnilo a jenom tato jest pro nás důležitou.

Mezitím v městě Římě a v římském, výboji rozšířeném území množil se počet obyvatelstva jednak následkem usazujících se tam přistěhovalců, jednak následkem toho, že přibýli tam obyvatelé podmaněných, ponejvíce latinských okresů. Všichni tito noví příslušníci státu (o klientech nebudeme na tomto místě mluvit) nebyli členy starých gent, kurií a kmenů, nebyli tedy částí vlastního římského národa, *populus Romanus*. Byli osobně svobodní, mohli míti pozemkové vlastnictví, museli platit daně a konat vojenskou službu. Nemohli však zastávat žádný úřad ani účastnit se jednání v komisích kuriátních, na ně nebylo též pamatováno při rozdělování dobytého státního území. Tvořili ze všech veřejných práv vyloučenou plebs. Svým stále rostoucím počtem, svým vojenským výcvikem a ozbrojením stali se plebejové hroící mocí proti starému *populus*, jenž nyní byl pevně uzavřen proti každému přílivu z venčí. K tomu přistupuje ještě ta okolnost, že pozemkový majetek byl, jak se zdá, rozdělen mezi *populus* a plebs skoro stejnoměrně, kdežto obchodní a průmyslové bohatství, ovšem ještě jen málo vyvinuté, bylo převážně v rukou plebejů.

Při velké temnosti, jakou jest zahalena celá pradoba římského bájesloví — temností, která jest ještě značně sesilována racionalisticko-pragmatickými pokusy o její vysvětlení a zprávami pozdějších právníky vzdělaných

zpracovatelů pramenů — není možno říci nic určitého ani o době, ani o průběhu, ani o podnětu revoluce, která učinila staré gentilní ústavě konec. Jisto jest jenom, že příčinou této revoluce byly boje mezi patricii a plebeii.

Nová ústava, upomínající na řecké vzory, jmenovitě na Solona, připisovaná Serviovi Tulliovi, zavedla nové shromáždění lidu, jehož členství nebylo odvislo od příslušenství k populus nebo plebs, nýbrž od konání válečných služeb. Veškeré mužstvo vojenskou službou povinné bylo podle svého jmění rozděleno v šest tříd. Minimum majetku pro každou z pěti tříd bylo: I. 100.000 assů; II. 75.000; III. 50.000; IV. 25.000; V. 11 tisíc assů. Dle Dureau de la Maille rovnají se tyto obnosy asi 14.000, 10.500, 7000, 3600 a 1570 markám. Šestou třídu tvořili proletáři, mající méně majetku, osvobození od vojenské služby a daní. V této nové lidové hromadě centurií (comitia centuriata), vystupovali občané vojensky, v setninách o stu mužích, seskupení jsouce ve svých centuriích a každá centurie měla hlas. Avšak první třída měla 80 centurií, druhá 22, třetí 20, čtvrtá 22, pátá 30 a šestá ze slušnosti také jednu. K tomu přistupovala jízda utvořená z nejbohatších občanů s 18 centuriemi; dohromady 193; většina hlasů: 97. Než rytíři a první třída měli sami dohromady 98 hlasů, tedy většinu; hlasovali-li souhlasně, nebyly ostatní třídy ani tázány, právoplatné usnesení bylo hotovo.

Na tyto nové hromady centurií přešla nyní všechna práva bývalých hromad kuriatních (až na několik formalností); kurie a související s nimi genty byly tím podobně jako v Athenách degradovány na pouhá soukromá a náboženská společenstva a jakožto takové živořily dále, kdežto kuriatní hromady brzy úplně usnuly. Aby byly i staré tři rodové kmeny vytlačeny ze státního života, byly zavedeny a řadou politických práv nadány

čtyři kmeny místní, z nichž každý obýval jednu čtvrt města.

Tím také v Římě, už před odstraněním tak zv. království, byl rozbit starý společenský řád, spočívající na osobních, krevních svazcích a místo něho zavedena nová, skutečná státní ústava, jejímž základem byly teritoriální rozdělení a rozdíly majetkové. Veřejnou moc tvořilo zde vojenskou službou povinné občanstvo, které stálo nejenom proti otrokům, nýbrž též proti tak zv. proletářům, kteří nekonali službu vojenskou a nebyli ozbrojeni.

Když byl zahnán poslední rex Tarquinius Superbus, jenž chtěl uchvátit skutečnou královskou moc a když místo krále byli zřízeni dva vojenští vůdcové (konsulové) se stejnou úřední mocí (jako u Irokesů), bylo to jen dalším vývojem této ústavy. V mezích této ústavy pohybují se celé dějiny římské republiky se všemi boji patriciů a plebejů o přístup k úřadům a o účast při dělení státních pozemků. Patricijská šlechta přešla konečně v novou třídu velkých pozemkových a peněžních statkářů, kteří poněmáhlu pohltili všechny pozemky sedláků službou válečnou ožebračených, kteří na ohromných, takto vzniklých velkostatech hospodařili pomocí otroků, Italii vyhladnili a tak otevřeli dvěře nejenom císařství, nýbrž i jeho nástupcům, německým barbarům.

VII. *Gens* u Keltů a Němců.

Rozsah látky nám nedovoluje, abychom se zabývali gentilními řády, které ještě nyní v čistší nebo méně čisté formě existují u různých divokých a barbarských národů anebo se stopami těchto řádů ve starších dějinách asijských kulturních národů. Jedny i druhé najdeme všude. Jen několik příkladů. Ještě než byla poznána *gens*, Mac Lennan, jenž se nejvíce namáhal jí neporozumět, dokázal a celkem také správně popsal její existenci u Kalmyků, Čerkesů, Samojedů a u třech indických národů: Varaliů, Magarů a Munuipuriů. Nejnověji ji objevil a popsal M. Kovalevsky u Pšavů, Ševsurů, Svanetů a jiných kmenů na Kavkaze. Zde jenom několik poznámek o existenci genty u Keltů a Germánů.

Nejstarší zachované keltické zákony ukazují nám *gens* v plném životě; v Irsku, kde ji Angličané násilně rozbili, žije ještě dnes aspoň instinktivně ve vědomí lidu, ve Škotsku byla ještě v polovici minulého století v plném rozkvětu a také zde podlehla jen zbraním, zákonodárství a soudům Angličanů.

Starovaleské zákony sepsané několik století před anglickým dobytím, nejpozději v jedenáctém století, znají ještě rolnictví provozované společně celými vesnicemi, ačkoliv už jenom jako výmínečný zbytek obyčeje dříve všeobecného; každá rodina měla pět polí, které sama

obdělávala; jeden kus byl vedle toho obděláván společně a jeho výtěžek rozdělen. Že tyto vesnické obce představují gentes anebo jednotlivé části gent, o tom vzhledem k období mezi Irskem a Škotskem není možno pochybovat, i kdyby to novým zkoumáním valeských zákonů, k němuž nyní nemám času (mé výpisky jsou z r. 1869) nebylo přímo dokázáno. Přímý důkaz však poskytují valeské a s nimi irské zákony proto, že v jedenáctém století u Keltů párové manželství nebylo ještě monogamií zatlačeno. Ve Valesu stalo se manželství nerozlučitelným anebo lépe nevypověditelným po sedmi letech svého trvání. Scházely-li jenom tři noci do sedmi let, mohli se manželé rozloučiti. Pak nastalo dělení, muž dělil, žena vybírala. Nábytek byl dělen dle jistých, velmi humoristických pravidel. Zavdal-li podnět k rozloučení manželství muž, musil ženě vrátit její věno a ještě ji přidat ze svého; zavdala-li podnět žena, dostala méně. Z dětí dostal muž dvě, žena jedno, a sice prostřední. Když žena po rozvodu vzala si jiného muže a prvý muž si zase pro ni přišel, tedy musila s ním jít, i kdyby bývala byla už jednou nohou v novém manželském loži. Když ale dvě osoby různého pohlaví žily sedm let společně, tedy byly mužem a ženou i bez předchozího formálního sňatku. Dívky před svatbou nezachovávaly nijak přísně cudnost a také to nebylo od nich žádáno; příslušná ustanovení jsou velice frivoliho rázu a nijak neodpovídají měšťácké morálce. Dopustila-li se žena cizoložství, směl ji muž bít (jeden ze tří případů, kdy mu to bylo dovoleno, jinak byl trestán), jinak ale nesměl se domáhati žádné další náhrady, neboť »po témž přčinu má následovati buď náhrada anebo pomsta, nikoliv však obojí zároveň«. Důvody, pro které žena mohla žádati za rozvedení manželství, aniž by byla ve svých nárocích zkrácena, byly velmi obsáhlé: páchnoucí dech mužův na př. dostačil. Velikou úlohu

hraje v zákoníku výkupné, jež musilo být náčelníku kmene nebo králi placeno za právo prvé noci (gobmerch, z toho středoněmecké slovo marcheta, francouzsky marquette). V lidových hromadách měly ženy hlasovací právo. Připojíme-li k tomu, že se v Irsku vytvořily podobné poměry, že tam bylo rovněž uzavírání manželství na čas věci zcela obyčejnou a že ženě byly pro případ rozvodu zaručeny přesně vymezené, velké výhody, dokonce i náhrada za služby v domácnosti konané; že tam přichází »prvá žena« mezi ostatními ženami a že při rozdělování dědictví nečiní se žádného rozdílu mezi dětmi manželskými a nemanželskými — tedy máme před sebou obraz párového manželství, v porovnání s kterým manželská forma platná v Severní Americe zdá se býti přísnou, jehož existence ale nemůže překvapit v jedenáctém století u národa, jenž ještě za doby Cesarovy žil ve skupinovém manželství.

Nejenom staré knihy právní, nýbrž též angličtí právníci 17. století, kteří byli vysláni do Irska, aby přeměnili tamější klanové území v domény anglického krále, dosvědčují existenci irských gent (sept, kmen nazývá se v Irsku claine, klan) a popisují je. Až do této doby byla půda ve společném vlastnictví klanů nebo gent, pokud ji náčelníci nebyli právě proměnili ve své soukromé domény. Zemřel-li člen genty a přestala-li tedy následkem toho existovat jedna domácnost, předsezval přednostu (caput cognationis nazývali ho angličtí právníci) nové rozdělení veškeré půdy mezi ostatní domácnosti. Toto dělení musilo být prováděno v podstatě dle pravidel platných v Německu. Ještě nyní nacházejí se některé — před čtyřiceti nebo padesáti lety velice četné — obecné nivy v tak zv. »oblasti«. Sedláci mají v nájmu pozemky, které dříve byly společným vlastnictvím obce a které byly anglickými dobyvateli ulou-

pěny a odvádějí každý za svou část nájemné; když ale najali ornou a luční půdu, dávají ji zase dohromady, dělí ji podle polohy a jakosti na »úděly«, jak se na Mosele říká, a každému jest v každém údělu přidělena jeho část: rašeliniště a pastviny jsou užívány společně. Ještě před padesáti lety bylo čas od času, mnohdy každoročně prováděno nové dělení. Také ve »factions« žije gens dále. Irští sedláci rádi dělí se na strany, které tvoří se na základě rozdílu zdánlivě zcela protismyslných a nesmyslných. Angličané nemohou proto těmto stranám nikterak rozuměti a domnívají se, že jejich účelem není nic jiného než oblíbené slavnostní rvačky jedné strany s druhou. Zatím to není nic jiného než zvláštní způsob, jímž se projevuje ještě dnes se vyskytující zděděný gentilní pud, jsou to projevy touhy po umělém znovuoživení zaniklých gent a po dodatečné náhradě za ně V mnohých krajinách ostatně členové gentu žijí ještě pohromadě skoro na témže starém území jako dříve; tak ještě ve třicátých letech měla velká většina obyvatel hrabství Monaghanského jen čtyři rodinná jména, t. j. pocházela od čtyř kmenů nebo klanů.*)

*) Ke čtvrtému vydání. Byl jsem několik dní v Irsku a tu znovu jsem si při té příležitosti uvědomil, jak velice žije tamější venkovský lid v představách gentilní doby. Sedlák považuje statkáře, od něhož má pozemky v nájmu, pořád ještě za jakýsi druh náčelníka klanu, jenž má spravovat půdu v zájmu všech, jemuž jest sedlák povinen ve formě nájemného odváděti poplatek a od něhož má dostávat i též podporu v případě nouze. Rovněž tak pokládá se za povinnost každého zámožnějšího, aby podporoval chudšího svého souseda, upadne-li tento v nouzi. Taková podpora není almužnou, nýb: ž chudší člen má právní nárok na bohatšího člena nebo náčelníka klanu. Chápeme, když národní hospodáři a právníci si stěžují, že Irskému sedlákovi není možno vysvětliti pojem moderního měšťáckého vlastnictví; vlastnictví, které má jen práva, a žádné povinnosti, nejde Irčanovi do hlavy. Jest však také pochopitelné, když Irčané s takovými naiv-

Ve Škotsku datuje se zánik gentilních řádů od porážky povstáním v r. 1749. Jakým členem v těchto řádech by speciálně škotský klan, není ještě prozkoumáno; že ale tímto členem byl, o tom není pochyby. Živě vidíme před sebou tento škotský klan v románech Waltera Skotta. Je to, praví Morgan, »výtečný, vzorný obraz organisace a ducha genty, pádný příklad toho, jak členové genty byli ovládáni gentilním životem. V jejich sporech a v jejich krevní mstě, v dělení pozemků podle klanů, v jejich společném užívání půdy, ve věrnosti, již osvědčují členové klanu vůči náčelníkovi a vůči sobě navzájem, vidíme vraceti se rysy gentilní společnosti... Původ počítal se podle oteckého práva, takže děti mužů zůstávaly v klanu, kdežto děti žen přestupovaly do klanu svých otců.« Že však dříve vládlo ve Škotsku mateřské právo, to dokazuje ta okolnost, že dle Bedy v královské rodině Piktů byla ženská posloupnost. Ano, podobně jako u obyvatelů Valesu uchovával se i u Škotů až do středověku kus punaluanské rodiny v právu první noci, které, dokud za něj nebylo poskytnuto výkupné, byl oprávněn u každé nevěsty vykonávat náčelník klanu nebo král jakožto poslední zastupce dřívějších společných jejich manželů.

O tom není pochyby, že Němci byli organisováni v gentách až do stěhování národů. Území mezi Dunajem, Rýnem, Vislou a severními moři obsadili teprve asi několik málo století před naším letopočtem, Cimbrové a Teutoni stěhovali se stále s místa na místo a Suevové teprve za dob Cesarových zaujali pevná sídla. Cesar praví o nich výslovně, že se usadili podle gent a

ními představami dostanou se najednou do velkých anglických nebo amerických měst, mezi obyvatelstvo se zcela jinými hravními a právními názory, že velice snadno dostanou se v ohledu mravnosti a práva na bludnou cestu, že ztratí všech tu obnovu a často musí hromadně propadati demoralisaci

příbuzenství (*gentibus cognationibusque*) a v ústech Římana *gentis Iuliae* má slovo *gentibus* určitý význam, jež není možno nikterak oddemonstrovati. To platí o všech Němcích; zdá se, že dokonce i v dobytých římských provinciích usazovali se Němci podle *gent.* Alemanské národní právo potvrzuje, že na dobytém území jižně Dunaje usazoval se lid podle rodů (*genealogiae*); slova *genealogia* užívá se v témže smyslu jako později názvu společenství marky nebo vesnické společenství. Nejnověji Kovalevsky vyslovuje názor, že tyto *genealogie* jsou velkými domácnostními společenstvy a z nich že se později vyvinula vesnická společenství. Totéž by pak platilo o výrazu *farā*, jímž Burgundi a Langobardi — tedy jeden gothský a druhý herminonský čili hornoněmecký kmen — označují přibližně, ne-li úplně, totéž jako kniha alemanského práva slovem *genealogiae*. Oč se zde skutečně jedná, zda o *gens* anebo domácnostní společenství, to musí být teprve zjištěno podrobnějším zkoumáním.

Jazykové památky nechávají nás na pochybách o tom, zda staří Němci měli pro *gens* společný výraz a který výraz to byl. Etymologicky odpovídá řeckému *genos*, latinskému *gens* gothský kmen *kuni*, středohornoněmecký *kunne* a těchto kmenů užívá se také v tomže smyslu. Zpět na doby mateřského práva poukazuje ta okolnost, že slovo označující ženu pochází z téhož kmene: řecky *gyne*, slovansky *žena*, gothsky *qvin*, staronorsky *kvina*, *kuna*. — U Langobardů a Burgundů nacházíme jak řečeno slova *fara*, jehož původ odvozuje Grimm od domnělého kořene *fisan*, ploditi. Já bych považoval za přirozenější odvozovat jeho původ od *faran*, *fahren*, *putovati*, *vracet* se zpět, čímž naznačováno bylo původně jisté, pevné, samozřejmě z příbuzných se skládající oddělení stěhujícího se kmene a kteréžto pojmenování po několik set let trvajícím stěhování nejprve

na východ, potom na západ přeneslo se ponenáhlu na rodové společnosti samotné. — Dále jest gothské slovo sibja, anglosasky sib, starohornoněmecky sippia, sippa, Sippe (tlupa). Ve staronorštině přichází jen plural sifjer, příbuzní, singular jen jako jméno bohyně Sif.

A konečně přichází ještě jiný výraz v písni o Hildebrandovi, kde Hildebrand ptá se Hadubranda »kdo jest jeho otcem mezi muži v národě — anebo kterého rodu jest členem« (eddo huêlihhes cnuosles du sis). Pokud bylo k označení genty společné německé jméno, byl asi jeho základem gothský kmen kunj; pro to mluví nejen ta okolnost, že tento kmen jest základem příslušných výrazů v příbuzných řečech, nýbrž to, že z něho vyvozuje se též slovo kuning, Kong, král, které původně znamená přednostu genty anebo kmene. Sibja, Sippe, jak se zdá, nemůže tímto společným kmenem býti, poněvadž v staronorštině sifjar neznamena jen pokrevní příbuzné, nýbrž též osoby sešvakřené, vztahuje se tedy na příslušníky nejméně dvou gentes; kmen sif nemůže býti tedy sám výrazem označujícím gens.

Podobně jako Mexikáni a Řekové měli i Němci bitevní řád, podle něhož oddělení jízdy i klínová četa pěchoty byly rozděleny podle gentilních skupin; praví-li Tacitus: »podle rodin a příbuzenství«, tedy vysvětluje se neurčitost tohoto výrazu tím, že v době Taciově v Římě gens už dávno nebyla živým sdružením.

Rozhodujícím jest u Tacita místo, na němž se praví: matčin bratr považuje svého synovce za svého syna, ano mnozí považují pokrevní svazek mezi mateřským strýcem a synovcem ještě za posvátnější a bližší než poměr mezi otcem a synem, takže když jsou žádána rukojmí, sesterský synovec považován jest za větší záruku než vlastní syn toho, kdo se rukojmí zavazuje. Zde máme tedy v původní, na základě mateřského práva organisované genty a sice zjev, který jest speciálně pro

Němce charakteristickým.*) Když člen takové genty dal vlastního syna do zástavy jakožto záruku, že dodrží učiněný slib a když syn stal se obětí toho, že otec učiněný slib nesplnil, tedy to bylo soukromou záležitostí otce. Byl-li však obětován syn sestry, tedy bylo porušeno svaté gentilní právo; nejbližší gentilní příbuzný, jenž více než jiní byl povinen hochu nebo mladíka chránit, zavinił jeho smrt; buďto ho nesměl použít k rukojemství anebo musel smlouvu dodržet. Kdybychom neměli u Němců žádné jiné stopy gentilní ústavy, toto místo by stačilo.

Ještě důležitějším, poněvadž asi o 800 let starším, jest jedno místo ze staronorské písně o soumraků bohů a zániku světa, Völuspá. V tomto »Obličejl věštkyň«, ve kterém, jak nám dokázali Bang a Bugge, obsaženy jsou také křesťanské prvky, líčí se doba všeobecné spustlosti a zkaženosti, předcházející před velkou katastrofou, následovně:

Broedhr munu berjask
munu systrugar
ok at bonum verdask,
sifjum spilla.

»Bratři budou se ohrožovat a navzájem se vraždit,

*) Řekové zvláště úzký svazek mezi mateřským strýcem a synovcem, jenž panuje u mnohých národů, znají jen z báje-sloví doby heroů. Podle Diodora IV, 34 zabije Meleager syny Thesia, bratry své matky Althaey. Tato považuje tento čin za zločin tak neprominutelný, že proklíná vraha, vlastního syna, a volá naň smrt. »Bohové vyslyšeli, jak se vypravuje, její prosby a učinili životu Meleagerovu konec.« Dle téhož Diodora (IV, 44) přistanou Argonauti za vedení Heraklea v Tracii a tam vidí, jak Phineus hanebně týrá na popud nové své manželky své syny, které měl se svou zapuzenou manželkou Boreade Kleopatrou. Ale mezi Argonauty jsou také Boreadovci, bratři Kleopatřiny, a tedy mateřští strýcové týraných. Ujmou se ihned svých ujců, osvobodí je a pobíjí strážce.

děti s e s t e r poruší příbuzenskou skupinu.« Systrunga, znamená syna matčiny sestry, a že tyto budou navzájem popírat své příbuzenství, to považuje básník ještě za stupňování bratrovraždy. Toto stupňování spočívá právě ve slově systrunga, kterým klade se důraz na příbuzenství s mateřské strany; kdyby místo toho stálo tam syskina-born, děti sourczenů, anebo syskina-symir, synové sourozenců, tedy by druhý verš nejen že nebyl stupňováním prvního, nýbrž naopak jeho oslabením. Tedy dokonce v době Wikingů, kdy Wöluspá vznikla, vzpomínka na mateřské právo ve Skandinavii ještě nevytlačila.

Jinak ale, alespoň u německých kmenů, které byly Tacitovi blíže známy, ustoupilo za jeho doby mateřské právo již oteckému: děti dědily po otci; kde nebylo dětí, dědili bratři a strýcové se strany mateřské a otecké. S obyčejem právě uvedeným souvisí ta okolnost, že k dědictví byl připuštěn také matčin bratr, což rovněž dokazuje, jak bylo otecké právo u Němců tehdy ještě mladým. Také až hluboko do středověku nacházíme stopy mateřského práva. Tehdy, jak se zdá, nebylo ještě otečtví, zejména u nevolníků, příliš důvěřováno; když feudální pán žádal od některého města, aby mu byl vydán uprchlý jeho nevolník, tedy na př. v Augšburku, Baselu a Kaiserlautern, musel být nevolnický stav požadovaného dosvědčen přísahou šesti jeho nejbližších příbuzných, a sice výlučně jen příbuznými s mateřské strany (Maurer, Städtevf. I, str. 381).

Dalším zbytkem právě odumírajícího mateřského práva jest Římanům skoro nepochopitelná úcta Němců před ženským pohlavím. Panny ze vznešených rodin byly považovány za nejbezpečnější rukojmí při smlouvách s Němci uzavíraných; myšlenka, že by jejich ženy a dcery měly upadnouti do zajetí a otroctví jest Němcům

strašná a více než všechno ostatní zvyšuje jejich odvalu v bitvách; něco posvátného a prorockého vidí v ženě, radí se s nimi i o nejdůležitějších událostech; tak byla Velleda, brukterská kněžna, vůdčím duchem celého povstání Batavů, ve kterém Civilis v čele Němců a Belgičanů otřásl celým římským panstvím v Anglii. V domácnosti, jak se zdá, byla vláda ženy neomezená; ovšem že ženy, starci a děti musely také obstarat všechnu práci, muž provozuje honbu, pije nebo lenoší. Tak praví Tacitus; poněvadž ale neuvádí, kdo obdělává pole a poněvadž určitě prohlašuje, že otroci odváděli jen dávky, avšak nevykonávali žádnou práci, tedy přece asi dorostlí mužové museli obstarávat aspoň tu trochu práce, která byla spojena se vzděláním pozemků.

Manželskou formou, jak už řečeno, bylo párové manželství, blížící se poněkud monogamii. Přesná monogamie to ještě nebyla, poněvadž vznešeným bylo dovoleno mnohoženství. Celkem bylo přísně dbáno na cudnost dívek (opačné poměry u Keltů) a rovněž se zvláštní vřelostí vyslovuje se Tacitus o stálosti manželského svazku u Němců. Jen cizoložství ženino bylo považováno za důvod k rozvodu. Ale zde jsou Tacitovy zprávy dosti neúplné a příliš zřejmě jest na nich viděti, že byly psány za tím účelem, aby nepořádným Římanům byl ukázán příklad ctnosti. Tolik jest jisto: byli-li Němci těmito výmínečnými rytíři ctnosti ve svých lesích, tedy stačilo, když se dostali jen málo do styku s ostatním světem, aby klesli na úroveň ostatních průměrných evropských lidí; poslední stopa mravní přísnosti zmizela uprostřed římského světa ještě mnohem rychleji, než německý jazyk. Čtěme jen Řehoře Tourského. Že v německých pralesích nemohla vládnout rafinovaná bujnost smyslných chtíčů tak jako v Římě, rozumí se samo sebou, a tak jsou Němci v tomto ohledu před římským světem dosti ve výhodě, aniž by musely býti vyklá-

dány báchorky o jejich zdržlivosti v pohlavních věcech, která u celého národa nikdy a nikde nevládla.

Povinnost dědit po otci nebo příbuzných nepřátelství zrovna tak jako přátelství, má také svůj původ v gentilní ústavě; rovněž Wergeld, pokuta nastoupivší na místo krevní msty za zabití nebo poranění. Tento Wergeld, který ještě před padesáti lety byl považován za specificky německou instituci, jak bylo nyní dokázáno, existuje u set národů a jest u nich všeobecnou, mírnější formou krevní msty s gentilními řády spojené. Podobně jako s povinností k pohostinství shledáváme se s ním u amerických Indiánů; místo, na kterém Tacitus vypravuje, jak Němci pohostinství vykonávali (Germania c. 21), srovnává se skoro až do jednotlivostí s tím, co uvádí Morgan o svých Indiánech.

Prudký a nekonečný spor o to, zdali u Němců za doby Tacitovy byly už pozemky trvale rozděleny nebo ne, a jak jest vykládati příslušná místa, náleží nyní minulosti. Od té doby, co bylo dokázáno skoro o všech národech, že u nich panovala kdysi doba, kdy pozemky byly společně vzdělávány gentami, později rodinnými obcemi, s čímž bylo spojeno přikazování pozemků jednotlivým rodinám a periodicky se opakující nové rozdělování půdy — Cesar dosvědčuje existenci těchto poměrů ještě u Suevů — od té doby, co jest zjištěno, že toto periodicky se opakující nové rozdělování orné půdy zachovalo se místy v Německu dokonce až na naše dny, od té doby není potřeba o tom ztráceti více ani jediného slova. Jestli Němci ve 150 letech od společného vzdělávání půdy, jež Cesar výslovně připsuje Suevům (dělených čili soukromých pozemků u nich vůbec není, praví), přešli k individuálnímu vzdělávání, při čemž pozemky každoročně byly znovu děleny, tedy jest to jistě pokrok dosti značný; přechod z onoho stupně k úplnému soukromému vlastnictví po-

zemků jest v době tak krátké a bez působení cizích vlivů jednoduše nemožným. Uvádím tedy jen, co suchými slovy praví Tacitus: mění (čili znovu rozdělují) každoročně ornou půdu a zbývá při tom dosti obecních pozemků. Jest to stupeň orby a přivlastňování si půdy, který úplně odpovídá tehdejší gentilní ústavě Němců.

Nechávám předcházející poslední odstavec beze změny, tak jak byl v dřívějších vydáních. Mezitím však nastal v této otázce obrat. Od té doby, co Kovalevsky (srovnej svrchu str. 44) dokázal, že ve velkém množství případů, ne-li všude, jest patriarchální domácnost přechodným stupněm mezi mateřskoprávní komunistickou a moderní izolovanou rodinou, nejedná se více, i ko ještě mezi Meurerem a Waitzem, o otázku, panoval-li obecné nebo soukromé vlastnictví půdy, nýbrž o to, jaké formy bylo obecné vlastnictví půdy. Že u Suevů za doby Cesarovy bylo nejenom společné vlastnictví pozemků, nýbrž i společné jich vzdělávání na společný účet, o tom není pochyby. Byla-li hospodářskou jednotkou gens anebo domácí společenství anebo komunistická příbuzenská skupina ležící mezi těmito oběma, o to bude ještě dlouho veden spor. Nyní ale Kovalevský tvrdí, že stav, jak jej líčí Tacitus, nepředpokládá markové nebo vesnické společenství, nýbrž domácí společenství; teprve z tohoto, mnohem později následkem vzrůstu počtu obyvatelstva vyvinulo se vesnické společenství.

Podle toho tedy osady Němců na území, které v době římské osadili anebo které později Římanům oddali, netvořily vesnice, nýbrž velká rodinná společenství, k nimž příslušelo několik generací, která zaujala a vzdělávala jistý pruh území a okolní, ladem ležící půdu užívala společně se sousedy, jakožto společnou marku. Tacitovo místo o měnění pozemků mělo by pak ve sku-

tečnosti agronomický význam: Společenství vzdělávalo každého roku jinou část své půdy a půda vzdělávaná předešlého roku zůstala ležet ladem anebo byla ponechána úplně zpustnutí. Teprve po stoletích, když počet členů domácnosti dosáhl takové výše, že za tehdejších výrobních podmínek společné hospodaření nebylo více možným, se rodinná společenství rozpadla. Pole a luka dosud společná byla známým způsobem rozdělena mezi utvořivší se jednotlivé domácnosti, z počátku na čas, později na vždy, kdežto lesy, pastviny a vody zůstaly společnými.

Úplně jest dokázán tento dějinný vývoj v Rusku. Pokud se týče Německa a v druhé řadě ostatních germánských zemí, nelze popírat, že tato domněnka v mnohém ohledu prameny lépe vysvětluje a obtíže lépe řeší než domněnka až dosud ovládající, podle které vesnické společenství sahalo zpět až do doby Tacitovy. Nejstarší doklady, na př. Codex Laureshamensis lze celkem vysvětlit daleko lépe s pomocí domácího společenství než vesnického společenství.

Naproti tomu staví nás toto zase před nové záhady a před nové otázky, které čekají teprve svého rozřešení. Rozhodnutí mohou přinést jenom nová bádání, avšak nemohu popírat, že jest velmi pravděpodobno, že také v Německu, Skandinávii a Anglii bylo domácí společenství přechodným stupněm.

Kdežto u Cesara Němci buďto se v pevných sídlech teprve právě usadili nebo ještě pevná sídla hledali, v době Tacitově měli za sebou už celé století usedlého života. Tomu odpovídal pokrok ve výrobě prostředků výživy. Bydlejí v zděných domech; jejich oblek jest ještě velmi primitivní: hrubý vlněný plášť, zvířecí kožešiny, ženy a vznešení nosili lněný spodní šat. Za potravu požívají mléko, maso, divoké plody a, jak připomíná Plinius, ovesnou kaši (tato jest ještě dnes keltskou

národní stravou v Irsku a Skotsku). Bohatství jejich tvoří dobytek: tento však jest špatného plemene, krávy malé, neúhledné, bez rohů; koně jsou malí a slabí do běhu. Peněz užívali zřídka a málo, a když, tedy jen římských. Zlato a stříbro nezpracovávali a nijak si jich nevážili; železo se u nich vyskytovalo málo kdy; zdá se, že poněkud bylo zavedeno u kmenů na Rýně, ale také tito kmenové ho sami nedobývali. Runové písmo (napodobené řecké nebo latinské písmeny) bylo známo jako tajné písmo a bylo ho použito jen k náboženským účelům. Zkrátka, máme tu před sebou národ, jenž se právě vyvinul ze středního stupně barbarství k vrchnímu. Kdežto ale u kmenů, které žily v bezprostředním sousedství s Římany, snadnost dovozu římských průmyslových výrobků měla za následek, že se tam nemohl vyvinout samostatný kovový a textilní průmysl, tento se vyvinul, jak určitě víme, na severovýchodě, u Severního moře. Kusy výbroje, nalezené v šlesvických rašeliníštích — dlouhý železný meč, řetězový pancéř, stříbrná helma atd. a při nich římské mince z konce druhého století — a stěhováním národů rozšířené německé kovové věci jsou docela jiného typu a ne menší dokonalosti než římské výrobky, třeba že velmi často jsou zhotovovány dle jejich vzorů. Vystěhováním do civilisované říše římské vzal všude tento domácí průmysl za své, jenom v Anglii se uchoval. Jak jednotně tento průmysl vznikl a se dále vyvíjel, to ukazují na př. bronzové náramky: kusy nalzené v Burgundsku, Rumunsku, na Azovském moři jsou podobny výrobkům anglickým a švédským tak, jako by s nimi pocházely z jedné dílny; při tom o jejich germánském původu není možno pochybovati.

Vrchnímu stupni barbarství odpovídá též ústava. Jak Tacitus uvádí, byla všude rada náčelníků (principes), která menší záležitosti rozhodovala sama, o důležitějších

záležitostech konala předběžné porady a připravovala jejich rozhodnutí v lidové hromadě. Lidová hromada sama na nejnižším stupni barbarství, aspoň tam, kde ji známe, v Indianě, existuje teprve jenom v gentě; lidová hromada jakožto představitelka kmene nebo svazu kmenů na tomto stupni není známa. Náčelníci (principes) se ještě přesně liší od vojenských vůdců (duces) zcela tak jako u Irokesů. První žijí už částečně z čestných darů (dobytek, obilí), které dostávají od členů kmene; jako v Americe jsou voleni ponejvíce z téže rodiny; přechod k oteckému právu podobně jako v Řecku a Římě působí, že volba mění se ponenáhlu v dědičnost a tím v každé gentě vzniká jedna šlechtická rodina. Tato stará neboli kmenová šlechta vznikla za stěhování národu nebo brzy po něm. Vojenští vůdcové byli voleni bez ohledu na původ, pouze schopnosti rozhodovaly. Moc jejich nebyla velká; hlavně museli působit příkladem; vlastní disciplinární moc nad vojskem, jak Tacitus výslovně připomíná, měli kněží. Nositelkou skutečné moci byla lidová hromada. Král anebo náčelník kmene jí předsedal. Lid rozhoduje — ne: mručením, ano: souhlasem a hřmotěním zbraní. Lidová hromada jest zároveň shromážděním soudním: zde se podávají žaloby a vynášejí rozsudky, zde se odsuzuje k smrti, a sice byl stanoven trest smrti jen na zbabělost, zradu a smilstvo proti přírodě. Také v gentech a jiných skupinách soudí shromáždění všech členů za předsednictví náčelníka, který, jako původně u všech německých soudů, má právo jen řídit jednání a klásti otázky; rozsudek vynášelo u Němců vždycky celé shromáždění.

Od doby Cesarovy se vytvořily svazy kmenů. U některých z nich byli už králové; nejvyšší vojenský vůdce, jako u Řeků a Římanů, toužil po tyranii a mnohde jí dosáhl. Takoví šťastní usurpátoři ale nikterak nebyli neobmezenými vladaři; ale oni počali už pouta gentilní

ústavy lámat. Kdežto jinde propuštění otroci, poněvadž nemohli náležet žádné gentě, zaujímalí podřízené postavení, noví králové často si z nich vybírali své oblíbence a zahrnuli je pak důstojenstvím, úřady, bohatstvím. Totéž činili vojenští velitelé, kteří se stali králi velkých zemí po dobytí říše římské. U Franků nejprve u dvora, pak ve státě hráli otroci a propuštěnci královi velkou úlohu; z nich z velké části pocházela nová šlechta.

Vznik království podporovalo zvláštní zařízení: družiny. Už u amerických rudokožců jsme viděli, že vedle gentilní ústavy tvořily se tam společnosti k vedení válek na vlastní pěst. Z těchto soukromých společností vyvinuly se v Německu stálé spolky. Známy válečný velitel shromáždil kolem sebe skupinu po kořisti toužících mladých lidí, kteří mu, podobně jako on jim, byli zavázáni osobní věrností. Vůdce je živil a odměňoval, rozděloval v hierarchické stupně; byla to tělesná garda a tlupa, vždy připravená sama podniknout menší nebo větší hotovým důstojnickým sborem pro větší výpravy. Ačkoliv tyto družiny musely býti původně slabé, jak vidíme také později u Odoakra v Itálii, byly přece už tehdy zárodkem úpadku staré lidové svobody a mezi stěhováním národů a po něm uplatnily tuto svou vlastnost plnou měrou. Neboť nejprve ony podporovaly vznik královské moci. Za druhé, jak už Tacitus poznamenává, mohly se udržovat pohromadě jenom ustavičnými válkami a loupežnými výpravami. Loupež stala se účelem. Neměl-li pán družiny na blízku co dělat, táhl se svým mužstvem k jiným národům, u nichž byla válka a naděje na kořist; němečtí spojenci, kteří ve velkém počtu pod římským praporem bojovali dokonce i proti Němcům samým, skládali se ponejvíce z takových družin. Zde už jsou první počátky žoldnéřství, které se později stalo hanbou a kletbou Němců. Když byla dobytá říše římská, tvořily tyto družiny vedle nesvobod-

ných a římských dvorských zřizenců druhý hlavní kmen, z něhož se vyvinula pozdější šlechta.

Celkem panuje tedy u německých kmenů spojených v národy tatáž ústava jako se vyvinula u Řeků v době heroů a u Římanů v době tak zvaných králů: lidová hromada, rada náčelníků gent, válečný velitel, jenž usluhuje už o dobytí skutečné královské moci. Byla to nejvyvinutější ústava, jaká se vůbec mohla za gentiních řádů vyvinout; byla to vzorná ústava vrchního stupně barbarství. Učinila-li společnost jenom jediný krok přes hranice, ve kterých tato ústava dostačovala, bylo s gentiním řádem konec; byl roztržen, stát vstoupil na jeho místo.

VIII. Vznik státu u Němců.

Němci byli podle Tacita národem velice četným. Přibližné představy o síle jednotlivých německých národů nabudeme z Cesara; ten odhaduje počet Usipetů a Tenkterů, sídlících na levém břehu Rýna, i s ženami a dětmi na 180.000. Připadá tedy asi 100.000 hlav na jednotlivý národ*), což už jest o hodně více než na př. byl úhrnný počet Irokesů v době jejich rozkvětu, kteří nebyli tehdy silni ani 200.000 hlav a přes to byli po celém celém země, od velkých jezer až k Ohio a Potomacu. Pokusíme-li se podle Rýna usazené, ze zachovaných zpráv nám dokonale známé kmeny seskupit, tedy zaujímá každý takový jednotlivý národ na mapě asi obvod jednoho pruského vládního okresu, něco kolem 10.000 čtverečních kilometrů čili 182 zeměpisných čtverečních mil. Avšak římská Germania Magna, sahající až k Visle, zaujímá okrouhle 500.000 čtverečních kilometrů. Počítáme-li průměrně na každý jednotlivý národ

*) Toto číslo potvrzuje též Diodoros na jednom místě o gallských Keltech: »V Gallii bydlí mnoho národností nestejně velikých. U největších obnáší počet příslušníků kolem 200 000, u nejmenších 50 000.« (Diodorus Siculus, V, 25.) Průměrem tedy 125.000; o jednotlivých národech gallských, nacházejících se na vyšším stupni vývoje, jest nutně předpokládat, že jsou o něco četnější než němečtí.«

100 000 lidí, měla by celá Germania Magna kolem pěti milionů obyvatelstva. Pro skupinu barbarských národů jest to značné číslo, ovšem pro naše poměry — 10 obyvatel na 1 čtverečný kilometr neboli 550 na čtverečnou zeměpisnou míli — nanejvýš nepatrné. Tím ale není počet tehdy žijících Němců ještě vyčerpán. Víme, že podél Karpat až dolů k ústí Dunaje bydleli němečtí národové gothského původu, Bastarnové, Peukineři a jiní, kteří byli tak silní, že je Plinius považuje za pátý německý hlavní kmen a že — vstoupivše už 180 před naším letopočtem jako žoldnéři do služeb macedonského krále Persea — ještě v prvních letech Augustových pronikli až do krajiny u Adrianopole. Odhadujeme-li jejich počet jenom na jeden milion, tedy jest pravděpodobno, že na počátku našeho letopočtu bylo Němců nejméně šest milionů.

Když zaujali Germáni pevná sídla, rozmnožovali se podle všeho se zvýšenou rychlostí; průmyslové pokroky, o nichž svrchu byla zmínka, už samy o sobě to dokazují. Šlesvické nálezy v rašeliništích podle příslušejících k nim římských mincí pocházejí ze třetího století. V této době tedy vládl už u východního moře vyvinutý kovový a textilní průmysl, živý styk s římskou říší a jistý přepych u bohatých vrstev — to vše jsou stopy větší lidnatosti. V této době ale také počíná všeobecná, útočná válka Němců podél celé rýnské čáry, podél římské hraniční čáry a podle Dunaje, od Severního moře až k Černému — přímý to důkaz o stále rostoucím a ven se tlačícím počtu obyvatelstva. Po tři sta let trval boj, mezi nímž celý hlavní kmen gothských národů kromě skandinávských Gothů a Burgundů táhl na jillovýchod a tvořil levé křídlo velké útočné čáry, v jejímž středu postupovali ku předu Hornoněmci (Herminoni) na horním Dunaji a na pravém křídle Iskaevoni, nyní Frankové zvaní na řece Rýnu. Ku konci pátého století

byly brány římské říše, vysílené, vykrváčené, bezmocné, vnikajícím do ní Němcům otevřeny.

Svrchu stáli jsme u kolébky antické, řecké a římské civilizace. Nyní, stojíme u její rakve. Po všech zemích kolem Středozemního moře jezdil po staletí vše srovnávající hoblík římské světovlády. Kde nekladla řečtina odpor, musely všechny národní řeči ustoupit zkažené latině. Nebylo žádných Římanů více, nebylo Gallů, Iberů, Ligurů, Noriků, ze všech stali se Římané. Římská správa a římské právo rozvrátily všude staré rodové svazy a tím poslední zbytek místní a národní samostatnosti. Novopečené římanství neposkytovalo žádné náhrady; nebylo výrazem žádné národnosti, nýbrž jen nedostatku národnosti. Všude byly prvky nových národností; latinská nářečí různých provincií lišila se více a více, ještě existovaly přirozené hranice, které činily dříve Itálii, Gallii, Španělsko, Afriku samostatnými územími a bylo je také cítiti. Ale nikde nebylo síly, která by semkla tyto prvky v nové národnosti; nikde nebylo ještě ani stopy po schopnosti k vývoji, po síle k odporu, o tvůrčí zdatnosti ani nemluvě. Ohromné massy na ohromném prostoru byly drženy pohromadě jen jedním svazkem: římským státem, a tento stal se postupem doby nejhoršími nepřitelem a potlačovatelem. Provincie Řím zničily; Řím sám stal se provinciálním městem jako jiná města — měl výsady, ale nikoliv už více vládu, nebyl více střediskem světové říše, nebyl více ani sídlem císaře a podcísaře, kteří sídlili v Cařihradě, Trevíru, Miláně. Římský stát stal se ohromným, složitým strojem, výlučně na vyssávání poddaných. Daně, státní roboty a dávky všeho druhu tlačily široké vrstvy obyvatelstva do stále hlubší chudoby; až k nesnesitelnosti byl tento tlak stupňován vyděračností místodržících, berních úředníků, vojáků. Tam to přivedl římský stát se svou světovládou; své právo na existenci odvozoval z toho, že se považo-

val za záštitu vnitřního pořádku a za ochránce proti zahraničním barbarům. Ale jeho pořádek byl horší než nejhorší nepořádek a po barbarech, proti kterým měl své občany chránit, toužili tito jako po svých osvoboditelích.

Společenské poměry byly neméně zoufalé. Už v posledních letech republiky znamenala římská vláda nejbezohlednější vyssávání provincií; císařství toto vyssávání nejen že neodstranilo, nýbrž naopak, upravilo ho podle určitých řádů. Čím více říše upadala, tím větší byly daně a povinnosti, tím nestydatěji úředníci loupili a vydírali. V obchodě a průmyslu neměli nikdy svět ovládající Římané zálibu; jen v úrokové lichvě předstihli vše, co bylo před nimi a po nich. Kde byl a udržel se nějaký obchod, byl zničen vydíráním úředníků; úplně nezaklil jen ve východní části říše, které se naše pozorování netýká. Všeobecná chudoba, úpadek dopravy, řemesla, umění, úbytek obyvatelstva, klesání měst a návrat rolnictví na nižší stupeň — to byl konečný výsledek římské světovlády.

Rolnictví, které bylo v celém starověku nejdůležitějším odvětvím výroby, bylo jím nyní zase více než kdy dříve. V Itálii bylo od konce republiky rozděleno skoro celé území v ohromné velkostatky (latifundie), které byly dvojnásobkem zužitkovávány: Buďto sloužily za pastviny, na nichž obyvatelstvo nahrazovaly ovce a voly, k jejichž opatrování bylo potřeba jenom málo otroků. Anebo za dvory (villae), na nichž s ohromnými masami otroků bylo provozováno zahradnictví, sloužící buďto k ukojení přepychu majitele anebo pro odbyť na městských trzích. Velké pastviny se udržely a ještě asi rozšířily, Dvorné statky a zahradní hospodářství na nich zanikly se zchudnutím jejich majitelů a úpadkem měst. Na práci otroků založené hospodaření na latifundiích se

více nevyplácelo; bylo ale tehdy jediň možnou formou rolnictví ve velkém. Jeden dvůr po druhém byl rozdělován na malé parcely a tyto byly předávány dědičným pachtýřům, kteří platili určitou sumu, anebo parliarům, více správcům než pachtýřům, kteří dostávali za svou práci šestinu anebo dokonce jen devítinu ročního výtežku. Ponejvíce ale byly tyto malé polní parcely předány kolonům, kteří za to platili každoročně určitý obnos, byli připoutáni k hroudě a se svou parcelou mohli býti prodáni; nebyli to otroci, ale také ne svobodní, nemohli vstupovat se svobodnými osobami v manželství a jejich manželství, která mezi sebou uzavírali, nebyla považována za manželství plně platná, nýbrž jako u otroků za pouhé souložení (contubernium). Byli předchůdci středověkých nevolníků.

Antické otroctví se přežilo. Ani na venkově při velkoroľnictví, ani v městských manufakturách neposkytovalo více výnos, který by stál za námahu. Ztratilo trh pro své výrobky. Při malém řemesle a malém roľnictví, na něž ohomná produkce dcby rozkvětu říše klesla, nebylo však pro četné otroky místa. Jen pro domácí a přepychové otroky boháčů bylo ještě místo ve společnosti. Ale odumírající otroctví stále ještě stačilo k tomu, aby každá produktivní práce byla považována za otrockou, svobodného Římana — a tím byl nyní každý — nedůstojnou činnost. Proto stále větší počet propouštění na svobodu přebytečných otroků, kteří se stali břemenem, a na druhé straně jednak vzrůst kolonu, jednak schátralých svobodných osb (podobně jako byli poor whites v amerických státech, odstranivších otroctví). Křesťanství nemá na ponenáhlém odumření antického otroctví ani nejmenší viny. Po celá století prodělalo v říši římské otroctví s sebou a později nikdy nečinilo překážek obchodu s otroky u křesťanů; ani u Němců na severu, ani u Benátčanů na Středozemním moři, ani pozdějšímu obchodu

s černochoy.*) Otročtví se více nevyplácelo a proto vymřelo. Ale umírající otroctví zanechalo po sobě své jedovaté záhadlo a tím bylo pohrdání produktivní prací svobodných osob. Zde byla slepá ulička, z níž nebylo východu a v níž vězel římský svět: otroctví bylo ekonomicky nemožným, práce svobodných byla mravně potupnou. První nemohlo už být více, druhá nemohla být ještě základem společenské výroby. Jedině úplná revoluce mohla zde pomoci.

V provinciích nebyly poměry lepší. Nejvíce zpráv máme z Galie. Tam vedle kolonů byli ještě svobodní maľorolníci. Aby měli ochranu proti znásilňování úředníků, soudců a lichvářů, dávali se tito často do ochrany, patronátu mocného jednotlivce; a sice činili tak nejenom jednotlivci, nýbrž celé obce, takže císařové ve čtvrtém století opětovně vystupovali proti tomu zvláštním výnosy. Ale jak tím bylo ochranu hledajícím pomozeno? Patron kladl jim za podmínku, že musí na něho převést vlastníctví svých pozemků, začož on jim zaručoval, že jim je ponechá k doživotnímu požívání — úskok to, jež si svatá církev pamatovala a jež v 9. a 10. století zhusta napodobovala k rozmnožení říše boží a svých vlastníků statků. Tehdy ovšem, kolem roku 475, biskup Salvianus Marseillský rozhořčuje se ještě proti takové krádeži a vypravuje, že útlak římských úředníků a velikých statkářů stal se tak nesnesitelným, že mnozí »Římané« utíkali do krajin, které už tehdy byly obsazeny barbary, a že římsí občané, v těchto krajích usedlí, nebáli se ničeho více než toho, že by se měli zase dostat pod římské panství; že tehdy rodiče často prodávali z bídy své

*) Podle biskupa Liutpranda Cremonského byla v 10. století ve Verduuu, tedy ve svatě říši německé, hlavním odvětvím průmyslu výroba kleštěnců, kteří byli s velkým ziskem vyváženi do Španělska pro maurské haremy.

děti do otroctví, dokazuje zákon, který proti tomuto jednání byl vydán.

Za to, že osvobodili Římany od jejich vlastního státu, vzali jim němečtí barbaři dvě třetiny veškeré půdy a rozdělili ji mezi sebe. Dělení bylo provedeno podle gentilní ústavy; při poměrně malém počtu obyvatelů zůstaly velmi velké obvody nerozděleny, které pak byly buďto majetkem celého národa nebo jednotlivých kmenů a gent. V každé gentě byla polní a luční půda rozdělena na stejné části a tyto losem přiděleny jednotlivým domácnostem; zda v této době bylo vždy po určité době prováděno dělení znovu, nevíme; na každý způsob toto periodicky znovu prováděné rozdělování v římských provinciích brzy vymizelo a jednotlivé části staly se zcizitelným, soukromým vlastnictvím, *allodem*. Lesy a pastviny nebyly rozděleny a zůstaly vyhrazeny společnému užívání. Toto užívání, jakož i způsob vzdělávání rozdělených niv byly upraveny starým zvykem a usnesením celé obce. Čím déle gens žila ve své vesnici a čím více ponenáhlu Němci a Římané splývali, tím více příbuzenský ráz tohoto svazku ustupoval do pozadí před teritoriálním; gens zmizela v markové společenství, na kterém ovšem ještě často jest dosti stop jeho vzniku z příbuzenství členů. Tak aspoň v zemích, kde se markové společenství udrželo — v severní Francii, Anglii, Německu a Skandinávii — přešla gentilní ústava nepozorovaně v ústavu místní a pak mohla býti základem státu. Ale i přes to zachovala svůj původní demokratický ráz, jenž jest pro celou gentilní ústavu charakteristickým a dokonce i při proměnách, které jí byly později vnuceny, byl v ní zachován až do naší doby na živu kus gentilní ústavy a s ním zbraň v rukou potlačených.

Jako pokrevní pouto v gentě brzy vymizelo, tak také v kmenu a celém národu orgány pokrevních svazků následkem dobytí římských území doznaly změny. Víme,

že vláda nad podmaněnými se s gentilní ústavou nedá srovnat. Zde to vidíme na velkém měřítku. Němečtí národové, páni římských provincií, měli tyto své dobyté země organisovati. Ale massy římského obyvatelstva nemohli ani vtělit do svých gentilních těles, ani je nemohli pomocí těchto ovládati. V čelo místních římských správních úřadů, které z počátku byly z největší části ponechány dále v působnosti, muselo být postaveno něco, co by nahrazovalo římský stát, a tím nemohlo býti nic jiného než jiný stát. Orgány gentilní ústavy musely se tak proměnit v státní orgány a to vzhledem k nátlaku okolností velmi rychle. Nejpřirozenějším představitelem ve výbojných válkách vítěznivšího národa byl však jeho vojenský vůdce a k tomu, aby dobyté území bylo uvnitř i na venek zabezpečeno, bylo potřebí zvýšení jeho moci. Přišel okamžik vhodný k přeměně válečného vůdcovství v království: a tato přeměna byla také provedena.

Vezměme Francii. Zde připadly vítěznému národu Saliů v plné vlastnictví nejenom rozsáhlé římské státní domeny, nýbrž vedle toho ještě také všechno velmi velké území, které nebylo rozděleno mezi větší a menší župní marková společenství, jmenovitě všechny větší komplexy lesů. První, co král Franků, jenž stal se z jednoduchého vojenského velitele skutečným zeměpánem, učinil, bylo, že proměnil tento majetek lidu v královské statky, že je lidu ukradl a daroval nebo propůjčil členům své rodiny. Tato družina, původně se skládající z osobního válečného družstva a z ostatních podřízených velitelů vojska, brzy značně vzrostla. Jejími členy stávali se nejenom Římané, t. j. romanisovaní Gallové, kteří brzy stali se králi nepostrádatelnými pro svou znalost písma, pro své vzdělání, znalost romanského zemského jazyka, latinské spisovné řeči jakož i zemského práva, nýbrž také otroci, nevolníci a propuštěnci, kteří tvořili královo dvořanstvo a z nichž on vybíral své oblíbence.

Těmlo všem byly odevzdány kusy lidu uloupené země, z počátku nejvíce jakožto dar, později ve formě beneficí. Tato beneficia, původně udělovaná na dobu králova života, stala se základem nové šlechty na útraty lidu.

Na tom ještě není dosti. Při svém velikém rozsahu nemohla být říše ovládána prostředky staré gentilní ústavy; rada náčelníků, i jestli už dávno nezanikla, nemohla se scházet a brzy byla nahrazena stálým okolním královým. Staré hromady lidu existovaly sice zdánlivě dále, ale scvrkaly se stále víc a více na pouhé schůze podřízených velitelů vojska a nově tvořící se šlechty. Svobodní sedláci, tvořící široké vrstvy franckého národa, byli věčnými občanskými a výbojnými válkami, posledními jmenovitě za Karla Velkého, tak vyčerpáni a ožebračeni, jako dříve římsí sedláci v posledních dobách republiky. Oni, kteří původně tvořili celé vojsko a po dobytí Francie jeho jádro, byli na počátku devátého století tak sešlí, že sotva ještě pátý muž mohl vytáhnouti do pole. Na místo vojska, skládajícího se ze svobodných sedláků, náležejících přímo pod bannus krále, nastoupilo vojsko, složené ze služebníků nových šlechticů, mezi nimiž byli také selští nevolníci, potomci těch, kteří dříve neznali žádného jiného pána než krále a ještě dříve vůbec žádného pána, ani ne krále. Za Karlových nástupců byl úpadek franckého selského stavu dovršen vnitřními válkami, slabostí královské moci a následkem toho zvýšenými přehmaty šlechticů, k nimž přibyli nyní ještě od Karla ustanovení a dědičnosti svého úřadu se domáhající župní hrabata (Gaugraf), konečně pak vpády Normanů. Padesát let po smrti Karla Velkého Francie, nejsouc schopna odporu, ležela zrovna tak u nohou Normanů, jako před čtyřmi sty lety římská říše u nohou Franků.

A nejenom vnější malomoc byla stejnou jako v římské říši před 400 lety, nýbrž též vnitřní společenský pořá-

dek, čili lépe řečeno nepořádek. Svobodní frankští sedláci byli v podobném postavení jako jejich předchůdci, římské kolony. Válkami a loupežím zničení museli se dávat do ochrany nově vyvíjejících se šlechticů anebo církve, poněvadž královská moc k tomu, aby je chránila, byla příliš slabou; ale tuto ochranu museli draho vykoupit. Jako dříve gallští sedláci museli přenést své pozemky do vlastnictví ochranného pána a ten jim je pak propůjčoval v různých a měnících se formách jako úročné statky; vždycky však byli mu za to zavázáni ku konání služeb a placení dávek, jakmile se jednou stali takto odvislími, ztráceli poněkud i svou osobní svobodu; po málo generacích byli z nich už většinou nevoľníci. Jak rychle se zánik ze svobodného stavu selského uskutečnil, dokazuje Irminova pozemková kniha opatství Saint-Germain des Prés, které tehdy bylo u Paříže, dnes je v Paříži. Na rozsáhlých, v okolí po různu se rozkládajících pozemcích tohoto opatství žilo tehdy, ještě za doby Karla Velikého, 2788 domácností; byli to skoro vesměs Frankové s německými jmény. Mezi nimi bylo 2080 kolonů, 35 litů, 220 otroků a jen 8 svobodných usedlíků! To, co Salvianus prohlásil za bezbožné, aby totiž ochranný pán dal si na sebe převést vlastnictví sedláckova pozemku a aby mu ho dával zpět jenom k doživotnímu požívání, to prováděla nyní církev proti sedláckům všeobecně. Stále obyčejnějšími stávaly se reboty, jejichž předobrazem byly zrovna tak římské angarie, povinné služby ve prospěch státu, jako práce, které společně konali členové německé marky při stavbě mostů, cest a za jinými společnými účely. Zdánlivě byly tedy široké vrstvy obyvatelstva po čtyřech stech letech zase tam, kde byly na počátku.

Tím však bylo dokázáno jen dvojí: Za prvé, že rozvrstvení společnosti a rozdělení vlastnictví v době upadání říše římské úplně odpovídalo tehdejšímu stupni rol-

nické a průmyslové výroby, že tedy bylo nevyhnutelným; a za druhé že během následujících na to čtyř set let tento stupeň ani podstatně neklesl, ani se podstatně nezvýšil, že tedy stejně nevyhnutelně musely z něj vyrůstat zase totéž rozdělení vlastnictví a tytéž třídy obyvatelstva. Město za posledních století římské říše ztratilo svou dřívější vládu nad venkovem a za prvních století německého panství ji znovu nedobýlo. To předpokládá nízký stupeň rozvoje jak doby tak průmyslu. Celkový tehdejší stav nutně vytváří velké vládnoucí statkáře a odvislé maloroľníky. Že nebylo možno takové společnosti vočkovati ani způsob římského hospodaření na latifundních pomocí otroků, ani novější velkokulturu a roboty, to dokazují pokusy Karla Velikého s pověstnými císařskými dvorci (villae), které byly činné v ohromných rozměrech, ale které vesměs zašly, aniž by zanechaly po sobě stopy. Dále pokračovaly v těchto pokusech jen kláštery a pro tyto osvědčily se výhodnými; kláštery ale byly výmínečnými společenskými svazky, založenými na bezmanželství; pro ně se výmínečně poměry mohly hodit, ale právě proto zůstávají tyto poměry výminkami.

A přece za těchto čtyř set let postoupil vývoj dále. Třeba že na jejich konci jsou hlavní třídy tytéž jako na počátku, lidé, kteří tyto třídy tvořili, stali se jinými. Mezi římským kolonem a novým nevolníkem stál srovnatelný francký sedlák. »Neužitečná vzpomínka a zbytečný spor« římského úpadku byly mrtvy a pochovány. Vytvořily se společenské třídy devátého století a sice nikoli v bahně zanikající civilizace, nýbrž za porodních bolestí civilizace nové. Nové pokolení, páni i sluhové, bylo, porovnáme-li je s římskými jeho předchůdci, pokolením mužů. Poměr mezi mocnými pány pozemků a sloužícími sedláky, jenž u Římanů byl nevyhnutelnou formou zániku antického světa, nyní u Němců byl vý-

chodiskem nového vývoje. A pak, jak velice zdají se býti tato čtyři století neplodnými, přece zanechala jeden velký plod: moderní národnosti, nové seskupení a rozčlenění západoevropského lidstva pro příští dějiny. Němci v pravdě znovu oživili Evropu a proto po úpadku států germánského období nenásledovala normansko-saracenská poroba, nýbrž vyvíjejícími se beneficiemi a ochrannými poměry (kommendace) byl způsoben přechod k feudalismu. Zároveň ku konci tohoto období shledáváme takový vzrůst lidnatosti, že o necelá dvě století mohla západní Evropa snést tak veliké pouštění žilou, jako byly křížácké války.

Co však bylo tím tajuplným čarovným prostředkem, jímž Němci vdechli umírající Evropě nový život? Byla to zázračná moc německému kmenu vrozená, jak nám bájí naše šovinistické dějepisce? Ani zdaleka. Němci zvláště tehdy byli vysoce nadaným arijským kmenem a nacházeli se v plném živoucím vývoji. Ale Evropu omladily nikoliv jejich specificky národní vlastnosti, nýbrž jednoduše — jejich barbarství, jejich gentilní ústava.

Jejich osobní zdatnost a statečnost, jejich smysl pro svobodu a demokratický instinkt, jenž ve všech veřejných záležitostech viděl své záležitosti vlastní, zkrátka vlastnosti, které u Římanů vymizely a které jedině byly s to z bahna římského světa vytvořit nové státy a dát vzrůst novým národnostem — co to bylo jiného než charakteristické rysy vrchního stupně barbarství — plody jejich gentilní ústavy?

Když přetvořili antickou formu monogamie, když zmírnili nadvládu muže v rodině, když poskytli ženě vyšší postavení než jaké znal kdy klassický svět, co je činilo k tomu schopnými než jejich barbarství, jejich gentilní zvyky, žijící ještě jejich dědictvím z doby mateřského práva?

Když aspoň ve třech nejdůležitějších zemích, v Německu, severní Francii a Anglii, přenesli ve formě mar-

kových společností do feudálního státu kus pravé gentilní ústavy a když tím způsobili, že potlačená třída, sedláci, i v době nejkrutšího středověkého nevolnictví žili v místní pospolitosti a měli tak prostředek k odporu, jemuž podobný při svém vzniku nenašli ani antičtí otroci ani moderní proletariát, kdo jest toho příčinou, když ne jejich barbarství, jejich čistě barbarický způsob usazování se podle příbuzenských svazků?

A když konečně vytvořili v jejich vlasti obvyklou mírnější formu poroby a když docílili toho, že tato forma, do níž poněkud přešlo také římské otroctví, stala se výlučnou — byla to forma, která, jak Fourier poprvé upozornil, poskytuje porobeným prostředky, aby se pozvolna jako třída osvobodili (*fournit aux cultivateurs des moyens d'affranchissement collectif et progressif*); která následkem toho jest mnohem vyšší než otroctví, při němž jest možno jen okamžité propuštění jednotlivců na svobodu bez přechodního stavu (odstranění otroctví vítězným povstáním jest starověku neznámo), kdežto naopak střežící nevolníci sebe jakožto třídu poněkud postupně osvobozovali — komu za to děkujeme, když ne jejich barbarství, které bylo příčinou, že se u nich ještě nevytvořilo vyvinuté otroctví, ani antické otroctví práce, ani orientální domácí otroctví?

Všechna síla a plodnost života, již Němci římskému světu vštíplili, byla barbarstvím. Opravdu, jenom barbari jsou s to omladiti svět nacházející se na sklonu civilisace. A vrchní stupeň barbarství, k němuž a v němž propracovali se Němci před stěhováním národů, byl právě pro tento proces příznivým. Tím se vysvětluje všechno.

XI. Barbarství a civilisace.

Sledovali jsme nyní rozklad gentilní ústavy na třech velikých příkladech u Řeků, Římanů a Němců. Věnujme nyní ku konci pozornost všeobecným hospodářským podmínkám, které na vrchním stupni barbarství gentilní ústavu společnosti podhrabaly a které příchodem civilisace ji přivedly úplně k pádu. Zde bude pro nás Marxův »Kapitál« stejně potřebným jako Morganova kniha.

Vzniknuvši na středním stupni, dále se vyvinuvši na vrchním stupni divoštství gens, pokud dle našich pramenů můžeme souditi, dosáhla svého rozkvětu na nejnižším stupni barbarství. S tímto stupněm jejího vývoje tedy počneme.

Za příklad musí nám zde sloužit američtí rudokožci a u těch vidíme gentilní ústavu úplně vytvořenou. Kmen rozčlenil se ve více, nejčastěji ve dvě gentes. Se vzrůstem počtu obyvatelstva rozkládají se tyto původní gentes každá zase na několik gens samostatných, vzhledem k nimž jest původní mateřská gens fratrii; kmen sám rozkládá se ve větší počet kmenů, z nichž v každém shledáváme se po většině zase se starou gentou; spojení jednotlivých kmenů aspoň v některých případech tvoří svaz. Tato jednoduchá organisace jest pro společenské poměry, z nichž vzešla, úplně dostatečnou. Jest jenom přirozeným seskupením těchto poměrů a jest s to vyrovnat

všechny konflikty, které ve společnosti takto organizované mohou vzniknout. Zevnější konflikty jsou vyrovnávány válkou; válka může skončit zničením kmene, nikdy ale jeho porobením. V tom právě leží se velkolepost, ale zároveň také omezenost gentilní ústavy, že v ní není místo pro panství a porobu. Ve vnitřním životě není ještě naprosto žádného rozdílu mezi právy a povinnostmi; otázka, zda účastenství na veřejných záležitostech, krevní msta anebo její odvrácení pokutou jsou právem nebo povinností, pro Indiána neexistuje; zdála by se mu býti zrovna tak nesmyslnou, jako kdyby se ho někdo ptal, zda jídlo, spaní, honba jsou právem anebo povinností. Rovněž nemohou vzniknout uvnitř kmene a genty různé třídy. A to nás přivádí ve zkoumání hospodářského základu tohoto stavu.

Lidnatost jest nanejvýš řídkou: hustěji pohromadě bydlí lidé jen ve vlastním sídle kmene, kolem něhož v širokém kruhu rozkládá se nejprve území honby, pak neutrální les, kterým jest odděleno území kmene od území jiných kmenů. Dělbá práce jest zcela samorostlou: existuje jenom mezi oběma pohlavími. Muž vede válku, provozuje honbu a rybolov, opatřuje surovinu potravin a potřebné k tomu nástroje. Žena obstarává domácnost a připravuje potravu a oděv, vaří, tká, šije. Žena i muž jsou každý pánelem ve svém oboru: muž v lese, žena v domě. Každý jest vlastníkem nástrojů, které sám zhotovil a kterých užívá: muž zbraní a loveckého a ryboloveckého nářadí, žena domácího náčiní. Domácnost jest komunistickou pro větší počet, často pro mnoho rodin. *) Co se společně zhotoví a čeho se společně užívá, to jest společným vlastnictvím: dům, zahrada, člun. Tedy zde, a jenom zde ještě

*) Zvláště na severozápadním pobřeží Ameriky. viz Bankroft. U Haldahů na ostrovech královny Charlotty jsou domácnosti až o 700 osobách pod jednou střechou. U Nootků žijí pod jednou střechou celé kmeny.

platí »vlastnictví vlastní práci stvorené«, které vymysleli právníci a národní hospodáři civilisované společnosti a které jest posledním předstíraným právním důvodem, o nějž se ještě kapitalistické vlastnictví opírá.

Ale lidé nezůstali všude stát na tomto stupni. V Asii našli zvířata, která mohli krotit a která zkrocená dále se rozmnožovala. Divoká samice buvola musila být ulovena, zkrocená poskytovala každoročně tele a mléko k tomu. U některých pokročilých kmenů — Arijců, Semitů, snad také už obyvatelů Turanu — stalo se nejprve krocní, později již jen chování a opatrování dobytka hlavním odvětvím jejich práce. Pastýřské kmeny odloučily se od ostatní massy barbarů: první velké společenské dělení práce. Pastýřské kmeny vyráběly nejenom více, nýbrž také jiné životní prostředky než ostatní barbari. Měli nejenom větší zásoby mléka, mléčných výrobků a masa než ti, nýbrž také kůže, vlnu, koží srst a následkem většího množství suroviny také větší množství přize a tkaniva. Tím stala se poprvé možnou pravidelná výměra. Na dřívějších stupních mohly být výrobky vyměňovány jen příležitostně; zvláštní obratnost ve zhotovování zbraní a nástrojů mohla vést k přechodné dělbě práce. Tak byly na mnohých místech nalezeny nepopíratelné, z pozdní doby kamenného věku pocházející, zbytky dílen ku zhotovování kamenných nástrojů; umělci, kteří zde vycvičili svou obratnost, pracovali pravděpodobně na účet celku, podobně jako ještě stálí řemeslníci indických gentilních obcí. Na žádný způsob nemohla na tomto stupni vzniknout výměna jiná než uvnitř kmene a: tato zůstala zjevem výminečným. Naproti tomu, když se pastýřské kmeny odloučily od ostatních barbarů, jsou hotovy všechny podmínky, aby vznikla výměna mezi členy různých kmenů a aby se tato výměna vyvinula a upevnila v pravidelnou instituci. Původně byly vyměňovány výrobky mezi kmenem a kmenem, a sice sprostředkovali tuto výměnu pří-

slušní gentilní náčelníci; když ale stáda začala se stávat předmětem zvláštního vlastnictví, nabývala výměna mezi jednotlivci stále víc a více převahy, až se konečně stala jedinou formou. Hlavním předmětem, jež pastýřští národové nabízeli svým sousedům k výměně, byl dobytek; dobytek byl zbožím, podle kterého byla vážena hodnota všech ostatních druhů zboží a které bylo výměnou za všechny ostatní druhy zboží všude rádo přijímáno, — zkrátka, dobytek nabyl funkce peněz a také skutečně vykonával funkce peněz už na tomto stupni. Tak rychle a nutně vyvinula se už na počátku výměny zboží potřeba, aby jistý druh zboží sloužil za peníze.

Zahradnictví, které bylo asijským barbarům nejnižšího stupně pravděpodobně ještě neznámým, vyvinulo se u nich nejpozději na středním stupni a bylo předchůdcem zemědělství. Vzhledem k podnebí, panujícimu na výšinách, nebyl tam možným pastýřský život bez zásob píce na dlouhou a krutou zimu; jeho podmínkou bylo tedy pěstování lučin a obilí. Totéž platí o stepích severně od Černého moře. Bylo-li však původně obilí pěstováno k vůli dobytku, stalo se brzy také lidskou potravou. Vzdělávaná půda zůstala ještě kmenovým vlastnictvím a byla přikázána k užívání nejprve gentě, později od této domácímu společenství, konečně jednotlivcům; ti to mohli na ni mít jistá práva z držení vyplývající, více však nikoliv.

Z průmyslových vymožeností jsou na tomto stupni důležité zvláště dvě. Za první tkací stav a za druhé tavení kovové rudy a zpracování kovů. Měď a cín a v obou těchto slitá bronz byly nejdůležitější; z bronze byly zhotovovány upotřebitelné zbraně a nástroje, přes to však kamenné nástroje bronz úplně nemohla zatlačit. To bylo možno pouze železu a dobývání železa nebylo tehdy ještě známo. Zlata a stříbra začínalo se používat ke zhotovování šperků a ozdobných věcí a už tehdy musily mít tyto kovy mnohem větší hodnotu než měď a bronz.

Zvýšení výrobnosti ve všech oborech — při pěstování dobytka, při zemědělství, při domácím řemesle — mělo za následek, že lidská pracovní síla mohla vyrábět více než bylo potřebí k jejímu obnovení. Zároveň s tím zvětšilo se také množství denní práce, jež připadalo na každého člena genty, domácího společenství, anebo jednorodiny. Vznikla touha po opatření nových pracovních sil. Válka tyto pracovní síly poskytovala: z válečných zajatců byli naděláni otroci. Prvá velká společenská dělba práce, přivodivši zvýšení produktivnosti práce, tedy bohatství a rozšířivši pole výroby, měla za velkých dějinných podmínek nutně za následek otroctví. Z první velké společenské dělby práce vzniklo první velké roztržení společnosti na dvě třídy: pány a otroky, vyssavače a vyssávané.

Jak a kdy přišla stáda ze společného držení kmene nebo genty ve vlastnictví jednotlivých náčelníků rodin, o tom až dosud nic nevíme. V podstatě však musilo se to stát na tomto stupni. Se stády a ostatním novým bohatstvím přišla však nyní revoluce pro rodinu. Výdělek stával se více záležitostí mužovou, on vyráběl prostředky výdělku a ty byly jeho vlastnictvím. Novými prostředky výživy byla stáda a jejich původní krocení a později opatrování bylo mužovo dílo. Muži tedy náležel dobytek a také výměnou za dobytek nabyté zboží a otroci. Všechn přebytek, jež výroba nyní poskytovala, připadal muž; žena brala s ním z tohoto přebytku požitky, ale jí žádná jeho část nepřipadala vlastnictvím. »Divoký« válečník a lovec byl v domě spokojen s druhým místem, po ženě; »mírnější« pastýř, odvolává se na své bohatství, tlačil se na první místo a ženu zatlačoval zpět na druhé. A ta nemohla si stěžovat. Rozdělení vlastnictví mezi mužem a ženou bylo upraveno dělbou práce v rodině; dělba práce v rodině zůstala nezměněnou a přece nyní všechny rodinné poměry úplně převrátila, a to jedině proto, poněvadž dělba práce mimo rodinu se změnila. Tatáž příčina, která dříve zaručovala

žene její panství v domě: to, že byla obmezena na domácí práce, tatáž příčina zaručovala nyní panství muže v domě: domácí práce ženy mizela vedle výdělkové práce mužovy, tato byla vším, ona jen nepatrným přídatkem. Zde se už ukazuje, že osvobození ženy, její rovnoprávnost s mužem jest a zůstane nemožností tak dlouho, dokud žena nebude připuštěna k společensky výrobní práci a dokud zůstane obmezena na domácí soukromou práci. Osvobození ženy bude možným teprve tehdy, až tato bude moci ve velkých, společenských rozměrech účastnit se výroby a až domácí práce ji bude zabavovat jenom nepatrnou měrou. A tuto možnost přivodil teprve moderní velkopřůmysl, který nejenom že práci žen ve velkém rozsahu připouští, nýbrž přímo po ní volá, a jenž také snaží se více a více soukromou domácí práci zatlačit veřejným průmyslem.

Jakmile nabyl muž skutečné vlády v domě, padly poslední meze jeho samovlády. Potvrzena a za věčnou prohlášena byla tato samovláda pádem mateřského práva, zavedením oteckého práva, ponenáhlym přechodem od párového manželství k monogamii. Tím však byla způsobena trhlina ve staré gentilní ústavě: jednorodina stala se moci a hroživě pozvedla se proti gentě.

Nejbližší krok vede nás na vrchní stupeň barbarství, k období, ve kterém všichni kulturní národové prodělávají svou dobu heroů: je to doba železného meče, ale také železného pluhu a sekery. Do lidských služeb bylo uvedeno železo, poslední a nejdůležitější ze všech surovin, které hrály dějinně převratnou roli, poslední — až na brambory. Železo přivodilo provozování rolnictví na větších plochách, přivodilo zkácení rozsáhlých lesů a přeměňování jich na úrodnou půdu; železo dalo řemeslníkovi nástroj tak tvrdý a ostrý, že žádný kámen, žádný jiný známý kov mu neodolal. Vše to ponenáhlu; prvé železo bylo často ještě měkké než bronz. Tak mizela kamenná zbraň jen zvolna; nejenom v písni Hildebrandově, také ještě u Hastingsu roku

1066 užívá se v bitvě kamenné sekery. Ale postup ku předu dál se nyní nezadržitelně, s méně přerušováním a rychleji. Město kamennými zdmi, věžmi a cimbuřimi ohrážené, s domy vystavěnými z kamene nebo cihel, stalo se ústředním sídlem kmene nebo svazu kmenů; stavitelství učinilo ohromný pokrok, to však bylo zároveň znamením, že se zvětšilo nebezpečí a že lidé měli větší potřebu se chránit. Bohatství rychle rostlo, ale jakožto bohatství jednotlivce; tkalcovství, zpracování kovů a jiná, více a více samostatnými stávající se řemesla zvyšovala rozmanitost a uměleckou vyspělost výroby; rolnictví vedle obilí, luštěnin a ovoce poskytovalo nyní též olej a víno, které se naučili lidé připravovat. Tak rozmanitou činnost nemohl více vykonávat jeden a týž jednotlivce; došlo ke druhé velké dělbě práce: řemeslo se odloučilo od rolnictví. S ustavičným vzrůstem výroby rostla také plodnost práce a zvyšovala se hodnota lidské pracovní síly; otroctví, které na předešlém stupni jest pouze na počátku svého vzniku a jen porůznu se vyskytuje, nyní jest podstatnou součástí společenské soustavy; otroci nejsou více prostými pomocníky, nýbrž po tuctech jsou hnáni ku práci na pole a do dílny. S rozdělením výroby na dvě velká hlavní odvětví, orbu a řemeslo, vzniká výroba, provozovaná přímo za účelem výměny, výroba zboží; s ní vzniká obchod, provozovaný nejenom uvnitř a na hranicích kmene, nýbrž také již přes moře. Vše to jest však ještě velmi nevyvinuté; drahé kovy začínají být zbožím, které převážně a všeobecně zastává funkce peněz; ale ještě nejsou raženy k tomuto účelu a vyměňují se podle váhy v každém případě vždycky zvlášť určené.

Vedle rozdílu mezi svobodnými a otroky vzniká rozdíl mezi bohatými a chudšími — s novou dělbou práce nové rozpočtení společnosti na třídy. Komunistická, domácnostní společenství, pokud se až do této doby zachovala, zanikají všude následkem rozdílů v majetku jednotlivých ná-

činníků rodu; s nimi mizí společné vzdělávání puď na účet tohoto společenství provozované. Orná půda přiděluje se k užívání jednotlivým rodinám, zprvu na určitý čas, později jednou pro vždy, ponenáhlu uskutečňuje se přechod k soukromému vlastnictví a rovnoběžně s ním přechod od párového manželství k monogamii. Jednorodina začíná být hospodářskou jednotkou společnosti.

Větší lidnatost nutí k těsnějšímu semknutí se lidstva jak dovnitř, tak na venek. Svaz příbuzných kmenů stává se všude nutností; brzy stává se také už nutností sloučení těchto kmenů a tím sloučení až dosud od sebe oddělených území jednotlivých kmenů v jediné území národa. Vojenský vůdce národa — rex, basileus, thiudans — stává se nepostrádatelným, stálým úředníkem. Kde dosud ještě nebyly, vznikají národní hromady. Vojenský vůdce, rada, národní hromada jsou orgány gentilní společnosti, vyvinuvší se ve vojenskou demokracii. Vojenskou — neboť válka a válečná organisace staly se nyní pravidelnými funkcemi národního života. Bohatství sousedů dráždí charitativost národů, kteří považují hromadění bohatství už za jeden z předních účelů života. Tito národové jsou barbary: loupit zdá se jim být snadnějším a dokonce též čestnějším zaměstnáním než pracovat. Válka, která byla dříve vedena jen z pomsty pro spáchané bezprávi nebo za účelem rozšíření nepostačujícího více území, nyní se vede jen z pouhé loupeživosti, stává se stálým prostředkem nabývání statků. Ne nadarmo vypínají se hrozivě zdi kolem nových, opevněných měst: v jejich příkopech zeje hrob gentilní ústavy a jejich věže dosahují právě až k civilisaci. A podobný vývoj uskutečňuje se také uvnitř. Loupežné války zvyšují moc nejvyššího vojenského velitele a podvelitelů; z obvyklého volení nástupce z členů téže rodiny vyvíjí se, jmenovitě od zavedení oteckého práva, ponenáhlu dědičnost, která jest nejprve jen trpěná, později považována jest za právo a konečně osobována jest uchvácením; základy

dědičného království a dědičné šlechty jsou položeny. Tak orgánové gentilní ústavy poněkud se odtrhují od kořenů, které měli v národě gentě, fratrii, kmenu, a celá gentilní ústava zvrhá se ve svůj opak: z organizace kmenů, jejíž účelem bylo svobodné upravování vlastních záležitostí, stává se organizace, mající za účel olupovat a potlačovat sousedy, a z orgánů této organizace, kteří dříve byli nástroji vůle lidu, stávají se nyní samostatní orgánové, kteří nad vlastním lidem vládnou a jej potlačují. To však by nebylo bývalo nikdy možno, kdyby touha po bohatství nerozpoltila gentilní soudruhy na bohaté a chudé, kdyby majetkové rozdíly uvnitř téže genty společnost zájmů, která až do té doby poutala gentilní soudruhy, neproměnily ve vzájemný jejich antagonismus« (Marx), a kdyby nezačalo se právě šířit otroctví, které mělo za následek, že práce za účelem výživy provozovaná byla považována za činnost hodnou jenom otroků a za potupnější než loupež.

Tím jsme se dostali na práh civilisace. Civilisace zahajuje nový pokrok v dělbě práce. Na nejnižším stupni vyrábějí lidé jen přímo pro vlastní potřebu; k výměně dochází tu jen v případech výjimečných, a sice se vyměňují pouze nahodilé přebytky. Na středním stupni barbarství u pastýřských národů je už dobytek majetkem, který při jisté velikosti stád poskytuje pravidelně přebytek nad vlastní spotřebu; tím nastává dělba práce mezi pastýřskými kmeny a kmeny, které opozdivše se ve vývoji, nemají stád, tedy mezi dvěma vedle sebe existujícími, různými stupni výroby a tím zároveň vznikají podmínky pro pravidelnou výměnu. Horní stupeň barbarství přináší nám další dělbu práce mezi rolnictvím a řemeslem; tím stále větší část výrobků práce jest vyráběna přímo pro výměnu a výměna mezi jednotlivými producenty stává se životní nutností společnosti.

Civilisace všechny tyto dělby práce, které zastihla, upevňuje a stupňuje, jmenovitě tím, že zosťruje protivu mezi městem a venkovem (při čemž město může hospodářsky ovládat venkov, jako tomu bylo ve starověku, anebo naopak, také město může být ovládáno venkovem, jako bylo ve středověku) a připojuje k nim třetí, pro ni charakteristiokou dělbu práce rozhodující důležitosti; vytváří třídu, která se nezabývá více výrobou, nýbrž výměnou výrobků — obchodníky. Všechny dosavadní zárodky ku vzniku tříd měly ještě bez výjimky co dělat s výrobou; dělily osoby při výrobě sčastněné na řídící a provádějící, anebo vyrabitele většího a menšího stupně. Zde poprvé vidíme třídu, která, aniž by byla jakýmkoliv způsobem sčastněna na výrobě, dobyla si v celku řízení celé výroby a vyrabitele si hospodářsky podmanila; třída, která se činí nezbytným sprcstředkovatelem vždycky mezi dvěma vyrabiteli a která je oba vykořisťuje. Pod záminkou, že zbaví vyrabitele námahy a risika s výměnou spojeného, že rozšíří odbyť jejich výrobků na vzdálené trhy, vytváří se třída příživníků, pravých společenských cizcpasníků, která za své, ve skutečnosti velmi nepatrné výkony běře odměnu od domácích i cizích vyrabitelů, která rychle hromadí ohromná bohatství a v míře tomu odpovídající dcobývá si společenského vlivu, a která právě proto jest v období civilisace povolávána k stále novým počtám a stále většímu cvládání výroby, až konečně poskytuje také sama svůj vlastní výrobek — periodické obchodní krise.

Na tom stupni vývoje, o němž jsme svrchu mluvili, ovšem mladá třída obchodníků nemá ani tušení o velkých věcech, které na ni čekají. Ale ona se tvoří a sává se nepostradatelnou a to postačí. S ní však tvoří se také kovové peníze, ražená mince, a s kovovými penězi nový prostředek k vládě nevyrabitelů nad vyrabiteli a jejich výrobou. — Jest objeveno zboží,

které skrytě obsahuje v sobě všechna ostatní zboží, čarovný prostředek, který podle libosti může se proměnit v jakukoli žádoucí nebo žádanou věc. Kdo měl tento prostředek, ovládal svět výroby a kdo ho měl v první řadě? Obchodník. V jeho ruce byl kult peněz jistým. On se staral o to, aby bylo zřejmo, jak všechna zboží a s nimi všichni vyrábětelé zboží musejí se pokorně sklánět do prachu před penězi. On dokázal prakticky, že všechny ostatní druhy bohatství jsou jenom stínem oproti tomuto stělesnění bohatství jakožto takového. Nikdy více nevystoupila moc peněz v takové původní hrubosti a násilnosti jako v tomto období svého mládí. Po kupování zboží za peníze přišlo poskytování peněz zálohou a s ním úroky a lichva. A žádné zákonodárství pozdější doby nevrhá dlužníka tak bez slitování a bez záchrany k nohám lichvářského věřitele jako starořecké a starořímské — a obě tato zákonodárství vznikla spontánně, jakožto obyčejové právo, nebyvše vyvolána žádným jiným nátlakem než hospodářským.

Vedle bohatství zboží a otroků, vedle bohatství peněz vystupuje nyní také pozemkové bohatství. Právo jednotlivců na držení pozemkových parcel původně od kmene nebo genty jim přidělených upevnilo se nyní tak, že tyto parcely náležely jim dědičným vlastnictvím. V poslední době usilovali tito držitelé přidělených pozemků hlavně o to, aby zbavili se práva, které na jejich pozemky mělo gentilní společenství a které bylo pro ně břemenem. Tohoto břemene byli zbaveni — ale brzy potom také nového vlastnictví půdy. Úplné, svobodné vlastnictví půdy neposkytovalo jenom možnost půdu nezkráceně a neomezeně držet, nýbrž i k možnosti ji zcizovat. Pokud byla půda vlastnictvím genty, tato možnost neexistovala. Jakmile ale nový majitel pozemků právoplatně seřel pouta vrchního vlastnictví genty a kmene, přetrhl také pouto, které ho až dosud nerozlučně

spojovalo s půdou. Co to znamenalo, o tom poučily ho peníze vynalezené zároveň se soukromým vlastnictvím půdy. Půda mohla být nyní zbožím, které se prodává a zastavuje. Soiva bylo zavedeno pozemkové vlastnictví, byla zavedena už také hypoteka (viz Atheny). Jako heterismus a prostiuce věší se na paty monogamie, tak věší se nyní hypoteka na paty pozemkového vlastnictví. Chtěli jste mít úplné, svobodné, zeizitelne vlastnictví pozemků, nuže dobře, máte je -- tu l'as voulu. Georges Dandin!

Tak s rozvojem obchoču, peněz a peněžní lichvy, pozemkového vlastnictví a hypoteky vyvíjela se koncentrace a centralisace bohatství v rukou co do počtu příslušníků nečetné třídy a vedle toho vyvíjelo se stále vzrůstající ochuzování širokých vrstev lidu a stále větší massy chudých. Nová peněžní aristokracie, pokud už od počátku nebyla totožnou se starou rodovou šlechtou, ztlačila tuto trvale do pozadí (v Athenách, Římě, u Němců). A vedle tohoto rozdělování svobodných na třídy podle bohatství množil se zejména v Řecku ohromně počet otroků,*) jejichž vynucená práce byla základem, na němž se zvedala vrchní stavba celé společnosti.

Popatřme nyní, co se za tohoto společenského převratu stalo z gentilní ústavy. Ta stála tu malomocna proti novým živlům, které vyrostly bez jejího přičinění. Pro ni bylo předpokladem, aby členové téže genty anebo i spoň členové téhož kmene bydleli společně na tomtéž území a aby toto území bylo výlučně jimi obýváno. To už dávno přestalo. Všude byly gentes a kmeny mezi sebou pomíchány, všude uprostřed mezi občany bydleli otroci, chráněnci, cizinci. Usedlost, která teprve na konci střed-

*) Počet otroků v Athenách viz svrchu na str. 131. V Korintě v době rozkvětu města bylo otroků 460.000, na Aegině 470.000, v obou případech desetkrát tolik jako svobodného občanstva.

ního stupně barbarství vznikl. Byla stále zase prorážena pohyblivostí a měnitelností bytíště, jak to nutně přináší s sebou obchod, změna zaměstnání, změna držby pozemků. Členové gentilního tělesa nemohli se více sestupovat dohromady k obstarávání svých vlastních společných záležitostí; jen nedůležité věci, jako náboženské slavnosti, byly ještě nutně obstarávány tímto způsobem. Vedle potřeb a zájmů, k jejich obstarávání povolány a schopny byly gentilní svazky, vznikly následkem převratu výrobních poměrů a následkem vyplývající z něho změny společenského rozvrstvení nové potřeby a zájmy, které starému gentilnímu řádu byly nejenom cizí, nýbrž přímo jej křížovaly. Zájmy následkem dělby práce vzniklých skupin řemeslníků, zvláštní potřeby město, v protivě k venkovu vyžadovaly nových orgánů. Každá z těchto skupin byla vš. k složena z příslušníků různých gent, fratrií a kmenů, k ní příslušeli dokonce i cizinci; tito orgánové museli se tedy utvořit mimo gentilní ústavu, vedle ní a tím proti ní. — A zase v každém gentilním tělese se uplatňoval tento rozpor zájmů, který vrchole dosáhl ve sdružení bohatců a chudých, lichvářů a věřitelů v téže gentě a v témže kmeni.

K tomu přistupovala massa nových obyvatel, kteří vzhledem ku gentilnímu společenství byli cizinci, kteří, iako v Římě, mohli se státi mocným živlem a při tom byli příliš četní, než aby mohli býti pohnáhlou přijatí do rodů a kmenů spojených pokrevním svazkem. Proti této masse stála gentilní společenstva jakožto uzavřené, výsadami opatřené korporace; původní samorostlá demokracie se přetvořila v nenáviděnou aristokracii. — Konečně gentilní ústava vyrostla ze společnosti, která neznala žádných vnitřních protiv a byla také jen pro takovou společnost přizpůsobena. Neměla žádného donucovacího prostředku kromě veřejného mínění. Zde ale vznikla společnost, která následkem všech svých

hospodářských živelních podmínek musila se dělit na svobodné a otroky, na vykořisťující boháče a vykořisťované chudáky; společnost, která tyto protivy nejen že nemohla opět smířit, nýbrž která je musila stále více a více vyhánět do krajnosti. Taková společnost mohla existovat jen buďto za stálého, otevřeného vzájemného boje těchto tříd anebo pod vládou třetí moci, která, zdánlivě stojíc za svářícími se třídami, veřejný jejich konflikt potlačovala a připouštěla, aby třídní boj byl nanejvýš bojován na hospodářském poli, v t. zv. zákonné formě. Gentilní ústava dožila. Zničila ji dělbá práce a rozpoutání společnosti na třídy, které bylo výsledkem této dělby. Byla nahrazena státem.

Pozorovali jsme svrchu podrobně hlavní tři formy, z nichž zvedá se stát na zříceninách gentilní ústavy. V Athenách máme nejčistší, klassickou formu: zde vzniká stát přímo a převážně z třídních protiv, které se vyvíjejí uvnitř gentilní ústavy samé. V Římě se gentilní společnost promění v uzavřenou aristokracii uprostřed četné, kromě ní stojící, bezprávné nebo k placení dávek zavázané plebis; vítězstvím plebejů jest stará rodová ústava rozbita a na jejích troskách zřízen stát, do něhož gentilní aristokracie i plebs brzy oba přejdou. U německých dobyvatelů římské říše konečně vzniká stát přímo z dobytí velkých cizích území, k jejichž ovládnutí neposkytuje gentilní ústava žádných prostředků. Poněvadž však s tímto dobytím nebyl spojen ani vážný boj se starým obyvatelstvem ani pokrok v dělbě práce; poněvadž stupeň hospodářského vývoje byl u podmanitelů skoro týž jako u podmaněných, poněvadž tedy hospodářský základ společnosti zůstal stejný jako dříve, proto může se gentilní ústava ve změněné, teritoriální podobě ještě po dlouhá staletí na dále držet jakožto marková

ústava a dokonce na jistý čas v zeslabené formě omládnout i v pozdějších šlechtických a patricijských, ano i v selský rodech (jako na př. v Holštýnsku.)*)

Stát tedy není nikterak mocí, která byla společnosti z venčí vnučena; rovněž tak není »uskutečněním mravní ideje«, »obrazem a uskutečněním rozumu«, jak tvrdí Hegel. Naopak, jest produktem společnosti na jistém stupni rozvoje; jest doznáním, že tato společnost zapletla se do nerozřešitelného rozporu sama se sebou, že se rozpoltila v nesmiřitelné protivy a že jest malomocnou je ovládat. Aby však tyto protivy, třídy s protivnými společenskými zájmy, nestrávily sebe i společnost v neplodném boji, bylo nutno, aby vznikla moc stojící zdánlivě nad společností a ta aby tento konflikt brzdila, udržovala ho v mezích »pořádku«. A touto mocí, která ze společnosti vychází, ale stojí se nad společností a více a více se jí odcizuje, jest stát.

Protiv staré gentilní ústavě vyznačuje se stát za prvé tím, že státní příslušníci jsou rozděleni podle území. Stará gentilní společenstva, založená na pokrevním příbuzenství a tím též držená pohromadě, jak jsme viděli, více nepostačovala, hlavně proto ne, poněvadž předpokládala, že členové jsou vázáni na určitý obvod, čemu už dávno tak nebylo. Obvod zůstal, ale lidé stali se pohyblivými. Bylo tedy vzato rozdělení území za východiště a občané měli vykonávat svá veřejná práva a povinnosti tam, kde se usadili, bez ohledu na kmen a gens. Tato organizace státních příslušníků podle místní příslušnosti jest však státním společnou. Nám proto zdá se být přirozenou; viděli jsme ale, jak krutých a dlouhých

*) Prvním dějepiscem, jenž měl aspoň přibližně správnou představu o podstatě genty, byl Niebuhr a za to — ale také za své omyly, které beze všeho s touto představou přejal — děkuje své známosti s holštýnskými rody.

bojů bylo potřeba, než se mohla v Athénách a v Římě prosadit na místě staré rodové organizace.

Druhé jest zařízení veřejné moci, která není více bezprostředně totožnou s obyvatelstvem sama sebe jakožto ozbrojenou moc organizujícím. Tato zvláštní, veřejná moc jest nutnou, poněvadž samočinná ozbrojená organizace obyvatelstva stala se nemožnou od té doby, co se společnost rozpoltila na třídy. Otroci patří také k obyvatelstvu; 90 000 athenských občanů jsou vzhledem k 365.000 otroku jenom privilegovanou třídou. Lidové vojsko athenské demokracie bylo aristokratickou veřejnou mocí proti otrokům udržovanou a drželo otroky na uzdě; ale, jak svrchu řečeno, bylo potřeba též četnictva, aby drželo občany na uzdě. Tato veřejná moc existuje v každém státě. Netvoří ji jenom ozbrojení lidé, nýbrž také věcné příslušenství, vězení a donucovací ústavy všeho druhu, o nichž gentilní společnost nic nevěděla. Tato veřejná moc může být velmi nepatrnou, může skoro zmizet ve společnosti s nevyvinutými ještě třídními protivy a s rozlehlým územím, jako v určitých dobách a na určitých místech ve Spojených Státech amerických. Roste ale tou měrou, jakou se zostřují třídní protivy uvnitř státu a čím více stávají se pospolu sousedící státy většími a lidnatějšími — viz jenom naši dnešní Evropu, kde třídní boj a soutěžení ve výbojích vyšroubovalo veřejnou moc na vrchol, na němž hrozí celou společnost a dokonce i stát pohltnout.

Aby tato veřejná moc mohla býti udržována, jest potřeba příspěvků státních občanů — daní. Gentilní společnosti byly daně věcí úplně neznámou. My ale dnes dovedeme o nich dosti vypravovat. S postupem civilizace ani nedostačují; stát vydává směnky na budoucnost, uz. virá půjčky, státní dluhy. I o tom může stará Evropa zpívat písničku,

Majíce v rukou veřejnou moc a právo vymáhat daně,

stojí tu nyní úřady jakožto orgánové společnosti nad společností. Dobrovolná, ochotná vázanosť, iež byla prokazována orgánům gentilní ústavy, jim více nedostačuje, i kdyby ji mohli mít; jsou nositeli moci od společnosti se odcizující a proto musí jim být zjednávaný respekt výmínečnými zákony, které jim zaručují zvláštní nedotknutelnosť. Mizerný policejní sluha civilisovaného státu má více »autority« než měli všichni orgánové gentilní společnosti dohromady; ale nejmocnější kníže nebo největší státník a vojevůdce civilisace mohou nejmenšímu náčelníku genty záviděti nenucenou a nepopíratelnou váznosť, která mu byla prokazována. Tento stál ovšem uprostřed společnosti, kdež ti jsou nuceni chtít představovat něco, co stojí mimo ní a nad ní.

Poněvadž stát vznikl z potřeby držeti třídní protivy na uzdě, poněvadž ale zároveň vznikl uprostřed konfliktů těchto tříd, tedy jest pravidelně státem nejmocnější. hospodářsky vládnoucí třídy, která pomocí něho stává se také třídou politicky vládnoucí a které se tak dostává nového prostředku k potlačování a vyssávání třídy podmaněné. Tak byl antický stát především státem otrokářů sloužícím k ovládnutí otroků, feudální stát orgánem šlechty sloužícím k ovládnutí nevolných a poddaných sedláků, a moderní ústavní stát jest nástrojem k vykořisťování práce kapitálem. Výjimečně ovšem nastávají také období, kdy zápasící třídy drží jedna s druhou takřka rovnováhu, tak že státní moc jakožto zdánlivá sprostředkovatelka nabývá oproti oběma na okamžik jisté samostatnosti. Tak absolutní monarchie v sedmnáctém a osmnáctém století, za které vyvažuje se navzájem šlechta a měšťactvo; tak bonapartismus prvního a zejména druhého francouzského císařství, jenž opíral se o proletariát proti buržoasii a o buržoasii proti proletariátu. Nejnovějším výkonem tohoto druhu, při němž stejně komickými jsou vládce i ovládnutí, jest nová německá říše bismarkov-

skélio národa: zde jsou kapitalisté a proletáři používáni k tomu, aby jedni druhé vyvážili a oba jsou zároveň obelštěni ve prospěch sešlých pruských junkerů.

Ve většině dějinných států jsou vedle toho státními občanům přiznána práva v různém stupni podle jmění a tím jest přímo vysloveno, že stát jest organizací majetné třídy za účelem její ochrany proti třídě nemajetné. Tak už v athenských a římských majetkových třídách. Tak ve středověkém feudálním státě, kdy politická moc byla rozdělena podle držení půdy. Tak ve volebním censu moderních ústavních států. Toto politické uznání majetkových rozdílů není však nijak nezbytným. Naopak, ono jest příznakem nízkého stupně státního rozvoje. Nejvyšší státní forma, demokratická republika, která za našich moderních poměrů společenských stává se víc a více nezbytnou nutností a která jest státní formou, ve které jedině může být vybojován poslední rozhodný boj mezi proletariátem a buržoasií — demokratická republika o majetkových rozdílech oficiálně nic více neví. V ní vykonává bohatství svou moc nepřímo, ale tím jistěji. Jednak ve formě přímé korupce úředníků, což jest klassickým vzorem Ameriky, jednak ve formě alliance vlády a bursy, ku které dochází tím snáze, čím více rostou státní dluhy a čím více akciové společnosti soustřeďují ve svých rukou nejenom dopravu, nýbrž též výrobu samu a čím více samy zase mají své středisko na burse. Proto vedle Ameriky jest pádným důkazem nejnovější francouzská republika a také boдрé Švýcarsko vykonaly na tomto poli svůj úkol. Že ale k tomuto bratrství vlády a bursy není demokratické republiky potřebí, to vedle Anglie dokazuje také nová říše německá, kde nelze říci, kdo byl všeobecným rovným právem hlasovacím výše povznesen, zda Bismarck nebo Bleichroder. A konečně vládne majetná třída přímo prostřednictvím všeobecného hlasovacího práva. Pokud potlačená třída, tedy

v našem případě proletariát, není ještě vzata k svému sebeosvobození, potud bude ve své většině uznávat stávající společenský pořádek za jedině možný a potud bude politicky ohonem třídy kapitalistů, jejším nejkrainějším levým křídlem. Ale v téže míře, jakou stává se zralou ke své sebeemancipaci, v téže míře ustavuje se jakožto vlastní strana, volí své vlastní zástupce ne zástupce kapitalistů. Všeobecné hlasovací právo jest tedy měřit' em zralosti třídy dělnické. Více v dnešním státě nemůže býti a nikdy nebude; ale to také dostačí. Toho dne, kdy teploměr všeobecného hlasovacího práva dosáhne u dělníků bodu varu, budou vědět tito zrovna tak, jako též kapitalisté, na čem jsou.

Stát není tu tedy od věčnosti. Byly společnosti, které se obešly bez něho, které o státu a státní moci neměly ani tušení. Na určitém stupni hospodářského rozvoje, který byl nutně spojen s rozpoltěním společnosti na třídy, stal se následkem tohoto rozpoltění stát nutností. Blížíme se nyní rychlými kroky tomu stupni vývoje výroby, kdy existence těchto tříd nejen že přestala být nutnou, nýbrž kdy jest pozitivní překážkou výroby. Rozpoltění společnosti na třídy bude odstraněno, zrovna tak nutně, jako vzniklo. S nimi nutně bude odstraněn také stát, Společnost, která zavede novou organizaci výroby na základě volné a rovné asociace vyrabitelů, zařídí celou státní mašinu tam, kam pak budou náležet: do musea starožitností, vedle kolovratu a bronzové sekery.

Civilisace tedy, podle toho, co bylo řečeno, jest tedy stupněm vývoje společnosti, na němž dělba práce, v této vyvinuvší se výměna mezi jednotlivci a s oběma sovisící výroba zboží dosáhla plného rozvoje a přetvořila celou dřívější společnost.

Výroba na všech dřívějších společenských stupních

byla v podstatě společenská, jakož také spotřeba dala se tím způsobem, že výrobky byly rozdělovány přímo ve větších anebo menších komunistických společenských celcích. Toto společenství výroby bylo provedeno v nejužších hranicích; ale ono zjednálo vyrábětelům vládu nad jeho výrobním procesem a nad jeho výrobkem. Vyrábětelé vědí, co se s výrobkem stane: oni sami ho zase spotřebují; on nepřijde jim z rukou; a pokud jest výroba na těchto základech, nemůže přerůst vyrábětelům přes hlavu, nemůže proti nim vytvářet žádné strašidelné cizí moci, jak jest tomu pravidelně a nevyhnutelně v civilisaci.

Ale do tohoto výrobního procesu vsunuje se pozvolná dělba práce. Ta podkopává společenství výroby a přivlastňování, člní přivlastňování si výrobků jednotlivci převážným pravidlem a zplozuje tím výměnu mezi jednotlivci — jak, to jsme zkoumali svrchu. Ponenáhlu stává se výroba zboží vládnoucí formou.

S výrobou zboží, výrobou ne více pro vlastní spotřebu, nýbrž za účelem výměny, mění výrobky nutně ruce. Vyrábětel dává svůj výrobek ve výměně pryč, neví více, co se s ním stane. Když mezi vyrábětele vstoupí jakožto prostředník peníze a s penězi obchodník, stává se proces výměny ještě spletiťjším, konečný osud výrobků ještě nejistějším. Obchodníků jest mnoho a žádný z nich neví, co dělá druhý. Zboží přechází nyní už nejenom z ruky do ruky, nýbrž též z trhu na trh; vyrábětelé ztratili vládu nad úhrnnou výrobou svého oboru působností a obchodníci ji nepřevzali. Výrobky a výroba propadají náhodě.

Ale náhoda, to jest jen jeden pól souvislého celku, jehož druhý pól slove nutnost. V přírodě také náhoda zdá se vládnout a přece tam už dávno na každém jednotlivém obvodu dokázali jsme vnitřní nutnost a zákonitost, která se v této náhodě uplatňuje. Co však platí o přírodě, platí též o společnosti. Čím více některá společen-

ská činnost, řada společenských událostí stane se příliš mocnou, než aby mohla být podrobena vědomé kontrole lidí. Čím více přerůstá jim přes hlavu, čím více lidem se zdá, že ponechána jest pouhé náhodě, tím více uplatňují se v této náhodě s přírodní nutností jí zvláštní, v ní tkvící zákony. Takovými zákony jsou ovládány také náhodnosti výroby zboží a výměny zboží; proti jednotlivým vyrábětelům a vyměňovatelům stojí tyto zákony jako cizí, z počátku dokonce nepoznané moci, jejichž povaha musí být teprve namáhavě vybadána a odůvodněna. Tyto hospodářské zákony výroby zboží doznávají na různých stupních rozvoje této formy výroby různých obměn; celkem ale jest celé období civilisace pod jejich vládou. A ještě dnes výrobek ovládá vyrábitele; ještě dnes celková výroba společnosti není řízena společně uváženým plánem, nýbrž slepými zákony, které živelní silou zjednávají si platnost, v poslední instanci bouření pravidelně se opakujících obchodních krísí.

Viděli jsme svrchu, jak na poměrně brzkém stupni vývoje výroby jest lidská pracovní síla s to poskytovat výrobek značně menší, než jakého jest potřebí k výživě vyrábitele a jak k tomu dochází v podstatě na tomtéž stupni vývoje, na kterém vznikají dělba práce a výměna mezi jednotlivci. Netrvalo nyní dlouho, co byla objevena velká »pravda«, že také člověk může býti zbožím; že lidská pracovní síla dá se vyměňovati a zužitkovati tím, že člověk se promění v otroka. Sotva lidé počali vyměňovat, byli hned také už sami vyměňováni. Aktivum stalo se passivem, aťsi tomu lidé chtěli nebo ne.

S otroctvím, jež plného svého rozmachu dosáhlo za civilisace, vzniklo prvé velké rozpoltění společnosti na třídu vykořisťující a vykořisťovanou. Toto rozpoltění udrželo se po celé období civilisace. Otroctví jest první, antickému světu vlastní formou vykořisťování, po něm následuje ve středověku nevolnictví a v novější době ná-

mezdní práce. Jsou to tři velké formy pořoby. Charakteristické pro tři velké epochy civilisace veřejné, a v největší době zastřené otroctví tyto epochy vždycky provádí.

Hospodářsky charakteristickými příznaky pro stupeň výroby zboží, kterým civilisace počíná, jsou: 1. zavedení kovových peněz, s nimi zavedení peněžního kapitálu, úroků a lichvy; 2. vznik obchodníků jakožto třídy sprostředkující mezi vyrabiteli; 3. vznik soukromého vlastnictví půdy a vznik hypoteky a 4. zavedení práce otroků jakožto vládnoucí výrobní formy. Rodinnou formou civilisací odpovídající, kteráž s ní zároveň dostává se definitivně k vládě, jest monogamie, nadvláda muže nad ženou, a jednorodina jakožto hospodářská jednotka společnosti. Dohromady pojí civilisovanou společnost stát, jenž ve všech typických obdobích jest bez výminky státem vládnoucí třídou a jenž ve všech případech zůstává co do své podstaty strojem na ovládání potlačené, vykořisťované třídy. Charakteristickým pro civilisaci jest ještě jednak pozorování protivy mezi městem a venkovem, kterážto protiva jest základem veškeré společenské dělby práce, jednak zavedení testamentů, pomocí nichž může vlastník pořizovat o svém jmění i na dobu po své smrti. Toto zařízení, staré gentilní ústavě přímo do očí bijící, bylo v Athenách až do Solona neznámo; v Římě bylo zavedeno dříve, kdy, nevíme*); u Němců zavedli

*) Lassalova »Soustava nabytých práv« v druhém svém díle točí se hlavně kolem věty, že římský testament jest tak starý jako Řím sám, že v římských dějinách nikdy nebylo »doby bez testamentu«; naopak, že testament vznikl v předřímské době, kultu zemřelých. Lassalle jakožto věřící starohegelian neodvozuje ustanovení římského práva ze společenských poměrů Římanů, nýbrž ze »spekulativního pojmu« vůle a při tom dochází k onomu tvrzení, které jest s dějinami v naprostém odporu. Nemůžeme se tomu divit v knize, která na základě téhož spekulativního pojmu dochází k výsledku, že při

Je knězoum, aby hodný Němec mohl bez překážky církvi zanechat svůj dědičný podíl.

S tímto základním názorem vykonala civilisace věci, které stará gentilní společnost nebyla ani z daleka s to vykonat. A'e vykonala je tím, že přivedla do pohybu nejšpinavější pudy a vášně lidské a na úkor všech ostatních svých schopností. Hamižná chamtivost byla hybnou duší civilisace od jejího prvního dne až do dneška, bohatství a zase bohatství a opět bohatství, ne bohatství společnosti, nýbrž bohatství jednotlivého schátralého individua bylo jejím výlučně rozhodujícím cílem. Jestliže při tom padl jí do klína postupující rozvoj věd a v opakujících se obdobích největší květy umění, tedy se to stalo jenom proto, poněvadž bez těchto plná vymoženost bohatství naší doby nebyla by bývala možná.

Poněvadž základem civilisace je vykořisťování jedné třídy druhou třídou, tedy pohybuje se celý její vývoj v ustavičném odporu. Každý pokrok výroby jest zároveň krokem do zadu pokud se týká stavu potlačené třídy, t. j. velké většiny společnosti. Vše, co jest dobrodiním pro jedny, je nutně zlem pro druhé, každé nové osvobození jedné třídy jest zároveň novým útlakem pro třídy ostatní. Nejpádnejším dokladem proto jest zavedení strojů, jejichž účinky jsou dnes všeobecně známy. A jestli u barbarů, jak jsme viděli, nebylo skoro ještě možno dělat rozdíl mezi právy a povinnostmi, u civilisace jsou tento rozdíl a tato protiva jasny i nejtupějšímu, poněvadž jedna třída má skoro všechna práva, zatím co na-proti tomu druhá nese skoro všechny povinnosti.

Tak tomu však nemá být. Co jest dobré pro vládnoucí třídu, má být dobré pro celou společnost, s níž

římském dědictví přenesení jmění bylo věci čistě vedlejší. Lassalle nejen že illusím římských právníků, zejména z dřívější doby, věří; on je dokonce překonává.

se vládnoucí třída stáložňuje. Čím více tedy civilizace pokračuje, tím více je nucena zla, která nutně vyvolává, přikrývat pláštěm lásky, je okrašlovat anebo zapírat, zkrátka zavádět konvenční pokrytectví, které ani dřívějším formám ani samému prvnímu stupni civilizace nebylo známé a které konečně vrcholí v tvrzení: vykořisťující třída vykořisťuje potlačenou třídu jedině a výlučně v zájmu této vykořisťované třídy samé; a jestli tato to nenahlédne, nýbrž dokonce se ještě vzpírá, pak je to největší nevděk k dobrodincům, vykořisťovatelům.*)

A nyní na konec Morganův úsudek o civilisaci: »Od počátku civilizace bohatství tak obrovsky roste, jeho formy jsou tak rozmanité, jeho užívání tak obsáhlé a jeho správa tak obratná v zájmu vlastníků, že toto bohatství oproti národu stalo se nepřemožitelnou mocí. Lidstvo stojí bez rady a spoutáno před tím, co samo stvořilo. Ale přece přijde čas, kdy lidský rozum sesiliv nabude nad bohatstvím vlády, kdy upraví jak poměry státu k vlastnictví, které jest státem chráněno, tak hranice práva vlastníků. Zájmy společnosti mají naprostou přednost před zájmy jednotlivců a mezi obojími musí být upraven spravedlivý a souladný poměr. Pouhá honba po bohatství není konečným určením lidstva, má-li pokrok zůstat zákonem budoucnosti tak jako jím byl pro minulost. Doba, která uplynula od počátku civilizace jest jenom malý zlomek doby uplynuvší od počátku života lidské společnosti, jest jenom nepatrný zlo-

*) Zamýšlel jsem původně vedle Morganovy a své vlastní kritiky uvést kritiku civilizace, již porůznu nacházíme v dílech Fourierových. Pohřbchu nemám na to čas. Poznámávám pouze, že už u Fouriera jsou monogamie a pozemkové vlastnictví hlavními znaky civilizace a že Fourier nazývá civilisaci válkou bohatých proti chudým. Rovněž shledáváme se u něj již s hlubokým názorem, že ve všech nedostatečných, v protivy rozpoltěných společnostech jsou jednorodiny (les familles incohérentes) hospodářskými jednotkami.

mek dohy, která ještě jest před ní v budoucnosti. Jako konec dějinného období, jehož jediným konečným cílem by bylo bohatství, hrozivě stojí před námi rozklad společnosti, neboť takové období obsahuje v sobě prvky svého vlastního zničení. Demokracie ve správě, bratrství ve společnosti, rovnost práv, všeobecné vzdělání zasvětlí nejbližší, příští vyšší stupeň společnosti, k němuž stále pracují zkušenost, rozum i věda. Bude to — ale ve vyšší formě — vzkříšení svobody, rovnosti a bratrství starých gent. (Morgan, Ancient Society, p. 552.)

O p r a v a. V několika případech při jméně Bachofen zmíněno bylo *h v k*. Správně má býti *Bachofen*.

OBSAH.

Úvodní slovo překladatele	3
Předmluvy: K prvnímu vydání 1884	9
K čtvrtému vydání 1891	11
I. Pradějinné stupně kultury	26
II. Rodina	33
III. Geus Irokesů	93
IV. Řecká geus	110
V. Vznik athenského státu	120
VI. Geus a stát v Římě	133
VII. Geus u Keltů a Němců	145
VIII. Vznik státu u Němců	162
IX. Barbarství a civilizace	175

